

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVRNERIANA

SEXTUS AURELIUS VICTOR
DE CAESARIBUS

EDIDIT

FR. PICHLMAYR

1961

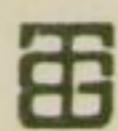
LIPSIÆ IN AEDIBVS B. G. TEVRNERI

ACADEMIA SCIENTIARVM GERMANICA
BEROLINENSIS

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

EDITA CONSILIO ATQVE AVCTORITATE
INSTITVTI
GRAECOROMANAЕ ANTIQVITATIS
STVDIIS COLENDIS DESTINATI

LIPSIAE IN AEDIBVS B.G.TEVBNERI MCMLXI

SEXTI AVRELII VICTORIS
LIBER DE CAESARIBVS

PRAECEDVNT
ORIGO GENTIS ROMANAЕ
ET
LIBER DE VIRIS ILLVSTRBVS VRBIS ROMAE
SVBSEQVITVR
EPITOME DE CAESARIBVS
RECENSVIT
FR. PICHLMAYR

EDITIO STEREOTYPA CORRECTIOR EDITIONIS PRIMAE
ADDENDA ET CORRIGENDA COLLEGIT ET ADIECIT
R. GRVENDEL

LIPSIAE IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI MCMLXI

Victor, Sextus Amelius

✓

BIBLIOTHECAE TEVBNERIANAE

HVIIS TEMPORIS

REDACTOR: JOHANNES IRMSCHER

HOC VOLVMEN IMPRIMENDVM CVRAVIT

BRVNO DOER

Sächsische
Landesbibliothek
23.JAN. 1962
Dresden

P

vide, ubicumque invenies hoc signum □

in margine appositum, ne praetereas

ADDENDA ET CORRIGENDA p. 212 ss.

ES 7 M

LIZ.-NR. 294 · 375 / 86 / 61

PRINTED IN THE DEMOCRATIC GERMAN REPUBLIC

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEVBNERI (III/18/154) · 1177

INCERTI AUCTORIS LIBER
DE ORIGINE GENTIS ROMANAE

ORIGO GENTIS ROMANAЕ

a Iano et Saturno conditoribus, per succedentes sibimet reges,
usque ad consulatum decimum Constantii, digesta ex auctori-
bus Verrio Flacco, Antiate (ut quidem idem Verrius maluit
5 dicere, quam Antia), tum ex annalibus pontificum, dein Cincio,
Egnatio, Veratio, Fabio Pictore, Licinio Macro, Varrone, Cae-
sare, Tuberone, atque ex omni priscorum historia; proinde ut
quisque neotericorum asseveravit, hoc est et Livius et Victor Afer.

Primus in Italiā creditur venisse Saturnus; ut 1
10 etiam Maronis Musa testatur illis versibus:

*Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo,
Arma Iovis fugiens, cet.*

Aen.
8, 319

Tanta autem usque id tempus antiquorum hominum 2
traditur fuisse simplicitas, ut venientes ad se advenas,
15 qui modo consilio ac sapientia praediti ad instruen-
dam vitam formandosque mores aliquid conferrent,
quod eorum parentes atque originem ignorabant, caelo
et terra editos non solum ipsi crederent, verum etiam
02 posteris affirmarent, veluti hunc ipsum Saturnum, quem
20 Caeli et Terrae filium esse dixerunt. Quod cum ita 3
existimetur, certum tamen est priorem Ianum in Ita-
liā devenisse ab eoque postea venientem exceptum
esse Saturnum. Unde intelligendum est Vergilium 4
quoque non ignoratione veteris historiae, sed suo

more *primum* dixisse Saturnum, non ante quem nemo,
sed *principem*, ut:

Aen. 1, 1 *Troiae qui primus ab oris.*

5 Cum procul dubio constet ante Aeneam priorem An-
tenorem in Italiā esse pervectum eumque non in 5
ora litori proxima, sed in interioribus locis, id est
Illyrico, urbem Patavium condidisse, ut quidem idem
supradictus Vergilius illis versibus ex persona Veneris
apud Iovem de aerumnis Aeneae sui conquerentis:

^{Aen.}
^{1, 242} *Antenor potuit mediis elapsus Achivis* 10
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus cet.

- 6 Quāe autem addiderit *tutus*, suo loco plenissime anno-
tavimus in *commentatione*, quam hoc scribere coepi-
mus, cognita ex libro, qui inscriptus est *De Origine*
- 7 *Patavina*. Itaque nunc *primus* ex ea quoque signifi- 15
catione est, e qua illud etiam in secundo Aeneidos
□ de enumeratione eorum, qui equo durio degredieban-
8 tur. Nam cum nominasset Thessandrum, Sthenelum,
Ulixem, Acamanta, Thoanta, Neoptolemum, post in-
9 tuit: *primusque Machaon*. De quo quaeri potest: Quo- 20
modo potest *primus* dici, post tantos, qui supra dicti
sunt? Verum intelligemus *primum* pro principe, vel
quia is ad perfectum illis temporibus circa peritiam
medicae artis praecipuus fuisse traditur.
- 2 2 Sed ut ad propositum revertamur, ferunt Creusam 25
Erechthei regis Atheniensium filiam speciosissimam
stupratam ab Apolline enīsam puerum, eumque Del-
phos olim educandum esse missum; ipsam vero a
patre istarum rerum inscio Xutho cuidam comiti col-
locatam. Ex qua cum ille pater non posset existere, 30

Delphos eum petiisse ad consulendum oraculum, quomodo pater fieri posset. Tum illi deum respondisse, ut quem postero die obviam habuisset, eum sibi adoptaret. Itaque supra dictum puerum, qui ex Apolline ³
⁵ genitus erat, obviam illi fuisse eumque adoptatum. Cum adolevisset, non contentum patrio regno cum ⁴ magna classe in Italiam devenisse occupatoque monte urbem ibidem constituisse eamque ex suo nomine Ianiculum cognominasse.

¹⁰ Igitur Iano regnante apud indigenas rudes in- ³ cultosque Saturnus regno profugus, cum in Italiam devenisset, benigne exceptus hospitio est ibique haud procul a Ianiculo arcem suo nomine Saturniam constituit. Isque primus agriculturam edocuit ferosque ²
¹⁵ homines et rapto vivere assuetos ad compositam vitam eduxit, secundum quod Vergilius in octavo sic ait:

*Haec loca indigenae Fauni Nymphaeque tenebant,
 Gensque virum truncis et duro robore nata,
 Quis neque mos neque cultus erat nec iungere tauros
<sup>Aen.
8, 314</sup>
²⁰ Aut componere opes norant aut parcere parto,
 Sed rami atque asper victu venatus alebat.*

Omissoque Iano, qui nihil aliud quam ritum colendo- ³ rum deorum religionesque intulerat, se Saturno maluit annectere, qui vitam moresque feris etiam tum men-
²⁵ tibus insinuans ad communem utilitatem, ut supra diximus, disciplinam colendi ruris edocuit, ut quidem indicant illi versus:

*Is genus indocile ac dispersum montibus altis
 Composuit legesque dedit Latiumque vocari
<sup>Aen.
8, 321</sup>
³⁰ Maluit.*

Is tum etiam usum signandi aeris ac monetae in for- ⁴ mam incutiendae ostendisse traditur, in quam ab una □

- parte caput eius imprimeretur, altera navis, qua vec-
 5 tus illo erat. Unde hodieque aleatores posito nummo
 opertoque optionem collusoribus ponunt enuntiandi,
 quid putent subesse, caput, aut navem: quod nunc
 6 vulgo corruptentes *naviam* dicunt. Aedes quoque
 sub clivo Capitolino, in qua pecuuiam conditam ha-
 7 bebat, aerarium Saturni hodieque dicitur. Verum
 quia, ut supra diximus, prior illuc Janus advenerat,
 cum eos post obitum divinis honoribus cumulandos
 censuissent, in sacris omnibus primum locum Iano 10 or
 detulerunt, usque eo, ut etiam, cum aliis diis sacri-
 ficium fit, dato ture in altaria, Janus prior nominetur,
 cognomento quoque addito Pater, secundum quod
 noster sic intulit:

Hanc Janus Pater, hanc Saturnus condidit arcem. 15 II
Aen.
8, 357

- Ac subinde:

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Aen.
8, 358

- Eique, eo quod mire praeteritorum memor, tum etiam
 futuri

Rex arva Latinus et urbes
Aen.
7, 45
Iam senior longa placidas in pace regebat.

quo regnante Troianos refert in Italiam devenisse,
bell. Cat. quaeritur, quomodo Sallustius dicat: *Cumque his Ab- 22*
 6, 1 *origines, genus hominum agreste, sine legibus, sine im-
 perio, liberum atque solutum?*

- 4 Quidam autem tradunt terris diluvio coopertis pas-
 sim multos diversarum regionum in montibus, ad

quos confugerant, constitisse: ex quibus quosdam sedem quaerentes pervectos in Italiam Aborigines appellatos, Graeca scilicet appellatione, a cacuminibus montium, quae illi ὄρη faciunt. Alii volunt eos, quod 2 errantes illo venerint, primo Aberrigines, post mutata una littera altera adempta Aborigines cognominatos. Eos advenientes Picus exceptit permissos vivere ut 3 vellent. Post Picum regnavit in Italia Faunus, quem 4 a fando dictum volunt, quod is solet futura praecinere 10 versibus, quos Saturnios dicimus; quod genus metri in vaticinatione Saturniae primum proditum est. Eius 5 rei Ennius testis est, cum ait:

Versibus, quos olim Fauni vatesque canebant.

Ann. 1

Hunc Faunum plerique eundem Silvanum a silvis, 6
15 Inuum deum, quidam etiam Pana vel Pan esse dixerunt.

Igitur regnante Fauno ante annos circiter sexaginta, 5
quam Aeneas in Italiam deferretur, Euander Arcas,
Mercurii et Carmentis Nymphae filius, simul cum matre
eodem venit. quam quidam memoriae prodiderunt 2
20 primo Nicostraten dictam, post Carmentam, de carmi-
nibus, eo quod videlicet omnium litterarum peritis-
sima futurorumque prudens versibus canere sit solita,
adeo, ut plerique velint non tam ipsam a carmine
Carmentam, quam carmina, a qua dicta essent, appel- 3
25 lata. Huius admonitu transvectus in Italiam Euander
ob singularem eruditionem atque scientiam litterarum
brevi tempore in familiaritatem Fauni se insinuavit
atque ab eo hospitaliter benigneque exceptus non par-
vum agri modum ad incolendum accepit, quem suis 30
comitibus distribuit exaedificatis domiciliis in eo monte,

quem primo tum illi a Pallante Pallanteum, postea nos Palatium diximus; ibique Pani deo fanum dedicavit, quippe is familiaris Arcadiae deus est, teste etiam Marone, qui ait:

Pan Deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit.

- Primus itaque omnium Euander Italicos homines legere
- et scribere edocuit litteris, partim quas ipse antea dicerat; idemque fruges in Graecia primum inventas ostendit serendique usum edocuit terraeque excolendae gratia primus boves in Italia iunxit.
- 6 □ Eo regnante forte Recaranus quidam, Graecae originis, ingentis corporis et magnarum virium pastor,
- qui erat forma et virtute ceteris antecellens, Hercules 2 appellatus, eodem venit. Cumque armenta eius circa flumen Albulam pascerentur, Cacus Euandi servus, 15 nequitiae versatus et praeter cetera furacissimus, Recarani hospitis boves surripuit ac, ne quod esset indi- 3 cium, aversas in speluncam attraxit. Cumque Recaranus vicinis regionibus peragratiscrutatisque omnibus eiuscmodi latebris desperasset inventurum, utcumque 20 aequo animo dispendium ferens, excedere his finibus 4 constituerat. At vero Euander, excellentissimae iustitiae vir, postquam rem uti acta erat, comperit, servum 5 noxae dedit bovesque restitui fecit. Tum Recaranus sub Aventino Inventori Patri aram dedicavit appella- 25 vitque Maximam, et apud eam decimam sui pecoris 6 profanavit. Cumque ante moris esset, uti homines decimam fructuum regibus suis praestarent, aequius sibi ait videri deos potius illo honore imparienda esse quam reges; inde videlicet tractum, ut Herculi so

decimam profanari mos esset, secundum quod Plautus
In partem, inquit, *Herculanam*, id est, decimam. Con- 7 □
 secrata igitur ara Maxima profanataque apud eam de-
 cima Recaranus, eo quod Carmentis invitata ad id
 5 sacram non affuisset, sanxit, ne cui feminae fas esset
 vesci ex eo, quod eidem aerae sacratum esset: atque
 ab ea re divina feminae in totum remotae.

Haec Cassius libro primo. At vero in libris Pontifica- 7
 lium traditur Hercules, Iove atque Alcmena genitus,
 10 superato Geryone, agens nobile armentum, cupidus
 eius generis boves in Graecia instituendi, forte in ea
 loca venisse et ubertate pabuli delectatus, ut ex longo
 itinere homines sui et pecora reficerentur, aliquamdiu
 sedem ibi constituisse. Quae cum in valle, ubi nunc 2
 15 est circus maximus, pascerentur, neglecta custodia,
 quod nemo credebatur ausurus violare Herculis pree-
 dam, latronem quendam regionis eiusdem, magnitudine
 corporis et virtute ceteris praevalentem, octo boves in
 speluncam, quo minus furtum vestigiis colligi posset,
 20 caudis astraxisse. Cumque inde Hercules proficiscens 3
 reliquum armentum casu praeter eandem speluncam
 ageret, forte quadam inclusas boves transeuntibus ad-
 mugisse atque ita furtum detectum; imperfectoque 4
 Caco Euandrum re comperta hospiti obviam ivisse
 25 gratantem, quod tanto malo fines suos liberasset, com-
 pertoque, quibus parentibus ortus Hercules esset, rem
 ita, uti erat gesta, ad Faunum pertulisse. Tum eum
 quoque amicitiam Herculis cupidissime appetisse. Quam
 opinionem sequi metuit noster Maro.

30 Cum ergo Recaranus sive Hercules patri Inventori 8
 aram maximam consecrasset, duos ex Italia, quos
 eadem sacra certo ritu administranda edoceret, ascivit,
 Potitium et Pinarium. Sed eorum Potitio, quia prior 2 □

venerat, ad comedenda exta admisso Pinarius, eo quod tardius venisset, posterique eius submoti. Unde hodieque servatur: Nemini Pinariae gentis in eis sacris vesci licet. Eosque alio vocabulo prius appellatos nonnulli volunt, post vero Pinarios dictos ἄπο τοῦ πεινᾶν, quod videlicet ieuni ac per hoc esurientes ab eiusmodi sacrificiis discedant. Isque mos permanxit usque Appium Claudium censorem, ut Potitiis sacra facientibus vescentibusque de eo bove, quem immolaverant, postquam inde nihil reliquissent, Pinarii deinde 10 admitterentur. Verum postea Appius Claudius accepta pecunia Potitios illexit, ut administrationem sacrorum Herculis servos publicos edocerent nec non etiam mulieres admitterent. Quo facto aiunt intra dies triginta omnem familiam Potitorum, quae prior in sacris habebatur, extinctam atque ita sacra penes Pinarios resedisse eosque tam religione quam etiam pietate eductos mysteria eiusmodi fideliter custodisse.

9 Post Faunum Latino, eius filio, in Italia regnante, Aeneas, Ilio Achivis prodiit ab Antenore aliisque 20 principibus, cum prae se deos penates patremque Anchisen humeris gestans nec non et parvulum filium manu trahens noctu excederet, orta luce cognitus ab hostibus, eo quod tanta onustus pietatis sarcina erat, non modo a nullo interpellatus, sed etiam a rege Agamemnone, quo vellet, ire permisso Idam petit; ibique navibus fabricatis cum multis diversi sexus oraculi admonitu Italiam petit, ut docet Alexander Ephesi 25 sius libro primo belli Marsici. At vero Lutatius non modo Antenorem, sed etiam ipsum Aeneam prodi- 30 rem patriae fuisse tradit: cui cum a rege Agamemnone permisum esset ire, quo vellet, et humeris suis, quod potissimum putaret, hoc ferret, nihil illum praeter

□

deos penates et patrem duosque parvulos filios, ut quidam tradunt, ut vero alii, unum, cui Iulo cognomen, post etiam Ascanio fuerit, secum extulisse. Qua 4 pietate motos Achivorum principes remisisse, ut re-
 5 verteretur domum atque inde omnia secum, quae vellet, auferret. Itaque eum magnis cum opibus pluri-
 busque sociis utriusque sexus a Troia digressum longo
 mari emenso per diversas terrarum oras in Italiam
 devenisse ac primum Thraciam appulsum Aenum ex
 10 suo nomine condidisse. Dein cognita Polymestoris 5 perfidia ex Polydori nece inde digressum pervectum-
 que ad insulam Delum atque illinc ab eo Laviniam,
 Anii sacerdotis Apollinis filiam, in matrimonium ascitam, ex cuius nomine *Lavinia litora* appellata. Post- 6
 15 quam is multa maria permensus appulsus sit ad Italiae promontorium, quod est in Baiano circa Averni lacum, ibique gubernatorem Misenum morbo absumentum sepultum ab eo; ex cuius nomine urbem Misenum appellatam, ut etiam scribit Caesar Pontificalium
 20 libro primo, qui tamen hunc Misenum non gubernatorem, sed tubicinem fuisse tradit. Inde non imme- 7 rito utramque opinionem secutus Maro sic intulit:

*At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
Imponit suaque arma viro remumque tubamque.*

Aen.
6, 232

25 Quamvis auctore Homero quidam asserant tubae usum 8
Troianis temporibus etiam tunc ignoratum.

Addunt praeterea quidam, Aeneam in eo litore 10
Euxini cuiusdam comitis matrem ultimo aetatis affec-
tam circa stagnum, quod est inter Misenum Avernum-
 20 que, extulisse atque inde loco nomen inditum; cum-
que comperisset ibidem Sibyllam mortalibus futura
praecinere in oppido, quod vocatur Cimbarionis, ve-

□

nisse eo sciscitatum de statu fortunarum suarum adi-
tisque fatis vetitum, ne is cognatam in Italia sepeliret
Prochytam, cognatione sibi coniunctam, quam incolu-

- 2 mem reliquerat. Et postquam ad classem rediit rep-
eritque mortuam, in insula proxima sepelisse, quae 5
nunc quoque eodem est nomine, ut scribunt Vulcatius
3 et Acilius Piso. Inde profectum pervenisse in eum
locum, qui nunc portus Caietae appellatur ex nomine
4 nutricis eius, quam ibidem amissam sepeliit. At vero
Caesar et Sempronius aiunt Caietae cognomen fuisse, 10
non nomen, ex eo scilicet inditum, quod eius consilio
impulsuque matres Troianae taedio longi navigii clas-
sem ibidem incenderint, Graeca scilicet appellatione
- 5 ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod est incendere. Inde ad eam
Italiae oram, quae ab arbusto eiusdem generis Lau- 15
rens appellata est, Latino regnante pervectum cum
patre Anchise filioque et ceteris suorum navibus egres-
sum in litore accubuisse, consumptoque, quod fuerat
cibi, crustam etiam de farreis mensis, quas sacratas
secum habebat, comedisse.

20

- 11 Tum Anchisa coniiciente illum esse miseriarum, er-
rorisque finem, quippe meminerat Venerem sibi ali-
quando praedixisse, cum in externo litore esurie com-
pulsi sacratasque mensas invassisent, illum condendae
2 sedis fatalem locum fore, scrofam etiam incientem 25
cum e navi produxissent, ut eam immolarent, et se
ministrorum manibus eripuisset, recordatum Aeneam,
quod aliquando ei responsum esset urbi condendae
3 quadrupedem futuram ducem, cum simulacris deorum

penatum prosecutum, atque illum, ubi illa procubuit enisaque est porculos triginta, ibidem auspicatum † postquam Lavinium dixit, ut scribit Caesar libro primo et Lutatius libro secundo.

5 At vero Domitius non orbes farreos, ut supra dic- 12
 tum est, sed mensarum vice sumendi cibi gratia apium,
 cuius maxima erat ibidem copia, fuisse substratum,
 quod ipsum consumptis aliis edilibus eos comedisse,
 ac post subinde intellexisse illas esse mensas, quas
 10 illos comesturos praedictum esset. Cum interim im- 2
 molata sue in litore sacrificium perageret, traditur
 forte advertisse Argivam classem, in qua Ulixes erat;
 cumque vereretur, ne ab hoste cognitus periculum
 subiret, itemque rem divinam interrumpere summum
 15 nefas duceret, caput velamento obduxisse atque ita
 pleno ritu sacra perfecisse. Inde posteris traditum
 morem ita sacrificandi, ut scribit Marcus Octavius
 libro primo. At vero Domitius libro primo docet sorte 3
 Apollinis Delphici monitum Aeneam, ut Italianam pete-
 20 ret atque ubi duo maria invenisset prandiumque cum
 mensis comesset, ibi urbem uti conderet. Itaque egres- 4
 sum in agrum Laurentem, cum paululum e litore pro-
 cessisset, pervenisse ad duo stagna aquae salsaе vicina
 inter se; ibique cum se lavisset, ac refectum cibo,
 25 cum apium quoque, quod tunc vice mensae substratum
 fuerat, consumpsisset, existimantem procul dubio
 illa esse duo maria, quod in illis stagnis aquae marinae
 species esset, mensasque, quae erant ex stramine
 apii, comestas urbem in eo loco condidisse eamque,
 30 quod in stagno laverit, Lavinium cognominasse. Tum
 deinde a Latino rege Aboriginum, data ei, quae in-

□

□

□

- 5 coleret, iugera quingenta. At Cato in Origine generis
 Romani ita docet: Suem triginta porculos peperisse
 in eo loco, ubi nunc est Lavinium, cumque Aeneas
 ibi urbem condere constituisset propterque agri steri-
 litatem maereret, per quietem ei visa deorum penatum 5
 simulacra adhortantium, ut perseveraret in condenda
 urbe, quam cooperat; nam post annos totidem, quot
 foetus illius suis essent, Troianos in loca fertilia at-
 que uberiorem agrum transmigraturos et urbem cla-
 rissimi nominis in Italia condituros. 10
- 13 Igitur Latinum Aboriginum regem, cum ei nuntia-
 tum esset multitudinem advenarum classe advectam
 occupavisse agrum Laurentem, adversum subitos inopi-
 natosque hostes incunctanter suas copias eduxisse ac
 priusquam signum dimicandi daret, animadvertisse Tro- 15
 ianos militariter instructos, cum sui lapidibus ac su-
 dibus armati, tum etiam veste aut pellibus, quae eis
 integumento erant, sinistris manibus involutis proces-
 sisissent. Itaque suspenso certamine per colloquium in-
 quisito, qui essent quidve peterent, utpote qui in hoc 20
 consilium auctoritate numinum cogebatur (namque ex-
 tis ac somniis saepe admonitus erat tutiorem se ad-
 versum hostes fore, si copias suas cum advenis con-
 iunxisset) cumque cognovisset Aeneam et Anchisen
 bello patria pulsos cum simulacris deorum errantes 25
 sedem quaerere, amicitiam foedere inisse dato invicem
 iureiurando, ut communes quosque hostes amicosve
 4 haberent. Itaque coeptum a Troianis muniri locum,
 quem Aeneas ex nomine uxoris sua, Latini regis fi-
 liae, quae iam ante desponsata Turno Herdonio fue- 30
 rat, Lavinium cognominavit. At vero Amatam, Latini
 regis uxorem, cum indigne ferret Laviniam repudiato
 Turno, consobrino suo, Troiano advenae collocatam,

Turnum ad arma concitavisse; eumque mox coacto
 Rutulorum exercitu tetendisse in agrum Laurentem et
 adversus eum Latinum pariter cum Aenea progressum
 inter proeliantes circumventum occisumque. Nec ta- 6
⁵ men amisso socero Aeneas Rutulis obsistere desiit,
 namque et Turnum interemit. Hostibus fusis fugatis- 7 □
 que victor Lavinium se cum suis recepit consensuque
 omnium Latinorum rex declaratus est, ut scribit Lu-
 tatus libro tertio. Piso quidem Turnum matruelem 8
¹⁰ Amatae fuisse tradit interfectoque Latino mortem ip-
 sam sibimet concivisse.

Igitur Aeneam occiso Turno rerum potum; cum 14
 adhuc irarum memor Rutulos bello persequi instituis-
 set, illos sibi ex Etruria auxilium Mezentii regis Agil-
¹⁵ laeorum ascivisse ac imploravisse pollicitos, si victoria
 parta foret, omnia, quae Latinorum essent, Mezentio
 cessura. Tum Aeneam, quod copiis inferior erat, mul- 2
 tis rebus, quae necessario tuendae erant, in urbem
 comportatis castra sub Lavinio collocasse praeposito-
²⁰ que his filio Euryleone ipsum electo ad dimicandum
 tempore copias in aciem produxisse circa Numici flu-
 minis stagnum; ubi cum acerrime dimicaretur, subitis
 turbinibus infuscato aere repente caelo tantum im-
 brium effusum tonitribus etiam consecutis flammarum-
²⁵ que fulgoribus, ut omnium non oculi modo praestrin-
 gerentur, verum etiam mentes quoque confusae essent;
 cumque universis utriusque partis dirimendi proelia
 cupiditas inesset, nihilo minus in illa tempestatis sub-
 itiae confusione interceptum Aeneam nusquam deinde
³⁰ comparuisse. Traditur autem, non proviso, quod pro- 3
 pinquus flumini esset, ripa depulsus forte in fluvium
 decidisse, atque ita proelium diremptum; dein post
 apertis fugatisque nubibus cum serena facies effulsi-

□ 4 set, creditum est vivum eum caelo assumptum. Idemque tamen post ab Ascanio et quibusdam aliis visus affirmatur super Numici ripam eo habitu armisque, quibus in proelium processerat. Quae res immortalitatis eius famam confirmavit. Itaque illi eo loco tem- 5 plum consecratum appellarique placuit *Patrem indige- 5 tem.* Dein filius eius Ascanius, idem qui Euryleo, omnium Latlnorum iudicio rex appellatus est.

15 Igitur summam imperii Latinorum adeptus Ascanius cum continuis proeliis Mezentium persequi insti- 10 tuisset, filius eius Lausus collem Laviniae arcis occupavit. Cumque id oppidum circumfusis omnibus copiis regis teneretur, Latini legatos ad Mezentium miserunt sciscitatum, qua condicione in ditionem eos accipere 2 vellet; cumque ille inter alia onerosa illud quoque 15 adiceret, ut omne vinum agri Latini aliquot annis sibi inferretur, consilio atque auctoritate Ascanii pla- cuit ob libertatem mori potius quam illo modo ser- 3 vitutem subire. Itaque vino ex omni vindemia Iovi publice voto consecratoque Latini urbe eruperunt fu- 20 soque praesidio interfectoque Lauso Mezentium fugam 4 facere coegerunt. Is postea per legatos amicitiam so- cietatemque Latinorum impetravit, ut docet Lucius Caesar libro primo, itemque Aulus Postumius in eo volumine, quod de adventu Aeneae conscripsit atque 25 5 edidit. Igitur Latini Ascanium ob insignem virtutem non solum Iove ortum crediderunt, sed etiam per di- minutionem declinato paululum nomine primo Iolum, dein postea Iulum appellarunt; a quo Iulia familia manavit, ut scribunt Caesar libro secundo et Cato in 30 Originibus.

16 Interim Lavinia ab Aenea grida relictta, metu ve-

luti insecuri se Ascanii, in silvam profugit ad magistrum patrii pecoris Tyrrhum ibique enisa est puerum, qui a loci qualitate Silvius est dictus. At vero 2 vulgus Latinorum existimans clam ab Ascanio interfectam magnam ei invidiam conflaverat, usque eo, ut armis quoque ei vim denuntiaret. Tum Ascanius iure- 3 iurando se purgans, cum nihil apud eos proficeret, petita dilatione *ad inquirendum*, iram praesentem vulgi aliquantulum fregit pollicitusque est se ingenti- 10 bus praemiis cumulaturum eum, qui sibi Laviniam investigasset; mox recuperatam cum filio in urbem Lavinium reduxit dilexitque honore materno. Quae res 4 rursum ei magnum favorem populi conciliavit, ut scribunt Gaius Caesar et Sextus Gellius in origine gentis 15 Romanæ. At vero alii tradunt, cum Ascanius ab uni- 5 verso populo ad restituendam Laviniam cogeretur iu- raretque se neque interemisse neque scire, ubi esset, Tyrrhum petito silentio in illa contionis frequentia professum indicium, si sibi Laviniaeque pueraque ex ea nato fides incolumitatis daretur; tumque eum accepta fide Laviniam in urbem cum filio reduxisse.

Post haec Ascanius completis in Lavinio triginta 17 annis recordatus novae urbis condendae tempus advenisse ex numero porcotorum, quos pepererat sus alba, 25 circumspectis diligenter finitimis regionibus, speculatus montem editum, qui nunc ab ea urbe, quae in eo condita est, Albanus nuncupatur, civitatem communict eamque ex forma, quod ita in longum porrecta est, Longam, ex colore suis Albam cognominavit. Cumque 2 illuc simulacra deorum penatium transtulisset, postri- die apud Lavinium apparuerunt, rursusque relata Albam appositisque custodibus nescio quantis se La-

- 3 vinum in pristinam sedem identidem receperunt. Itaque tertio nemo ausus est amovere ea, ut scriptum est in annalium pontificum quarto libro, Cincii et Caesaris secundo, Tuberonis primo. At Ascanius postquam excessisset e vita, inter Iulum filium eius et Silvium Postumum, qui ex Lavinia genitus erat, de obtinendo imperio orta contentio est, cum dubitaretur, an Aeneae filius an nepos potior esset. Permissa disceptatione eius rei ab universis rex Silvius declaratus est. Eiusdem posteri omnes cognomento Silvii usque ad conditam Romam Albae regnaverunt, ut est scriptum annualium pontificum libro quarto. Igitur regnante Latino Silvio coloniae deductae sunt Praeneste, Tibur, Gabii, Tusculum, Cora, Pometia, Labici, Crustumium, Cameria, Bovillae ceteraque oppida circumquaque. 15
- 18 Post eum regnavit Tiberius Silvius, Silvii filius. Qui cum adversus finitos bellum inferentes copias eduxisset, inter proeliantes depulsus in Albulam flumen deperiit mutandique nominis exstitit causa, ut scribunt Lucius Cincius libro primo, Lutatius libro tertio. Post 20 eum regnavit Aremulus Silvius, qui tantae superbiae non adversum homines modo, sed etiam deos fuisse traditur, ut praedicaret superiorem se esse ipso Iove ac tonante caelo militibus imperaret, ut telis clipeos quaterent, dictitaretque clariorem sonum se facere. 25
- 3 Qui tamen praesenti affectus est poena: nam fulmine ictus raptusque turbine in Albanum lacum praecipitatus est, ut scriptum est annualium libro quarto et 30 epitomarum Pisonis secundo. Aufidius sane in epitomis et Domitius libro primo non fulmine ictum, sed terrae motu prolapsam simul cum eo regiam in Al-

banum lacum tradunt. Post illum regnavit Aventinus 5
 Silvius, isque finitimis bellum inferentibus in dimi-
 cando circumventus ab hostibus prostratus est ac se-
 pultus circa radices montis, cui ex se nomen dedit, ut
 5 scribit Lucius Caesar libro secundo.

Post eum Silvius Procas, rex Albanorum, duos filios 19
 Numitorem et Amulum aequis partibus heredes in-
 stituit. Tum Amulius in una parte regnum tantum- 2
 modo, in altera totius patrimonii summam atque om-
 10 nem paternorum bonorum substantiam posuit fratrique
 Numitori, qui maior natu erat, optionem dedit, ut ex
 his, utrum mallet, eligeret. Numitor *(cum)* privatum 3 □
 otium cum facultatibus regno praetulisset, Amulius
 regnum obtinuit. Quod ut firmissime possideret, Nu- 4
 15 mitoris fratris sui filium in venando interimendum
 curavit. Tum etiam Rheam Silviam, eius sororem,
 sacerdotem Vestae fieri iussit simulato somnio, quo
 admonitus ab eadem dea esset, ut id fieret, cum re
 vera ita faciendum sibi existimaret, periculosum du- 5
 20 cens, ne quis ex ea nasceretur, qui avitas persequeretur
 iniurias, ut scribit Valerius Antias libro primo. At
 vero Marcus Octavius et Licinius Macer tradunt Amu-
 lium patrum Rheae sacerdotis amore eius captum
 nubilo caelo obscueroque aere, cum primum illucescere 6
 25 coepisset, in usum sacrorum aquam petenti insidiatum
 in Iuco Martis compressisse eam; tum exactis mensi-
 bus geminos editos. Quod cum comperisset, celandi
 facti gratia per scelus concepti necari iussit sacerdo-
 tem, partum sibi exhiberi. Tumque Numitorem spe 7
 30 futurorum, quod hi, si adolevissent, iniuriarum suarum
 quandoque ultores futuri essent, alios pro eis subdi-
 disse illosque suos veros nepotes Faustulo pastorum
 magistro dedisse nutriendos.

At vero Fabius Pictor libro primo et Vennonius 20

solito institutoque egressam virginem in usum sacrorum aquam petitum ex eo fonte, qui erat in luco Martis, subito imbribus tonitribusque, quae cum illa erant, disiectis a Marte compressam conturbatamque, mox recreatam consolatione dei nomen suum indicantis affirmantisque ex ea natos dignos patre evasuros.

2 Primum igitur Amulius rex, ut comperit Rheam Silviam sacerdotem peperisse geminos, protinus imperavit deportari ad aquam profluentem atque eo abici.

3 Tum illi, quibus id imperatum erat, impositos alveo 10 pueros circa radices montis Palatii in Tiberim, qui tum magnis imbribus stagnaverat, abiecerunt eiusque regionis subulcus Faustulus speculatus exponentes, ut vidi relabente flumine alveum, in quo pueri erant, obhaesisse ad arborem fici puerorumque vagitu lupam 15

□ excitam, quae repente exierat, primo lambitu eos deterrisse, dein levandorum uberum gratia mammas prae-
buisse, descendit ac sustulit nutriendosque Accae Larentiae, uxori suaे, dedit, ut scribunt Ennius libro

4 primo et Caesar libro secundo. Addunt quidam Fau- 20 stulo inspectante picum quoque advolasse et ore pleno cibum pueris ingessisse; inde videlicet lupum picumque Martiae tutelae esse. Arborem quoque illam Ruminalem dictam, circa quam pueri abiecti erant, quod eius sub umbra pecus acquiescens meridie ruminare 25 sit solitum.

21 At vero Valerius tradit pueros ex Rhea Silvia natos Amulum regem Faustulo servo necandos dedisse, sed eum a Numitore exoratum, ne pueri necarentur, Accae Larentiae amicae suaे nutriendos dedisse, quam mulierem, eo quod pretio corpus sit vulgare solita, lupam dictam. Notum quippe ita appellari mulieres quaestum corpore facientes, unde et eiusmodi loci, in

quibus hae consistant, lupanaria dicta. Cum vero 3
 pueri liberalis disciplinae capaces facti essent, Gabiis
 Graecarum Latinarumque litterarum ediscendarum gra-
 tia commoratos, Numitore avo clam omnia submini-
 strante. Itaque ut primum adolevissent, Romulum in- 4
 dicio educatoris Faustuli comperto, qui sibi avus, quae
 mater fuisse quidve de ea factum esset, cum armatis
 pastoribus Albam protinus perrexisse interfectoque
 Amulio Numitorem avum in regnum restitutum. Ro-
 mulum autem a virium magnitudine appellatum;
 nam Graeca lingua ὁώμην virtutem dici certum est.
 Alterum vero Remum dictum videlicet a tarditate,
 quippe talis naturae homines ab antiquis *remores* dici.

Igitur actis, quae supra diximus, et re divina facta 22
 eo in loco, qui nunc Lupercal dicitur, ludibundi dis-
 currerunt pellibus hostiarum occursantes quosque sibi
 met verberantes; utque sollemne sacrificium sibi poste-
 risque id esset, sanxerunt separatimque suos appella-
 verunt, Remus Fabios, Romulus Quintilios; quorum
 utrumque nomen etiamnunc in sacris manet. At vero 2
 libro secundo Pontificalium proditur missos ab Amulio,
 qui Remum pecorum pastorem attraherent, cum non
 auderent ei vim afferre, opportunum tempus sibi ad
 insidiandum nactos, quod tum Romulus aberat, genus
 lusus simulasse, quinam eorum manibus post terga
 ligatis lapidem, quo lana pensitari solebat, mordicus
 sublatum quam longissime perferret. Tum Remum 3
 fiducia virium in Aventinum usque se perlaturum
 spoondisse; dein postquam vinciri se passus est,
 Albam abstractum. Quod postquam Romulus com-
 perisset, coacta pastorum manu eaque in centenos ho-
 mines distributa perticas manipulis foeni varie forma-
 tis in summo iunctas dedisse, quo facilius eo signo

suum quisque ducem sequeretur. Unde institutum,
ut postea milites, qui eiusdem signi essent, manipu-
lares dicerentur. Itaque ab eo oppresso Amulio fra-
trem vinculis liberatum, avum regno restitutum.

23 Cum igitur inter se Romulus et Remus de con-
denda urbe tractarent, in qua ipsi pariter regnarent,
Romulusque locum, qui sibi idoneus videretur, in

- monte Palatino designaret Romamque appellari vellet
contraque item Remus in alio colle, qui aberat a Pa-
latio milibus quinque, eundemque locum ex suo no-
mine Remuriam appellaret neque ea inter eos finiretur
contentio, a vo Numitore arbitro ascito placuit discepta-
tores eius controversiae immortales deos sumere, ita
ut, utri eorum priori secunda auspicia obvenissent, ur-
bem conderet eamque ex suo nomine nuncuparet atque 15
2 in ea regni summam teneret. Cumque auspicaretur
□ Romulus in Palatio, Remus in Aventino, sex vulturios
pariter volantes a sinistra Remo prius visos, tumque
ab eo missos, qui Romulo nuntiarent sibi iam data
auspicia, quibus condere urbem iuberetur, itaque ma- 20
3 turaret ad se venire. Cumque ad eum Romulus ve-
nisset quaesissetque, quaenam illa auspicia fuissent,
dixissetque ille sibi auspicanti sex vulturios simul
apparuisse: At ego, inquit Romulus, iam tibi duode-
cim demonstrabo; ac repente duodecim vultures ap- 25
4 paruisse subsecuto caeli fulgore pariter tonitruque. Tum
Romulus: Quid, inquit, Reme, affirmas priora, cum praes-
entia intuearis? Remus postquam intellexit sese regno
fraudatum: Multa, inquit, in hac urbe temere sperata
5 atque praesumpta felicissime proventura sunt. At vero 30
Licinius Macer libro primo docet contentionis illius
perniciosum exitium fuisse; namque ibidem obstantes
6 Remum et Faustulum interfectos. Contra Egnatius libro
primo in ea contentione non modo Remum non esse
occisum, sed etiam ulterius a Romulo vixisse tradit. 35

INCERTI AUCTORIS LIBER
DE VIRIS ILLUSTRIBUS
URBIS ROMAE

INCERTI AUCTORIS LIBER
DE VIRIS ILLUSTRIBUS URBIS ROMAE

Proca, rex Albanorum, Amulum et Numitorem 1
filios habuit, quibus regnum annuis vicibus habendum
reliquit [ut alternis imperarent]. Sed Amulius fratri
imperium non dedit et ut eum subole privaret, filiam
eius, Rheam Silviam, Vestae sacerdotem praefecit, ut
virginitate perpetua teneretur, quae a Marte compressa
Remum et Romulum edidit. Amulius ipsam in vin- 2
cula compegit, parvulos in Tiberim abiecit, quos aqua
in sicco reliquit. Ad vagitum lupa accurrit eosque 3
uberibus suis aluit. Mox Faustulus pastor collectos
Accae Laurentiae coniugi educandos dedit. Qui postea 4
Amulio imperfecto Numitori avo regnum restituerunt;
15 ipsi pastoribus adunatis civitatem condiderunt, quam
Romulus augurio vinctus, quod ipse XII, Remus VI
vultures viderat, Romam vocavit; et ut eam prius
legibus muniret quam moenibus, edixit, ne quis vallum
transiliret; quod Remus irridens transilivit et a Ce-
20 lere centurione rastro fertur occisus.

Romulus asylum convenis patetfecit et magno ex- 2
ercitu facto, cum videret coniugia deesse, per legatos
a finitimis civitatibus petiit. Quibus negatis ludos 2
Consualia simulavit; ad quos cum utriusque sexus

multitudo venisset, dato suis signo virgines raptae sunt. Ex quibus cum una pulcherrima cum magna omnium admiratione duceretur, Talassio eam duci re-
3 sponsum est. Quae nuptiae quia feliciter cesserant, institutum est, ut in omnibus nuptiis Talassii nomen 5
□ iteretur. Cum feminas finitimorum Romani vi rapuis-
sent, primi Caeninenses contra eos bellum sumpserunt.
Adversus quos Romulus processit et exercitum eorum
4 ac ducem Acronem singulari proelio devicit. Spolia
opima Iovi Feretrio in Capitolio consecravit. Sabini 10
5 ob raptas bellum adversus Romanos sumpserunt. Et
cum Romae appropinquarent, Tarpeiam virginem nacti,
quae aquae causa sacrorum hauriendae descenderat,
ei T. Tatius optionem muneris dedit, si exercitum
6 suum in arcem perduxisset. Illa petiit, quod illi in 15
sinistris manibus gerebant, videlicet anulos et armillas;
quibus dolose repromissis Sabinos in arcem perduxit,
ubi Tatius scutis eam obrui paecepit; nam et ea in
7 laevis habuerant. Romulus adversus Tatium, qui mon-
tem Tarpeium tenebat, processit et in eo loco, ubi 20
nunc forum Romanum est, pugnam conseruit: ibi
Hostus Hostilius fortissime dimicans cecidit, cuius in-
8 teritu consternati Romani fugere coeperunt. Tunc
Romulus Iovi Statori aedem vovit, et exercitus seu
9 forte seu divinitus restitit. Tunc raptae in medium 25
processerunt et hinc patres inde coniuges deprecatae
10 pacem conciliarunt. Romulus foedus percussit et Sa-
binos in urbem recepit, populum a Curibus, oppido
Sabinorum, Quirites vocavit. Centum senatores a pie-

tate patres appellavit. Tres equitum centurias insti- 11
tuit, quas suo nomine Ramnes, a Tito Tatio Tatienses,
a luci communione Luceres appellavit. Plebem in 12
triginta curias distribuit easque raptarum nominibus
5 appellavit. Cum ad Caprae paludem exercitum lustra- 13
ret, nusquam comparuit; unde inter patres et populum
seditione orta Iulus Proculus, vir nobilis, in contio-
nenem processit et iureiurando firmavit Romulum a se
in colle Quirinali visum augustiore forma, cum ad deos
10 abiret; eundemque praecipere, ut seditionibus abstine-
rent, virtutem colerent; futurum, ut omnium gentium
domini exsisterent. Huius auctoritati creditum est. 14
Aedes in colle Quirinali Romulo constituta, ipse pro
deo cultus et Quirinus est appellatus.

15 Post consecrationem Romuli, cum diu interregnum 3
esset et seditiones orirentur, Numa Pompilius, Pom-
ponii filius, Curibus, oppido Sabinorum, accitus, cum
addicentibus avibus Romam venisset, ut populum ferum
religione molliret, sacra plurima instituit. Aedem Vestae
20 fecit, virgines Vestales legit, flamines tres, Dialem
Martialem Quirinalem, Salios, Martis sacerdotes, quo-
rum primus praesul vocatur, XII instituit, pontificem
maximum creavit, portas Iano gemino aedificavit. An-
num in XII menses distribuit additis Ianuario et Fe-
25 bruario. Leges quoque plures et utiles tulit, omnia, 2
quae gerebat, iussu Egeriae nymphae, uxoris sua, se
facere simulans. Ob hanc tantam iustitiam bellum
ei nemo intulit. Morbo solitus in Ianiculo sepultus

est, ubi post annos arcula cum libris a Terentio quodam exarata; qui libri, quia leves quasdam sacrorum causas continebant, ex auctoritate patrum cremati sunt.

4 Tullus Hostilius, quia bonam operam adversum Sabinos navaverat, rex creatus bellum Albanis indixit, 5
 2 quod trigeminorum certatione finivit. Albam propter perfidiam ducis Mettii Fufetii diruit, Albanos Romam 3 transire iussit. Curiam Hostiliam constituit. Montem 4 Coelium urbi addidit. Et dum Numam Pompilium □ sacrificiis imitatur, Iovi Elicio litare non potuit, ful- 10 mine ictus cum regia conflagravit.

5 Cum inter Romanos et Albanos bellum fuisse exortum, ducibus Hostilio et Fufetio placuit rem pau- 6 corum certamine finire. Erant apud Romanos trige- mini Horatii, tres apud Albanos Curiatii; quibus foe- 15 dere icto concurrentibus statim duo Romanorum ceci- 7 derunt, tres Albanorum vulnerati. Unus Horatius quamvis integer, quia tribus impar erat, fugam simu- lavit et singulos per intervalla, ut vulnerum dolor 8 patiebatur, insequentes interfecit. Et cum spoliis onu- 20 stus rediret, sororem obviam habuit, quae viso palu- damento sponsi sui, qui unus ex Curiatiis erat, flere 9 coepit. Frater eam occidit. Qua re apud duumviro condennatus ad populum provocavit; ubi patris la- crimis condonatus ab eo expandi gratia sub tigillum 25 missus; quod nunc quoque viae superpositum Soro- rium appellatur.

Mettius Fufetius, dux Albanorum, cum se invidio- 10
sum apud cives videret, quod bellum sola trigemino-
rum certatione finisset, ut rem corrigeret, Veientes et
Fidenates adversum Romanos incitavit. Ipse ab Tullo 11
5 in auxilium arcessitus aciem in collem subduxit, ut
fortunam sequeretur. Qua re Tullus intellecta magna
voce ait suo illud iussu Mettium facere. Qua re hostes 12
territi et victi sunt. Postera die Mettius cum ad gra- 13
tulandum Tullo venisset, iussu ipsius quadrigis reli-
10 gatus et in diversa distractus est.

Ancus Marcius, Numae Pompilii ex filia nepos, 5
aequitate et religione avo similis, Latinos bello do-
muit. Murcium et Ianiculum montes urbi addidit, 2 □
nova moenia oppido circumdedit. Silvas ad usum na-
15 vium publicavit. Salinarum vectigal instituit. Car- 3
cerem primus aedificavit. Ostiam coloniam maritimis
commeatibus opportunam in ostio Tiberis deduxit. Ius 4
fetiale, quo legati ad res repetundas uterentur, ab Ae-
quiculis transtulit, quod primus fertur Rhesus excogi-
20 tasse. His rebus confectis intra paucos dies imma- 5
tura morte praereptus non potuit praestare qualem
promiserat regem.

Lucius Tarquinius Priscus, Demarati Corinthii 6
filius, eius, qui Cypseli tyrannidem fugiens in Etru-
25 riam commigravit. Ipse Lucumo dictus, urbe Tarqui- 2
niis profectus Romam petiit. Advenienti aquila pilleum

4 sustulit et, cum alte subvolasset, reposuit. Tanaquil
 coniux, auguriorum perita, regnum ei portendi in-
 5 tellexit. Tarquinius pecunia et industria dignitatem
 atque etiam Anci regis familiaritatem consecutus est;
 a quo tutor liberis relictus regnum intercepit et ita 5
 6 administravit, quasi iure adeptus fuisse. Centum patres
 in curiam legit, qui minorum gentium sunt appellati.
 7 Equitum centurias numero duplicavit, nomina mutare
 non potuit Atti Nevii auguris auctoritate deterritus,
 8 qui fidem artis suae novacula et cote firmavit. La- 10
 tinos bello domuit. Circum maximum aedificavit.
 Ludos magnos instituit. De Sabinis et priscis Latinis
 9 triumphavit. Murum lapideum urbi circumdedit. Filium
 XIII annorum, quod in proelio hostem percussisset,
 praetexta bullaque donavit, unde haec puerorum in- 15
 10 genuorum insignia esse coeperunt. Post ab Anci liberis
 immissis percussoribus per dolum regia excitus et in-
 terfectus est.

7 Servius Tullius, Tullii Corniculani et Ocreiae
 captivae filius, cum in domo Tarquinii Prisci edu- 20
 2 caretur, flammea species caput eius amplexa est. Hoc
 visu Tanaquil summam dignitatem portendi intellexit.
 □ 3 Coniugi suasit, ut eum ita ut liberos suos educaret.
 4 Qui cum adolevisset, gener a Tarquinio assumptus
 est, et cum rex occisus esset, Tanaquil ex altiore loco 25
 ad populum despiciens ait Priscum gravi quidem, sed
 non letali vulnere accepto petere, ut interim, dum
 5 convalescit, Servio Tullio dicto audientes essent. Ser-
 vius Tullius quasi precario regnare coepit, sed recte

imperium administravit. Etruscos saepe domuit, collem 6
Quirinalem et Viminalem et Esquilias urbi addidit,
aggerem fossasque fecit. Populum in quattuor tribus 7
distribuit ac post plebi distribuit annonam. Mensuras 8 □
5 pondera classes centuriasque constituit. Latinorum 9
populis persuasit, uti exemplo eorum, qui Dianaे
Ephesiae aedem fecissent, et ipsi aedem Dianaе in
Aventino aedicarent. Quo facto bos cuidam Latino 10
mirae magnitudinis nata, et responsum somnio datum □
10 eum populum summam imperii habiturum, cuius civis
bovem illam Dianaе immolasset. Latinus bovem in 11
Aventinum egit et causam sacerdoti Romano exposuit.
Ille callide dixit prius eum vivo flumine manus ab- 12
luere debere. Latinus dum ad Tiberim descendit, sa- 13
15 cerdos bovem immolavit. Ita imperium civibus, sibi 14
gloriam facto consilioque quaesivit.

Servius Tullius filiam alteram ferocem, mitem alte- 15
ram habens, cum Tarquinii filios pari animo videret,
ut omnium mentes morum diversitate leniret, ferocem
20 miti, mitem feroci in matrimonium dedit. Sed mites 16
seu forte seu fraude perierunt: feroces morum simi-
litudo coniunxit. Statim Tarquinius Superbus a Tullia 17
incitatus advocato senatu regnum patrium repetere
coepit. Qua re audita Servius, dum ad curiam pro- 18
25 perat, iussu Tarquinii gradibus deiectus et domum re-
fugiens imperfectus est. Tullia statim in forum pro- 19
peravit et prima coniugem regem salutavit, a quo iussa
turba decedere, cum domum rediret, viso patris cor-

pore mulionem evitantem super ipsum corpus carpentum agere praecepit: unde vicus ille Sceleratus dictus. Postea Tullia cum coniuge in exilium acta est.

8 Tarquinius Superbus cognomen moribus meruit.

2 Occiso Servio Tullio regnum scelestè occupavit. Tamen 5 bello strenuus Latinos Sabinosque domuit; Suessam Pometiam Etruscis eripuit; Gabios per Sextum filium simulato transfugio in potestatem redegit et ferias

□ 3 Latinas primus instituit. † Ludos in circo et cloacam maximam fecit, ubi totius populi viribus usus est, 10

4 unde illae fossae Quiritium sunt dictae. Cum Capitolum inciperet, caput hominis invenit, unde cognitum

5 eam urbein caput gentium futuram. Et cum in ob-
sidione Ardeae filius eius Lucretiae stuprum intulisset,
cum eo in exilium actus ad Porsennam, Etruriae re- 15
gem, confugit, cuius ope regnum retinere tentavit.

6 Pulsus Cumas concessit, ubi per summam ignominiam reliquum vitae tempus exegit.

9 Tarquinius Collatinus, sorore Tarquinii Superbi genitus, in contubernio iuvenum regiorum Ardeae 20
erat; ubi cum forte in liberiore convivio coniugem suam unusquisque laudaret, placuit experiri. Itaque

□ equis Romam petunt. Regias nurus in convivio et 2 luxu deprehendunt. Inde Collatiam petunt. Lucre-

tiam inter ancillas in lanificio offendunt: itaque ea 25
8 pudicissima iudicatur. Ad quam corrumpendam Tar-

quinius Sextus nocte Collatiam rediit et iure propin-
quitatis in domum Collatini venit et cubiculum Lu-

cretiae irrupt, pudicitiam expugnavit. Illa postero 4 □ die advocatis patre et coniuge rem exposuit et se cultro, quem veste texerat, occidit. Illi in exitium 5 regum coniurarunt eorumque exilio necem Lucretiae 5 vindicaverunt.

Iunius Brutus sorore Tarquinii Superbi genitus 10 cum eandem fortunam timeret, in quam frater incidet, qui ob divitias et prudentiam ab avunculo fuerat occisus, stultitiam finxit, unde Brutus dictus. Iuveni- 2 □ bus regiis Delphos euntibus deridiculi gratia comes adscitus baculo sambuceo aurum infusum deo donum tulit. Ubi responsum est eum Romae summam potest 3 statem habiturum, qui primus matrem oscularetur, ipse terram osculatus est. Deinde propter Lucretiae 4 stuprum cum Tricipitino et Collatino in exitium regum coniuravit. Quibus in exilium actis primus consul 5 creatus filios suos, quod cum Aquiliis et Vitelliis ad recipiendos in urbem Tarquinios coniurarant, virgis caesos securi percussit. Deinde in proelio, quod ad 6 versus eos gerebat, singulari certamine cum Arunte filio Tarquinii congressus est, ubi ambo mutuis vulneribus ceciderunt. Cuius corpus in foro positum a 7 collega laudatum matronae anno luxerunt.

Porsenna rex Etruscorum cum Tarquinios in urbem 11 restituere temptaret et primo impetu Ianiculum cepisset, Horatius Cocles illo cognomine, quod in alio proelio oculum amiserat) pro ponte sublicio stetit et aciem hostium solus sustinuit, donec pons a tergo interrumperetur, cum quo in Tiberim decidit et arma-

- 2 tus ad suos transnavit. Ob hoc ei tantum agri pu-
 □ blice datum, quantum uno die ambire <vomere> po-
 tuisset. Statua quoque ei in Vulcanali posita.
- 12 Cum Porsenna rex urbem obsideret, Mucius Cor-
 dus, vir Romanae constantiae, senatum adiit et veniam 5
 2 transfugiendi petiit necem regis repromittens. Accepta
 potestate in castra Porsennae venit ibique purpuratum
 3 pro rege deceptus occidit. Apprehensus et ad regem
 pertractus dextram aris imposuit, hoc supplicii a rea
 4 exigens, quod in caede peccasset. Unde cum miseri- 10
 cordia regis abstraheretur, quasi beneficium referens
 5 ait trecentos adversus eum similes coniurasse. Qua re
 6 ille territus bellum acceptis obsidibus depositus. Mucio
 7 prata trans Tiberim data, ab eo Mucia appellata. Sta-
 tuta quoque ei honoris gratia constituta est. 15
- 13 Porsenna Cloeliam nobilem virginem inter obsi-
 des accepit, quae deceptis custodibus noctu castris
 eius egressa equum, quem fors dederat, arripuit et
 2 Tiberim traiecit. A Porsenna per legatos repetita
 3 reddita est. Cuius ille virtutem admiratus cum qui- 20
 4 bus optasset in patriam redire permisit. Illa virgines
 puerosque elegit, quorum aetatem iniuriae obnoxiam
 sciebat. Huic statua equestris in foro posita.
- 14 Romani cum adversus Veientes bellarent, eos sibi
 hostes familia Fabiorum privato nomine depoposcit: 25
 2 et profecti trecenti sex duce Fabio consule. Cum saepe
 victores exstitissent, apud Cremeram fluvium castra
 3 posuere. Veientes ad dolos conversi pecora ex diverso

in conspectu illorum protulerunt, ad quae progressi
Fabii in insidias delapsi usque ad unum occisione
perierunt. Dies, quo id factum est, inter nefastos re- 4
latus. Porta, qua profecti erant, Scelerata est appel- 5
5 lata. Unus ex ea gente propter impuberem aetatem 6
domi relictus genus propagavit ad Q. Fabium Maxi-
mum, qui Hannibalem mora fregit, Cunctator ab ob-
trectoribus dictus.

Lucius Valerius, Volesi filius, primo de Veienti- 15
bus, iterum de Sabinis, tertio de utrisque gentibus
triumphavit. Hic, quia in locum Tricipitini collegae 2
consulem non subrogaverat et domum in Velia tutis-
simo loco habebat, in suspicionem regni affectati venit.
Quo cognito apud populum questus est, quod de se 3
15 tale aliquid timuissent, et immisit, qui domum suam
diruerent. Secures etiam fascibus dempsit eosque in 4
populi contione submisit. Legem de provocatione a 5
magistratibus ad populum tulit. Hinc Publicola dic- 6
tus. Cum diem obisset, publice sepultus et annuo
20 matronarum luctu honoratus est. □

Tarquinius eiectus ad Mamilium Tusculanum gene- 16
rum suum confugit; qui cum Latio concitato Roma-
nos graviter urgeret, A. Postumius dictator dictus
apud Regilli lacum cum hostibus conflixit. Ubi cum 2
25 victoria nutaret, magister equitum equis frenos detrahi
iussit, ut irrevocabili impetu ferrentur; ubi et aciem □

- 3 Latinorum fuderunt et castra ceperunt Sed inter eos
duo iuvenes candidis equis insigni virtute apparuerunt,
quos dictator quaesitos, ut dignis muneribus honoraret,
□ non reperit: Castorem et Pollucem ratus communi
titulo dedicavit. 5
- 17 Lucius Quinctius Cincinnatus filium Caesonem
petulantissimum abdicavit, qui et a censoribus notatus
ad Volscos et Sabinos confugit, qui duce Cloelio
Graccho bellum adversus Romanos gerebant et Q. Mi-
nucium consulem in Algido monte cum exercitu ob-
sidebant. Quinctius dictator dictus, ad quem missi
legati nudum eum arantem trans Tiberim offenderunt;
qui insignibus sumptis consulem obsidio liberavit.
- 2 Quare a Minucio et eius exercitu corona aurea [et]
3 obsidionali donatus est. Vicit hostes; ducem eorum 15
in ditionem accepit et triumphi die ante currum
4 egit. Sextodecimo die dictaturam, quam acceperat,
5 depositus et ad agricultum reversus est. Iterum post
viginti annos dictator dictus Spurium Maelium regnum
affectantem a Servilio Ahala magistro equitum occidi 20
iussit; domum eius solo aequavit: unde locus [ille]
Aequimelium dicitur.
- 18 Menenius Agrippa cognomento Lanatus dux
2 electus adversus Sabinos de his triumphavit. Et cum
populus a patribus secessisset, quod tributum et mili- 25
tiam toleraret, nec revocari posset, Agrippa apud eum:
Olim, inquit, humani artus, cum ventrem otiosum cer-
nerent, ab eo discordarunt et suum illi ministerium ne-
gaverunt. Cum eo pacto et ipsi deficerent, intellexerunt
ventrem acceptos cibos per omnia membra disserere et 30

*cum eo in gratiam redierunt. Sic senatus et populus 4
quasi unum corpus discordia pereunt, concordia valent.
Hac fabula populus regressus est. Creavit tamen tri- 5 6
bunos plebis, qui libertatem suam adversum nobilita-
tis superbiam defenderent. Menenius autem tanta 7
paupertate decessit, ut eum populus collatis quadran-
tibus sepeliret, locum sepulcro senatus publice daret.*

Gnaeus Marcius, captis Coriolis urbe Volscorum 19
Coriolanus dictus, ob egregia militiae facinora a Postu-
mio optionem munerum accipiens equum tantum et
hospitem sumpsit, virtutis et pietatis exemplum. Hic 2
consul gravi annona advectum e Sicilia frumentum
magno pretio populo dandum curavit, ut hac iniuria
plebs agros, non seditiones coleret. Ergo a tribuno 3
15 plebis Decio die dicta ad Volscos concessit eosque
duce Tito Tatio adversus Romanos concitavit et ad
quartum ab urbe lapidem castra posuit. Cumque 4
nullis civium legationibus flecteretur, a Veturia matre
et Volumnia uxore matronarum numero comitatis
20 motus omisso bello ut proditor occisus. Ibi templum 5
Fortunae muliebri constitutum est.

Fabius Ambustus ex duabus filiabus alteram Licinio 20
Stoloni plebeio, alteram Aulo Sulpicio patricio con-
iugem dedit. Quarum plebeia cum sororem salutaret,
25 cuius vir tribunus militaris consulari potestate erat,
fasces lictorios foribus appositos indecenter expavit.
A sorore irriga marito questa est; qui adiuvante so-
cero, ut primum tribunatum plebis aggressus est,
legem tulit, ut alter consul ex plebe crearetur. Lex
30 resistente Appio Claudio tamen lata; et primus Lici- 2 □

3 nius Stolo consul factus. Idem lege cavit, ne cui
4 plus quingenta iugera agri habere liceret. Et ipse
cum iugera quingenta haberet, altera emancipati filii
nomine possideret, in iudicium vocatus et primus
omnium sua lege punitus est.

21 Populus Romanus cum seditiosos magistratus ferre
non posset, decemviros legibus scribendis creavit,
qui eas ex libris Solonis translatas duodecim tabulis
2 exposuerunt. Sed cum pacto dominationis magistra-
tum sibi prorogarent, unus ex his Appius Claudius 10
Virginiam, Virginii centurionis filiam in Algido mili-
tantis, adamavit. Quam cum corrumpere non posset,
clientem subornavit, qui eam in servitium deposceret,
facile victurus, cum ipse esset et accusator et iudex.

3 Pater re cognita cum ipso die iudicii supervenisset et 15
filiam iam addictam videret, ultimo eius colloquio im-
petrato eam in secretum abduxit et occidit; et corpus
eius humeris gerens ad exercitum profugit et milites
ad vindicandum facinus accendit; qui creatis decem
tribunis Aventinum occuparunt, decemviros abdicare 20
se magistratu coegerunt eosque omnes aut morte aut
exilio punierunt. Appius Claudius in carcere neca-
tus est.

22 Romani ob pestilentiam responso monente ad Aescu-
lapium Epidauro arcessendum decem legatos prin- 25

cipe Q. Ogulnio miserunt. Qui cum eo venissent et 2 simulacrum ingens mirarentur, anguis e sedibus eius elapsus venerabilis, non horribilis, per mediam urbem cum admiratione omnium ad navem Romanam per- 5 rexerit et se in Ogulnii tabernaculo conspiravit. Legati 3 deum vehentes Antium pervecti, ubi per mollitatem maris anguis proximum Aesculapii fanum petiit et post paucos dies ad navem rediit; et cum adverso Tiberi subvehheretur, in proximam insulam desilivit, 10 ubi templum ei constitutum et pestilentia mira celeritate sedata est.

Furius Camillus cum Faliscos obsideret ac ludi 23 litterarii magister principum filios ad eum adduxisset, vinctum eum iisdem pueris in urbem redigendum et 15 verberandum tradidit. Statim Falisci se ei ob tantam 2 iustitiam dediderunt. Veios hieme obsidio domuit de- 3 que his triumphavit. Postmodum crimini datum, quod 4 albis equis triumphasset et praedam inique divisisset: die dicta ab Apuleio Saturnino tribuno plebis damna- 20 tus Ardeam concessit. Mox cum Galli Senones re- 5 lictis ob sterilitatem agris suis Clusium Italiae oppi- dum obsiderent, missi sunt Roma tres Fabii, qui Gal- los monerent, ut ab oppugnatione desisterent. Ex his 6 unus contra ius gentium in aciem processit et ducem 25 Senonum interfecit. Quo commoti Galli petitis in 7

deditio[n]em legatis nec impetratis Romam petierunt et exercitum Romanum apud Alliam fluvium ceciderunt, die XVI Kal. August.; qui dies inter nefastos relatus, 8 Alliensis dictus. Victores Galli urbem intraverunt, ubi nobilissimos senum in curulibus et honorum insigni- 5 bus primo ut deos venerati, deinde ut homines despici- 9 cati interfecere. Reliqua iuventus cum Manlio in Capitolum fugit, ubi obsessa Camilli virtute est servata. Qui absens dictator dictus collectis reliquiis Gallos 10 improvisos internecione occidit. Populum Romanum 10 migrare Veios volentem retinuit. Sic et oppidum ci- vibus et cives oppido reddidit.

24 Manlius ob defensum Capitolium Capitulinus dictus
 2 sedecim annorum voluntarium militem se obtulit. Tri-
 ginta septem militaribus donis a suis ducibus ornatus 15
 3 viginti tres cicatrices in corpore habuit. Capta urbe
 4 auctor in Capitolium confugiendi fuit. Quadam nocte
 clangore anseris excitatus Gallos ascendentibus deiecit.
 5 Patronus a civibus appellatus et farre donatus. Do-
 mum etiam in Capitolio publice accepit. Qua super- 20
 bia elatus cum a senatu suppressisse Gallicos thesauros
 □ argueretur et addictos propria pecunia liberaret, regni
 affectati <suspectus> in carcerem coniectus populi con-
 6 sensu liberatus est. Rursus cum in eadem culpa et
 gravius perseveraret, reus factus et ob conspectum 25
 Capitolii ampliatus est. Alio deinde loco damnatus
 et de saxo Tarpeio praecipitatus, domus diruta, bona
 □ 7 publicata. Gentilitas eius Manlii cognomen eiuravit.

Fidenates, veteres Romanorum hostes, ut sine spe 25
veniae fortius dimicarent, legatos ad se missos inter-
fecerunt; ad quos Quintius Cincinnatus dictator missus
magistrum equitum habuit Cornelium Cossum, qui
5 Lartem Tolumnium ducem sua manu interfecit. De 2
eo spolia opima Iovi Feretrio secundus a Romulo
consecravit.

Publius Decius Mus bello Samnitico sub Valerio 26 □
Maximo et Cornelio Cocco consulibus tribunus militum
10 exercitu in angustiis Gauri montis insidiis hostium
clauso, accepto quod postulaverat praesidio in supe- □
riorem locum evasit, hostes terruit. Ipse intempesta 2
nocte per medias custodias somno oppressas incolumis
evasit. Ob hoc ab exercitu civica corona donatus est. 3
15 Consul bello Latino collega Manlio Torquato positis 4
apud Veserim fluvium castris, cum utriusque consuli
somnio obvenisset eos victores futuros, quorum dux
in proelio cecidisset, tum collato cum collega somnio 5
cum convenisset, ut, cuius cornu in acie laboraret,
20 diis se manibus voveret, inclinante sua parte se et
hostes per Valerium pontificem diis manibus devovit.
Impetu in hostes facto victoriam suis reliquit.

Publius Decius Decii filius primo consul de 27
Samnitibus triumphans spolia ex his Cereri conse-

2 cravit. Iterum et tertio consul multa domi militiae-
 3 que gessit. Quarto consulatu cum Fabio Maximo,
 cum Galli, Samnites, Umbri, Tusci contra Romanos
 conspirassent, ibi exercitu in aciem ducto et cornu
 inclinante exemplum patris imitatus advocato Marco 5
 Livio pontifice hastae insistens et solemnia verba re-
 4 spondens se et hostes diis manibus devovit. Impetu
 5 in hostes facto victoriam suis reliquit. Corpus a col-
 lega laudatum magnifice sepultum est.

28 Titus Manlius Torquatus ob ingenii et linguae 10
 tarditatem a patre rus relegatus, cum audisset ei diem
 dictam a Pomponio tribuno plebis, nocte urbem petiit.

2 Secretum colloquium a tribuno impetravit et gladio
 stricto omittere eum accusationem terrore multo com-
 3 pulit. Sulpicio dictatore tribunus militum Gallum 15
 provocatorem occidit. Torquem ei detractum cervici
 4 suae indidit. Consul bello Latino filium suum, quod
 contra imperium pugnasset, securi percussit. Latinos
 apud Veserim fluvium Decii collegae devotione supe-
 5 ravit. Consulatum recusavit, quod diceret neque se 20
 populi vitia neque illum severitatem suam posse sufferre.

29 Reliquias Senonum Camillus persequebatur. Adver-
 sum ingentem Gallum provocatorem solus Valerius
 2 tribunus militum omnibus territis processit. Corvus
 ab ortu solis galeae eius insedit et inter pugnandum 25
 ora oculosque Galli everberavit. Hoste victo Valerius
 3 Corvinus dictus. Hinc cum ingens multitudo aere
 alieno oppressa Capuam occupare tentasset et ducem
 sibi Quintium necessitate compulsum fecisset, sublato
 aere alieno seditionem compressit. 30

Titus Veturius et Spurius Postumius consules bel-³⁰
lum adversum Samnitas gerentes a Pontio Telesino
duce hostium in insidias inducti sunt. Nam ille si-²
mulatos transfugas misit, qui Romanis dicerent Luce-⁵
riam Apulam a Samnitibus obsideri, quo duo itinera
ducebant, aliud longius et tutius, aliud brevius et peri-
culosius. Festinatio brevius eligit; itaque cum insi-³
dias statuisset (qui locus Furculae Caudinae vocatur),
Pontius accitum patrem Herennium rogavit, quid fieri
¹⁰ placeret. Ille ait aut omnes occidendos, ut vires fran-⁴
gerentur, aut omnes dimittendos, ut beneficio obliga-
rentur. Utroque improbato consilio omnes sub iugum
misit icto foedere, quod a Romanis postea improbatum
est. Postumius Samnitibus deditus nec receptus est.⁵

¹⁵ Lucius Papirius, a velocitate Cursor, cum consu-³¹
lem se adversis omnibus adversum Samnites progres-
sum esse sensisset, ad auspicia repetenda Romam re-
gressus edixit Fabio Rullo, quem exercitui preepone-
bat, ne manum cum hoste consereret. Sed ille ²
²⁰ opportunitate ductus pugnavit. Reversus Papirius se-
curi eum ferire voluit; ille in urbem confugit nec
supplicem tribuni tuebantur. Deinde pater lacrimis,³
populus precibus veniam impetrarunt. Papirius de ⁴
Samnitibus triumphavit. Idem cum Praenestinum pree-
²⁵ torem gravissime increpuisset: Expedi, inquit, lictor,

5 secures. Et cum eum metu mortis attonitum vidisset,
incommodam ambulantibus radicem excidi iussit.

32 Quintus Fabius Rullus, primus ex ea familia
ob virtutem Maximus, magister equitum a Papirio ob
Samnitem victoriam securi paene percussus, primum 5
de Apulis et Nucerinis, iterum de Samnitibus, tertio
de Gallis Umbris Marsis atque Tuscis triumphavit.

2 Censor libertinos tribubus amovit. Iterum censor fieri
noluit dicens non esse ex usu reipublicae eosdem cen-
3 sores saepius fieri. Hic primus instituit, uti equites 10
Romani Idibus Quinctilibus ab aede Honoris equis
4 insidentes in Capitolium transirent. Mortuo huic tan-
tum aeris populi liberalitate congestum est, ut inde
filius viscerationem et epulum publice daret.

33 Marcus Curius Dentatus primo de Samnitibus 15
triumphavit, quos usque ad mare superum perpacavit.

2 Regressus in contione ait: Tantum agri cepi, ut soli-
tudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepissem;
tantum porro hominum cepi, ut fame perituri fuerint,
3 nisi tantum agri cepissem. Iterum de Sabinis trium 20
4 phavit. Tertio de Lucanis ovans urbem introiit. Pyr-
5 rhum Epirotam Italia expulit. Quaterna dena agri
6 iugera viritim populo divisit. Sibi deinde totidem
7 constituit dicens neminem esse debere, cui non tan-
tum sufficeret. Legatis Samnitum aurum offerentibus, 25

□ cum ipse in foco rapas torreret: Malo, inquit, haec in
fictilibus meis esse et aurum habentibus imperare.

8 Cum interversae pecuniae argueretur, gutum ligneum,
quo uti ad sacrificia consueverat, in medium protulit
iuravitque se nihil amplius de praeda hostili domum 30
9 suam convertisse. Aquam Anienem de manubiis ho-

stium in urbem induxit. Tribunus plebis patres aucto- 10
res fieri coegit comitiis, quibus plebei magistratus
creabantur. Ob haec merita domus ei apud Tiphatam
et agri iugera quingenta publice data.

5 Appius Claudius Caecus in censura libertinos 34
quoque in senatum legit. Epulandi cantandique ius
tibicinibus in publico ademit. [Duae familiae ad Her- 2
culis sacra sunt destinatae, Potitorum et Pinariorum.]
Potitos Herculis sacerdotes pretio corrupit, ut sacra
10 Herculea servos publicos edocerent: unde caecatus est,
gens Potitorum funditus periit. Ne consulatus cum 3
plebeis communicaretur, acerrime restitit. Ne Fabius 4
solus ad bellum mitteretur, contradixit. Sabinos, Sam- 5
nitas, Etruscos bello domuit. Viam usque Brundisium 6
15 lapide stravit, unde illa Appia dicitur. Aquam Anie- 7
nem in urbem induxit. Censuram solus omnium quin- 8
quennio obtinuit. Cum de pace Pyrrhi ageretur et 9
gratia potentum per legatum Cineam pretio quaerere-
tur, senex et caecus lectica in senatum latus turpissi-
20 mas condiciones magnifica oratione discussit.

Pyrrhus rex Epirotarum, materno genere ab Achille, 35
paterno ab Hercule oriundus, cum imperium orbis
agitaret et Romanos potentes videret, Apollinem de
bello consuluit. Ille ambigue respondit: 2

25 *Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.*

Hoc dicto in voluntatem tracto auxilio Tarentino- 3
rum bellum Romanis intulit. Laevinum consulem

4 apud Heracleam elephantorum novitate turbavit. Cum-
que Romanos adversis vulneribus occisos videret: Ego,
inquit, talibus militibus brevi orbem terrarum subigere
5 potuissem. Amicis gratulantibus: Quid mihi cum tali
6 victoria, inquit, ubi exercitus robur amittam? Ad 5
vicesimum ab urbe lapidem castra posuit; captivos
7 Fabricio gratis reddidit. Viso Laevini exercitu ean-
dem sibi ait adversum Romanos, quam Herculi ad-
8 versus hydram, fuisse fortunam. A Curio et Fabricio
9 superatus Tarentum refugit, in Siciliam traiecit. Mox 10
in Italiam Locros regressus pecuniam Proserpinæ
10 avehere tentavit, sed ea naufragio relata est. Tum in
Graeciam regressus, dum Argos oppugnaret, ictu te-
11 gulæ prostratus est. Corpus ad Antigonum regem
Macedoniae relatum magnifice sepultum. 15

36 Vulsinii, Etruriae nobile oppidum, luxuria paene
perierunt. Nam cum temere servos manumitterent,
dein in curiam legerent, consensu eorum oppressi.
2 Cum multa indigna paterentur, clam a Roma auxilium
petierunt, missusque Decius Mus libertinos omnes 20
aut in carcere necavit aut dominis in servitutem re-
stituit.

Appius Claudius victis Vulsciensibus cognomento 37
 Caudex dictus frater Caeci fuit. Consul ad Mamer- 2
 tinos liberandos missus, quorum arcem Carthaginien-
 ses et Hiero rex Syracusanus obsidebant. Primo ad 3
 5 explorandos hostes fretum piscatoria nave traiecit et
 cum duce Carthaginiensium egit, ut praesidium arce
 deduceret. Regium regressus quinqueremem hostium 4
 copiis pedestribus cepit; ea legionem in Siciliam tra-
 duxit. Carthaginenses Messana expulit. Hieronem 5
 10 proelio apud Syracusas in ditionem accepit, qui eo
 periculo territus Romanorum amicitiam petiit iisque
 postea fidelissimus fuit.

Gnaeus Duellius primo Punico bello dux contra 38
 Carthaginenses missus, cum videret eos multum mari
 15 posse, classem validam fabrefecit et manus ferreas
 cum irrisu hostium primus instituit; sic inter pugnan-
 dum hostium naves apprehendit, qui victi et capti
 sunt. Himilco dux classis Carthaginem fugit et a 2
 senatu quaesivit, quid faciendum censerent. Omnibus, 3
 20 ut pugnaret, acclamantibus: Feci, inquit, et victus
 sum. Sic poenam crucis effugit; nam apud Poenos
 dux male re gesta puniebatur. Duellio concessum est, 4
 ut praelucente funali et praecinente tibicine a cena
 publice rediret.

25 Atilius Calatinus, dux adversum Carthaginenses 39
 missus, ex maximis et munitissimis civitatibus Enna

- 2 Drepano Lilybaeo hostilia praesidia deiecit. Panorum cepit. Totamque Siciliam pervagatus paucis navibus magnam hostium classem duce Hamilcare superavit. Sed cum ad Catinam ab hostibus obsessam festinaret, a Poenis in angustiis clausus est, ubi tribunus militum Calpurnius Flamma acceptis trecentis sociis in superiorem locum evasit, consulem liberavit;
- 4 ipse cum trecentis pugnans cecidit. Postea ab Atilio semianimis inventus et sanatus magno postea terrori hostibus fuit. Atilius gloriose triumphavit. ¹⁰
- 40 Marcus Atilius Regulus consul fusis Sallentinis triumphavit primusque Romanorum ducum in Africam classem traiecit. Ea quassata de Hamilcare naves longas tres et sexaginta cepit. Oppida ducenta et hominum ducenta milia cepit. Absente eo coniugi eius et liberis ob paupertatem sumptus publice dati.
- 3 Mox arte Xanthippi Lacedaemonii mercenarii militis 4 captus in carcerem missus. Legatus de permutandis captivis Romam missus dato iureiurando, ut, si impetrasset, ita demum non rediret, in senatu condicionem dissuasit reiectisque ab amplexu coniuge et liberis Carthaginem regressus, ubi in arcum ligneam coniectus clavis introrsum adactis vigiliis ac dolore punitus est.
- 41 Quintus Lutatius Catulus primo Punico bello trecentis navibus adversum Poenos profectus sexcentas eorum naves commeatibus et aliis oneribus impeditas duce Hannone apud Aegatas insulas inter Siciliam et

Africam depressit aut cepit finemque bello imposuit.
Pacem potentibus hac condicione concessit, ut Sicilia,²
Sardinia et ceteris insulis inter Italiam Africamque
decederent, Hispania citra Hiberum abstinerent.

Hannibal, Hamilcaris filius, novem annos natus,⁴²
a patre aris admotus odium in Romanos perenne iura-
vit. Exinde socius et miles in castris patri fuit. Mor-²
tuo eo causam belli quaerens Saguntum Romanis
foederatam intra sex menses evertit. Tum Alpibus
¹⁰ patefactis in Italianam traiecit. P. Scipionem apud Ti-³
cinum, Sempronium Longum apud Trebiam, Flaminium⁴
apud Trasimenum, Paullum et Varronem apud Can-
nas superavit. Cumque urbem capere posset, in Cam-⁵
paniam devertit, cuius deliciis elanguit. Et cum ad⁶
¹⁵ tertium ab urbe lapidem castra posuisset, tempestati-
bus repulsus, primum a Fabio Maximo frustratus,
deinde a Valerio Flacco repulsus, a Graccho et Mar-
cello fugatus, in Africam revocatus, a Scipione supe-
ratus, ad Antiochum regem Syriae confugit eumque
²⁰ hostem Romanis fecit; quo victo ad Prusiam regem
Bithyniae concessit; unde Romana legatione repetitus
hausto, quod sub gemma anuli habebat, veneno ab-
sumptus est, positus apud Libyssam in arca lapidea,
in qua hodieque inscriptum est: Hannibal hic si-⁵
²⁵tus est.

Quintus Fabius Maximus Cunctator, Verruco-⁴³
sus a verruca in labris sita, Ovieula a clementia mo-
rum dictus, consul de Liguribus triumphavit. Hanni-²

3 balem mora fregit. Minucium magistrum equitum
 imperio sibi aequari passus est; nihilo minus pericli-
 4 tanti subvenit. Hannibalem in agro Falerno inclusit.
 5 Marium Statilium transfugere ad hostes volentem equo
 et armis donatis retinuit, et Lucano cuidam fortis-
 simo ob amorem mulieris infrequenti eandem emptam
 6 dono dedit. Tarentum ab hostibus recepit, Herculis
 signum inde translatum in Capitolio dedicavit. De
 7 redemptione captivorum cum hostibus pepigit; quod
 pactum cum a senatu improbaretur, fundum suum du-
 centis milibus vendidit et fidei satisfecit.

44 Publius Scipio Nasica, a senatu vir optimus
 2 iudicatus, Matrem deum hospitio recepit. Is cum ad-
 versum auspicia consulem se a Graccho nominatum
 3 comperisset, magistratu se abdicavit. Censor statuas,
 15 quas sibi quisque in foro per ambitionem ponebat,
 4 sustulit. Consul Delminium urbem Dalmatarum ex-
 5 pugnavit. Imperatoris nomen a militibus et a senatu
 triumphum oblatum recusavit. Eloquentia primus,
 iuris scientia consultissimus, ingenio sapientissimus, 20
 unde vulgo Corculum dictus.

45 Marcus Marcellus Viridomarum, Gallorum ducem,
 2 singulari proelio fudit. Spolia opima Iovi Feretrio
 3 tertius a Romulo consecravit. Primus docuit, quo-
 4 modo milites cederent nec terga paeberent. Hanni-
 balem apud Nolam locorum angustia adiutus vinci
 5 docuit. Syracusas per tres annos expugnavit. Et cum
 6 per calumniam triumphus a senatu negaretur, de sua
 7 sententia in Albano monte triumphavit. Quinquies consul

insidiis Hannibalis deceptus et magnifice sepultus. Ossa 8
Romam remissa a praedonibus intercepta perierunt.

Hannibale Italiam devastante ex responso librorum 46
Sibyllinorum Mater deum a Pessinunte arcessita cum
5 adverso Tiberi veheretur, repente in alto stetit. Et
cum moveri nullis viribus posset, ex libris cogni-
tum castissimae demum feminae manu moveri posse.
Tum Claudia virgo Vestalis falso incesti suspecta 2
deam oravit, ut, si pudicam sciret, sequeretur, et zona
10 imposta navem movit Simulacrum Matris deum, dum 3
templum aedificatur, Nasicae, qui vir optimus iudica-
batur, quasi hospiti datum.

Marcus Porcius Cato, genere Tusculanus, a Va- 47
lerio Flacco Romam sollicitatus, tribunus militum in
15 Sicilia, quaestor sub Scipione fortissimus, praetor iu-
stissimus fuit: in praetura Sardiniam subegit, ubi ab
Ennio Graecis litteris institutus. Consul Celtiberos 2
domuit et, ne rebellare possent, litteras ad singulas
civitates misit, ut muros diruerent. Cum unaquaeque 3
20 sibi soli imperari putaret, fecerunt. Syriaco bello tri-
bunus militum sub M. Acilio Glabrone occupatis Ther-
mopylarum iugis praesidium hostium depulit. Censor 4
L. Flaminium consularem senatu movit, quod ille in
Gallia ad cuiusdam scorti spectaculum ejectum quen-
25 dam e carcere in convivio iugulari iussisset. Basili- 5 □
cam suo nomine primus fecit. Matronis ornamenta 6
erepta Oppia lege repetentibus restitit. Accusator 7

assiduus malorum Galbam octogenarius accusavit, ipse
 8 quadragies quater accusatus gloriose absolutus. Car-
 9 thaginem delendam censuit. Post octoginta annos fi-
 lium genuit. Imago huius funeris gratia produci solet.

48 Hasdrubal, frater Hannibalis, ingentibus copiis in 5
 Italiam traiecit, actumque erat de Romano imperio, si
 2 iungere se Hannibali potuisset. Sed Claudius Nero,
 qui in Apulia cum Hannibale castra coniunxerat, re-
 lecta in castris parte cum delectis ad Hasdrubalem
 properavit et se Livio collegae apud Senam oppidum 10
 □ et Metaurum flumen coniunxit amboque Hasdrubalem
 3 vicerunt. Nero regressus pari celeritate, qua venerat,
 caput Hasdrubalis ante vallum Hannibalis proiecit.
 4 Quo ille viso vinci se fortuna Carthaginis confessus.
 5 Ob haec Livius triumphans, Nero ovans urbem intro- 15
 ierunt.

49 Publius Scipio ex virtute Africanus dictus, Iovis
 filius creditus: nam antequam conciperetur, serpens in
 lecto matris eius apparuit, et ipsi parvulo draco cir-
 2 cumfusus nihil nocuit. In Capitolium intempesta nocte 20
 3 euntem nunquam canes latraverunt. Nec hic quicquam
 prius coepit, quam in cella Iovis diutissime sedisset,
 4 quasi divinam mentem acciperet. Decem et octo an-
 norum patrem apud Ticinum singulari virtute serva-
 5 vit. Clade Cannensi nobilissimos iuvenes Italiam de- 25
 6 serere cupientes sua auctoritate compescuit. Reliquias
 incolumes per media hostium castra Canusium per-
 7 duxit. Viginti quattuor annorum praetor in Hispaniam
 8 missus Carthaginem, qua die venit, cepit. Virginem

pulcherrimam, ad cuius adspectum concurrebatur, ad
se vetuit adduci patrique eius sponsor astitit. Hasdru- 9
balem Magonemque, fratres Hannibal, Hispania ex-
pulit. Amicitiam cum Syphace, Maurorum rege, con- 10
5 iunxit. Massinissam in societatem recepit. Victor do- 11 12
mum regressus consul ante annos factus concedente
collega in Africam classem traiecit. Hasdrubalis et 13
Syphacis castra una nocte perrupit. Revocatum ex 14
Italia Hannibalem superavit. Victis Carthaginiensibus 15
10 leges imposuit. Bello Antiochi legatus fratri fuit; 16
captum filium gratis recepit. A Petillio Actaeo tri- 17
buno plebis repetundarum accusatus librum rationum
in conspectu populi scidit: Hac die, inquit, Carthagi-
nem vici; quare, bonum factum, in Capitolium eamus
15 et diis supplicemus! Inde in voluntarium exilium 18
concessit, ubi reliquam egit aetatem. Moriens ab uxore 19
petiit, ne corpus suum Romam referretur.

Livius Salinator primo consul de Illyriis trium- 50
phavit, deinde ex invidia peculatus reus ab omnibus □
20 tribubus excepta Metia condemnatus. Iterum cum 2
Claudio Nerone inimico suo consul, ne respublica
discordia male administraretur, amicitiam cum eo iun-
xit et de Hasdrubale triumphavit. Censor cum eodem 3
collega omnes tribus excepta Metia aerarias fecit, sti- □
25 pendio privavit eo crimine, quod aut prius se iniuste

condemnassent aut postea tantos honores non recte tribuissent.

51 Quintus Flaminius, Flaminii, qui apud Trasumenum periit, filius, consul Macedoniam sortitus, ducibus Charopae principis pastoribus provinciam ingressus

- 2 regem Philippum proelio fudit, castris exuit. Filium eius Demetrium obsidem accepit, quem pecunia mulctatum in regnum restituit. A Nabide quoque Lacedaemonio filium obsidem accepit. †Ludos Iunonis Samiae per praeconem pronuntiavit. Legatus etiam ad 10 Prusiam, ut Hannibalem repeteret, missus.

52 Quintus Fulvius Nobilior consul Vettonas Oretanosque superavit, unde ovans urbem introiit. Consul

- Aetolos, qui bello Macedonico Romanis affuerant, post ad Antiochum defecerant, proeliis frequentibus victos 15 et in Ambraciam oppidum coactos in ditionem accepit, tamen signis tabulisque pictis spoliavit; de quibus triumphavit. Quam victoriam per se magnificam Ennius amicus eius insigni laude celebravit.

53 Scipio Asiaticus, frater Africani, infirmo corpore, 20 tamen in Africa virtutis nomine a fratre laudatus,

consul Antiochum regem Syriae legato fratre apud Sipylum montem, cum arcus hostium pluvia hebetati

fuissent, vicit et regni parte privavit: hinc Asiaticus dictus. Post reus pecuniae interceptae, ne in carcerem 2 duceretur, Gracchus pater tribunus plebis, inimicus eius, intercessit. M. Cato censor equum ei ignominiae 6 causa ademit.

Antiochus, rex Syriae, nimia opum fiducia bellum 54 Romanis intulit, specie Lysimachiae repetundae, quam a maioribus suis in Thracia conditam Romani possidebant, statimque Graeciam insulasque eius occupavit.
10 In Euboea luxuria elanguit. Adventu M. Acilii Glabronis excitatus Thermopylas occupavit, unde industria Marci Catonis eiectus in Asiam refugit. Navaliter proelio, cui Hannibalem praefecerat, a L. Aemilio Regillo superatus filium Scipionis Africani, quem inter 15 navigandum ceperat, patri remisit, qui ei quasi pro reddenda gratia suasit, ut amicitiam Romanam peteret. Antiochus spreto consilio apud Sipylum montem 4 cum L. Scipione conflixit. Victus et ultra Taurum montem relegatus a sodalibus, quos temulentus in 20 convivio pulsarat, occisus est.

Gaius Manlius Vulso missus ad ordinandam Scipionis Asiatici provinciam cupidine triumphi bellum Pisidis et Gallograecis, qui Antiocho affuerant, intulit. His facile victis inter captivos uxor regis Orgiagontis 2 centurioni cuidam in custodiam data; a quo vi stuprata de iniuria tacuit et post impetrata redemptione marito adulterum interficiendum tradidit.

- 56 Lucius Aemilius Paullus, filius eius, qui apud Cannas cecidit, primo consulatu, quem post tres re-
2 pulsas adeptus erat, de Liguribus triumphavit. Rerum
□ gestarum ordinem in tabula pictum publice posuit.
3 Iterum consul Persen Philippi filium regem Macedo- 5
num apud Samothracas deos cepit; quem victum fle-
vit et assidere sibi iussit, tamen in triumphum duxit.
4 In hac laetitia duos filios amisit et progressus ad
populum gratias fortunae egit, quod, si quid adversi
reipublicae imminebat, sua esset calamitate decisum. 10
5 Ob haec omnia ei a populo et a senatu concessum
6 est, ut ludis Circensibus triumphali veste uteretur. Ob
huius continentiam et paupertatem post mortem eius
dos uxori nisi venditis possessionibus non potuit ex-
solvi. 15
- 57 Tiberius Sempronius Gracchus nobilissima fa-
milia ortus Scipionem Asiaticum quamvis inimicum
2 duci in carcerem non est passus. Praetor Galliam
domuit, consul Hispaniam, altero consulatu Sardiniam;
tantumque captivorum adduxit, ut longa venditione 20
3 res in proverbium veniret „Sardi venales“. Censor liber-
tinorum, qui rusticas tribus occuparant, in quattuor ur-
banas divisit; ob quod a populo collega eius Claudius
(nam ipsum auctoritas tuebatur) reus factus; et cum
eum duae classes condemnassent, Tiberius iuravit se 25
cum illo in exilium iturum: ita reus absolutus est.
4 Cum in domo Tiberii duo angues e geniali toro erep-
sissent, responso dato eum de dominis peritum,

cuius sexus anguis fuisset occisus, amore Corneliae coniugis marem iussit interfici.

Publius Scipio Aemilianus, Paulli Macedonici 58 filius, a Scipione Africano adoptatus, in Macedonia 5 cum patre agens victum Persen tam pertinaciter persecutus est, ut media nocte in castra redierit. Lucullo 2 in Hispania legatus apud Intercatiam oppidum provocatorem singulari proelio vicit. Muros hostilis civitatis primus ascendit. Tribunus in Africa sub T. Ma- 4 10 nilio imperatore octo cohortes obsidione vallatas consilio et virtute servavit, a quibus corona obsidionali aurea donatus. Cum aedilitatem peteret, consul ante 5 annos ultro factus Carthaginem intra sex menses delevit. Numantiam in Hispania correcta prius militum 6 15 disciplina fame vicit; hinc Numantinus. Gaio Laelio 7 plurimum usus; ad reges adeudos missus duos secum praeter eum servos duxit. Ob res gestas superbus 8 Gracchum iure caesum videri respondit; obstrepente populo: Taceant, inquit, quibus Italia noverca, non 20 mater est; et addidit: Quos ego sub corona vendidi. Censor Mummio collega segniore in senatu ait: Utinam mihi collegam aut dedissetis aut non dedissetis. Suscepta agrariorum causa domi repente exanimis in- 10 ventus obvoluto capite elatus, ne livor in ore appa- 25 reret. Huius patrimonium tam exiguum < fuit >, ut 11 XXXII libras argenti, duas et semilibram auri reliquerit. □

Aulus Hostilius Mancinus praetor adversum 59 Numantinos vetantibus avibus et nescio qua voce revocante profectus, cum ad Numantiam venisset, exercitum Pompei acceptum prius corrigere decrevit et solitudinem petiit. Eo die Numantinis forte sollemni 2

nuptum filias locabant; et unam speciosam duobus
competentibus pater puellae condicionem tulit, ut ei
3 illa nuberet, qui hostis dexteram attulisset. Profecti
iuvenes abscessum Romanorum in modum fugae pro-
perantium cognoscunt, rem ad suos referunt. Illi sta-
tim quattuor milibus suorum viginti milia Romanorum
4 ceciderunt. Mancinus auctore Tiberio Graccho quae-
store suo in leges hostium foedus percussit; quo per
senatum improbato Mancinus Numantinis deditus nec
receptus, augurio in castra deductus, praeturam postea 10
consecutus est.

60 Lucius Mummius, devicta Achaia Achaicus dictus,
consul adversum Corinthios missus victoram alieno
2 labore quaesitam intercepit. Nam cum illos Metellus
Macedonicus apud Heracleam fudisset et duce Critolao 15
privasset, cum lictoribus et paucis equitibus in Metelli
castra properavit et Corinthios apud Leucopetram vicit
duce Diaeo, qui domum refugit eamque incendit, con-
iugem interfecit et in ignem praecipitavit, ipse veneno
3 interiit. Mummius Corinthum signis tabulisque spo- 20
liavit; quibus cum totam replesset Italiam, in domum
suam nihil contulit.

61 Quintus Caecilius Metellus, domita Macedonia
Macedonicus dictus, praetor Pseudophilippum, qui
2 idem Andriscus dictus est, vicit. Achaeos bis proelio 25
3 fudit triumphandos Mummo tradidit. Invisus plebi
ob nimiam severitatem et ideo post duas repulsas con-
4 sul aegre factus Arbacos in Hispania domuit. Apud
Contrebiam oppidum cohortes loco pulsas redire et

locum recipere iussit. Cum omnia proprio et subito 5
consilio ageret, amico cuidam, quid acturus esset, ro-
ganti: Tunicam, inquit, meam exurerem, si eam con- 6
sillum meum scire existimarem. Hic quattuor filio-
rum pater supremo tempore humeris eorum ad sepul-
crum latus est; ex quibus tres consulares, unum etiam
triumphantem vidit.

Quintus Caecilius Metellus Numidicus, qui 62
de Jugurtha rege triumphavit, censor Quintum, qui
10 se Tiberii Gracchi filium mentiebatur, in censum non
recepit. Idem in legem Apuleiam per vim latam 2
iurare noluit, quare in exilium actus Smyrnae exula-
vit. Calidia deinde rogatione revocatus cum ludis 3
forte litteras in theatro accepisset, non prius eas le-
15 gere dignatus est, quam spectaculum finiretur. Metellae 4
sororis suae virum laudare noluit, quod is olim iudi-
cium contra leges detrectarat.

Quintus Metellus Pius, Numidici filius, Pius, 63
quia patrem lacrimis et precibus assidue revocavit,
20 praetor bello sociali Q. Popedium Marsorum ducem
interfecit. Consul in Hispania Herculeios fratres op- 2 □
pressit, Sertorium Hispania expulit. Adolescens in 3
petitione praeturae et pontificatus consularibus viris
praelatus est.

25 Tiberius Gracchus, Africani ex filia nepos, quae- 64
stor Mancino in Hispania foedus eius flagitiosum pro-
bavit. Periculum ditionis eloquentiae gratia effugit. 2

3 Tribunus plebis legem tulit, ne quis plus mille agri
4 iugera haberet. Octavio collegae intercedenti novo
5 exemplo magistratum abrogavit. Dein tulit, ut de ea
pecunia, quae ex Attali hereditate erat, ageretur et
6 populo divideretur. Deinde cum prorogare sibi pote- 5
statem vellet, adversis auspiciis in publicum processit
statimque Capitolium petiit manum ad caput referens,
7 quo salutem suam populo commendabat. Hoc nobili-
tas ita accepit, quasi diadema posceretur; segniterque
cessante Mucio consule Scipio Nasica sequi se iussit, 10
qui salvam rempublicam vellent, Gracchum in Capito-
lium persecutus oppressit. Cuius corpus Lucretii aedi-
lis manu in Tiberim missum; unde ille Vispillo dictus.
9 Nasica ut invidiae subtraheretur, per speciem legationis
in Asiam ablegatus est. 15

65 Gaius Gracchus pestilentem Sardiniam quaestor
sortitus non veniente successore sua sponte discessit.
2 Asculanae et Fregellanae defectionis invidiam susti-
3 nuit. Tribunus plebis agrarias et frumentarias leges
tulit, colonos etiam Capuam et Tarentum mittendos 20
4 censuit. Triumviro agris dividendis se et Fulvium
5 Flaccum et C. Crassum constituit. Minucio Rufo tri-
buno plebis legibus suis obrogante in Capitolium ve-

nit; ubi cum Antyllius praeco Opimii consulis in turba suisset occisus, in forum descendit et imprudens contionem a tribuno plebis avocavit; qua re arcessitus cum in senatum non venisset, armata familia Aventinum occupavit; ubi ab Opimio victus, dum a templo Lunae desilit, talum intorsit et Pomponio amico apud portam Trigeminam, P. Laetorio in ponte sublicio per sequentibus resistente in lucum Furinae pervenit. Ibi 6 vel sua vel servi Euphori manu imperfectus; caput a 10 Septimuleio amico Gracchi ad Opimum relatum auro expensum fertur, propter avaritiam infuso plumbo gravius effectum.

Marcus Livius Drusus, genere et eloquentia 66 magnus, sed ambitiosus et superbus, aedilis munus 15 magnificentissimum dedit. Ubi Remmio collegae quae- 2 dam de utilitate reipublicae suggestenti: Quid tibi, inquit, cum republica nostra? Quaestor in Asia nullis 3 insignibus uti voluit, ne quid ipso esset insignius. Tribunus plebis Latinis civitatem, plebi agros, equiti- 4 bus curiam, senatui iudicia permisit. Nimiae libera- 5 litatis fuit: ipse etiam professus nemini se ad largiendum praeter caelum et caenum reliquisse; ideoque cum pecunia egeret, multa contra dignitatem fecit. Magu- 6 dulsam Mauritaniae principem ob regis simultatem 25 profugum accepta pecunia Boccho prodidit, quem ille elephanto obiecit. Adherbalem filium regis Numida- 7 rum obsidem domi suae suppressit redemptionem eius

8 occultam a patre sperans. Caepionem inimicum actionibus suis resistentem ait se de saxo Tarpeio praecipitaturum. Philippo consuli legibus agrariis resistenti ita collum in comitio obtorsit, ut multus sanguis efflueret e naribus; quam ille luxuriam opprobrans mu-

5

10 riam de turdis esse dicebat. Deinde ex gratia nimia in invidiam venit. Nam plebs acceptis agris gaude-

□ bat, expulsi dolebant, equites in senatum lecti laeta-
bantur, sed praeteriti querebantur; senatus permissis iudiciis exultabat, sed societatem cum equitibus aegre

10

11 ferebat. Unde Livius anxius, ut Latinorum postulata

□ differret, qui promissam civitatem flagitabant, repente in publico concidit sive morbo comitiali seu hausto

15

12 caprino sanguine, semianimis domum relatus. Vota pro illo per Italiam publice suscepta sunt. Et cum

Latini consulem in Albano monte interfecturi essent,

Philippum admonuit, ut caveret: unde in senatu ac-

cusatus, cum domum se reciperet, immisso inter tur-

20

13 bam percussore corruit. Invidia caedis apud Philippum et Caepionem fuit.

67 Gaius Marius septies consul, Arpinas, humili loco natus, primis honoribus per ordinem functus, legatus Metello in Numidia criminando eum consulatum ade-

2 ptus Iugurtham captum ante currum egit. In prox-

imum annum consul ulti factus Cimbros in Gallia

25

apud Aquas Sextias, Teutonas in Italia in campo Rau-

3 dio vicit deque his triumphavit. Usque sextum con-

solatum per ordinem factus Apuleium tribunum plebis

et Glauciam praetorem seditiosos ex senatusconsulto

4 interemit. Et cum Sulpicia rogatione provinciam

30

Syllae eriperet, armis ab eo victus Minturnis in palude delituit. Inventus et in carcerem coniectus immisum percussorem Gallum vultus auctoritate deterruit acceptaque navicula in Africam traiecit, ubi diu exulavit. Mox Cinnana dominatione revocatus ruptis ergastulis exercitum fecit caesisque inimicis iniuriam ultus septimo consulatu, ut quidam ferunt, voluntaria morte decessit.

Gaius Marius filius viginti septem annorum consulatum invasit, quem honorem tam immaturum mater flevit. Hic patri saevitia similis curiam armatus obsecuit, inimicos trucidavit, quorum corpora in Tiberim praecipitavit. In apparatu belli, quod contra Syllam parabatur, apud Sacriportum vigiliis et labore defessus sub divo requievit et absens victus fugae, non pugnae interfuit. Praeneste confugit, ubi per Lucretium Afelam obsessus temptata per cuniculum fuga, cum omnia saepa intelligeret, iugulandum se Pontio Telesino praebuit.

Lucius Cornelius Cinna flagitosissimus rempublicam summa crudelitate vastavit. Primo consulatu legem de exilibus revocandis ferens ab Octavio collega prohibitus et honore privatus urbe profugit vocatisque ad pilleum servis adversarios vicit, Octavianum interfecit, Ianiculum occupavit. Iterum et tertio consulem se ipse fecit. Quarto consulatu cum bellum contra Syllam pararet, Anconae ob nimiam crudelitatem ab exercitu lapidibus occisus est.

Flavius Fimbria saevissimus, quippe Cinnae satelles, Valerio Flacco consuli legatus in Asiam prefectus, per simultatem dimissus corrupto exercitu du-

2 cem interficiendum curavit. Ipse correptis imperii
 insignibus provinciam ingressus Mithridatem Pergamo
 3 expulit. Ilium, ubi tardius portae patuerant, incendi
 iussit; ubi Minervae templum inviolatum stetit, quod
 4 divina maiestate servatum nemo dubitavit. Ibidem 5
 Fimbria militiae principes securi percussit; mox a
 Sylla Pergami obsessus corrupto exercitu desertus
 semet occidit.

- 71 Viriathus genere Lusitanus, ob paupertatem primo
 mercennarius, deinde alacritate venator, audacia latro, 10
 ad postremum dux, bellum adversum Romanos sum-
 psit eorumque imperatorem Claudium Unimanum, dein
 2 C. Nigidium oppressit. Pacem a Popilio maluit inte-
 ger petere quam victus† et cum alia dedisset et arma
 □ 3 retinerentur, bellum renovavit. Caepio cum vincere 15
 aliter non posset, duos satellites pecunia corrupit, qui
 4 Viriathum vino depositum pereinerunt. Quae victoria,
 quia empta erat, a senatu non probata.
- 72 Marcus Aemilius Scaurus nobilis, pauper: nam
 pater eius quamvis patricius ob paupertatem carbo- 20
 2 narium negotium exercuit. Ipse primo dubitavit, ho-
 nores peteret an argentariam faceret; sed eloquentiae
 3 consultus ex ea gloriam peperit. Primo in Hispania
 corniculum meruit; sub Oreste in Sardinia stipendia
 4 fecit. Aedilis iuri reddendo magis quam muneri edendo 25
 studuit. Praetor adversus Iugurtham, tamen eius pe-

cunia victus. Consul legem de sumptibus et libertino- 5
rum suffragiis tulit. P. Decium praetorem transeunte 6
ipso sedentem iussit assurgere eique vestem scidit,
sellam concidit; ne quis ad eum in ius iret, edixit.
5 Consul Liguras Tauriscos domuit atque de his trium- 7
phavit. Censor viam Aemiliam stravit, pontem Mul- 8
vium fecit: Tantumque auctoritate potuit, ut Opi- 9
mum contra Gracchum, Marium contra Glauciam et
Saturninum privato consilio armaret. Idem filium suum, 10
10 quia praesidium deseruerat, in conspectum suum vetuit □
accedere; ille ob hoc dedecus mortem sibi conscivit.
Scaurus senex cum a Vario tribuno plebis argueretur, 11
quasi socios et Latium ad arma coegisset, apud popu-
lum ait: Varius Sucronensis Aemilium Scaurum ait
15 socios ad arma coegisse, Scaurus negat: utri potius
credendum putatis?

Lucius Apuleius Saturninus, tribunus plebis 73
seditiosus, ut gratiam Marianorum militum pararet,
legem tulit, ut veteranis centena agri iugera in Africa
20 dividerentur; intercedentem Baebium collegam facta
per populum lapidatione submovit. Glauciae praetori, 2
quod is eo die, quo ipse contionem habebat, ius di-
cendo partem populi avocasset, sellam concidit, ut
magis popularis videretur. Quendam libertini ordinis 3
25 subornavit, qui se Tiberii Gracchi filium fingeret. Ad 4
hoc testimonium Sempronia soror Gracchorum pro-
ducta nec precibus nec minis adduci potuit, ut dede-
cus familiae agnosceret. Saturninus Aulo Nunnio com- 5
petitore imperfecto tribunus plebis refectus Siciliam,

Achiam, Macedonia novis colonis destinavit; et
aurum dolo an scelere Caepionis partum ad emptio-
nem agrorum convertit. Aqua et igni interdixit ei,
qui in leges suas non iurasset. Huic legi multi no-
biles obrogantes, cum tonuisse, clamaverunt: Iam, inquit, 5
nisi quiescetis, grandinabit. Metellus Numidicus exu-
lare quam iurare maluit. Saturninus tertio tribunus
plebis reiectus, ut satellitem suum Glauciam praetorem
faceret, Mumium competitorem eius in campo Martio
necandum curavit. Marius senatusconsulto armatus, 10
quo censeretur, darent operam consules, ne quid res-
publica detrimenti caperet, Saturninum et Glauciam in
Capitolium persecutus obsedit maximoque aestu inci-
sis fistulis in ditionem accepit. Nec deditis fides
servata: Glauciae fracta cervix, Apuleius cum in cu- 15
riam fugisset, lapidibus et tegulis desuper interfectus
est. Caput eius Rabirius quidam senator per convivia
in ludibrium circumtulit.

74 Lucius Licinius Lucullus nobilis, disertus et di-
ves, munus quaestorium amplissimum dedit. Mox per 20
Murenam in Asia classem Mithridatis et Ptolomaeum
regem Alexandriae consuli Syllae conciliavit. Praetor
Africam iustissime rexit. Adversus Mithridatem missus

collegam suum Cottam Chalcedone obsessum liberavit.
Cyzicum obsidione solvit. Mithridatis copias ferro et 5
fame affixit eumque regno suo id est Ponto expulit. □
Quem rursum cum Tigrane rege Armeniae subveniente 6
5 magna felicitate superavit. Nimius in habitu, maxime 7
signorum et tabularum amore flagravit. Post cum 8
alienata mente desipere coepisset, tutela eius M. Lu-
cullo fratri permissa est.

Cornelius Sylla, a fortuna Felix dictus, cum par- 75
10 vulus a nutrice ferretur, mulier obvia: Salve, inquit,
puer tibi et reipublicae tuae felix; et statim quaesita,
quae haec dixisset, non potuit inveniri. Hic quaestor 2
Marii Iugurtham a Boccho in ditionem accepit. Bello 3
Cimbrico et Teutonico legatus bonam operam navavit.
15 Praetor inter cives ius dixit. Praetor Ciliciam pro- 4
vinciam habuit. Bello sociali Samnites Hirpinosque 5
superavit. Ne monumenta Bocchi tollerentur, Mario 6
restitut. Consul Asiam sortitus Mithridatem apud Or- 7
chomenum et Chaeroniam proelio fudit, Archelaum
20 praefectum eius Athenis vicit, portum Piraeum rece-
pit, Maedos et Dardanos in itinere superavit. Mox 8
cum rogatione Sulpicia imperium eius transferretur
ad Marium, in Italiam regressus corruptis adversario-
rum exercitibus Carbonem Italia expulit, Marium apud
25 Sacriportum, Telesinum apud portam Collinam vicit.
Mario Praeneste imperfecto Felicem se edicto appella- 9
vit. Proscriptionis tabulas primus proposuit. Novem 10
milia deditiorum in villa publica cecidit. Numerum 11
sacerdotum auxit, tribuniciam potestatem minuit. Re- 12

publica ordinata dictaturam depositus; unde sperni coep-
tus Puteolos concessit et morbo, qui phthiriasis vo-
catur, interiit.

76 Mithridates rex Ponti oriundus a septem Persis,
magna vi animi et corporis, ut sexiuges equos regeret, 5
2 quinquaginta gentium ore loqueretur. Bello sociali
dissidentibus Romanis Nicomedem Bithynia, Ariobar-
3 zanen Cappadocia expulit. Litteras per totam Asiam
misit, ut, quicunque Romanus esset, certa die inter-
4 ficeretur; et factum est. Graeciam insulasque omnes 10
5 excepta Rhodo occupavit. Sylla eum proelio vicit,
□ classem eius proditione Archelai intercepit, ipsum apud
□ Dardanum oppidum fudit et oppressit, et potuit capere,
nisi adversum Marium festinans qualemcumque pacem
6 componere maluisset. Deinde eum acrius resisten- 15
7 tem Lucullus fudit. Mithridates post a Pompeio
nocturno proelio victus in regnum confugit, ubi per
seditionem popularium a Pharnace filio in turre ob-
8 sessus venenum sumpsit. Quod cum tardius combibe-
ret, quia adversum venena multis antea medicaminibus 20
corpus firmarat, immissum percussorem Gallum Bitho-
cum auctoritate vultus territum revocavit et in caedem
suam manum trepidantis adiuvit

77 Cn. Pompeius Magnus, civili bello Syllae partes
secutus ita egit, ut ab eo maxime diligeretur. Sici- 35
2 liam sine bello a proscriptis recepit. Numidiam
Hiarbae ereptam Massinissae restituit. Viginti sex

annos natus triumphavit. Lepidum acta Syllae rescindi 3 □
dere volentem privatus Italia fugavit. Praetor in 4
Hispaniam pro consulibus missus Sertorium vicit. Mox 5
piratas intra quadragesimum diem subegit. Tigranem
5 ad dditionem, Mithridatem ad venenum compulit.
Deinde mira felicitate nunc in septentrionem Albanos, 6
Colchos, Heniochos, Caspios, Iberos, nunc in orientem
Parthos, Arabas atque Iudeos cum magno sui ter-
rore penetravit. Primus in Hyrcanum, Rubrum et 7
10 Arabicum mare usque pervenit. Moxque diviso orbis 8
imperio, cum Crassus Syriam, Caesar Galliam, Pom-
peius urbem obtineret, post caedem Crassi Caesarem
dimittere exercitum iussit. Cuius infesto adventu urbe 9
pulsus, in Pharsalia victus ad Ptolomaeum Alexandriae
15 regem confugit. Eius imperio ab Achilla et Potino
satellitibus occisus est.

(Huius latus sub oculis uxoris et liberorum a Sep-
timio, Ptolomaei praefecto, mucrone confossum est.
Iamque defuncti caput gladio praecisum, quod usque
20 ad ea tempora fuerat ignoratum. Truncus Nilo iacta-
tus a Servio Codro rogo inustus humatusque est in-
scribente sepulcro: Hic positus est Magnus. Caput
ab Achilla, Ptolomaei satellite, Aegyptio velamine in-
volutum cum anulo Caesari praesentatum est; qui

non continens lacrimas illud plurimis et pretiosissimi
mis odoribus cremandum curavit.)

78 Gaius Iulius Caesar, veneratione rerum gestarum
Divus dictus, contubernalis Thermo in Asiam profectus,
cum saepe ad Nicomedem, regem Bithyniae, commea- 5
2 ret, impudicitiae infamatus est. Mox Dolabellam iu-
8 dicio oppressit. Dum studiorum causa Rhodum petit,

- a piratis captus et redemptus, eosdem et postea captos
 - 4 punivit. Praetor Lusitaniam et post Galliam ab Al-
pibus usque et Oceanum bis classe transgressus Bri- 10
5 tanniam subegit. Cum ei triumphus a Pompeio nega-
retur, armis eum urbe pulsum in Pharsalia vicit.
6 Capite eius oblato flevit, et honorifice sepeliri fecit;
mox a satellitibus Ptolomaei obsessus eorum et regis
7 nece Pompeio parentavit. Pharnacem Mithridatis fi- 15
8 lium fama nominis fugavit. Iubam et Scipionem in
Africa, Pompeios iuvenes in Hispania apud Mundam
9 oppidum ingenti proelio vicit. Deinde ignoscendo ami-
cis odia cum armis depositus: nam Lentulum tantum
et Afranium et Faustum Syllae filium iussit occidi. 20
- 10 Dictator in perpetuum factus a senatu, in curia Cassio
et Bruto caedis auctoribus tribus et viginti vulneribus
occisus est; cuius corpore pro rostris posito sol orbem
suum celasse dicitur.

79 Caesar Octavianus ex Octavia familia in Iuliam 25
translatus in ultionem Iulii Caesaris, a quo heres fue-
rat institutus, Brutum et Cassium caedis auctores in
2 Macedonia vicit. Sextum Pompeium Gnaei Pompei
filium bona paterna repetentem in freto Siculo supe-
3 ravit. Marcum Antonium consulem Syriam obtainen- 30
tem amore Cleopatrae devinctum in Actiaco Ambra-
4 ciae litore debellavit. Reliquam orbis partem per

legatos domuit. Huic Parthi signa, quae Crasso su-
stulerant, ulti reddiderunt. Indi, Scythaes, Sarmatae,⁵
Daci, quos non domuerat, dona miserunt. Iani ge-⁶
mini portas bis ante se clausas, primo sub Numa,
⁵ iterum post primum Punicum bellum, sua manu clau-
sit. Dictator in perpetuum factus a senatu ob res⁷
gestas Divus Augustus est appellatus.

Cato praetorius Catonis censorii pronepos cum⁸⁰
in domo avunculi Drusi educaretur, nec pretio nec
¹⁰ minis potuit adduci a Q. Popedio Silone Marsorum
principe, ut favere se causae sociorum diceret. Quae-²
stor Cyprum missus ad vehendam ex Ptolomaei here-
ditate pecuniam cum summa eam fide perduxit; pree-
terea coniuratos puniendos censuit. Bello civili Pom-³
¹⁵ pei partes secutus est; quo victo exercitum per deserta
Africæ duxit, ubi Scipioni consulari delatum ad se
imperium concessit. Victis partibus Uticam concessit,⁴
ubi filium hortatus, ut clementiam Caesaris experire-
tur, ipse lecto Platonis libro, qui de bono mortis est,
²⁰ semet occidit.

Marcus Tullius Cicero, genere Arpinas, patre⁸¹
equite Romano natus, genus a Tito Tatio rege duxit.
Adolescens Rosciano iudicio eloquentiam et libertatem²
suam adversus Sullanos ostendit; ex quo veritus in-
²⁵ vidiam Athenas studiorum gratia petivit, ubi Antio-
chum Academicum philosophum studiose audivit. Inde
eloquentiae gratia Asiam, post Rhodum petiit, ubi
Molonem Graecum rhetorem tum disertissimum ma-
gistrum habuit; qui flesse dicitur, quod per hunc
³⁰ Graecia eloquentiae laude privaretur. Quaestor Sici-
liam habuit. Aedilis Gaium Verrem repetundarum
damnavit. Praetor Ciliciam latrociniis liberavit. Con-⁴

sul coniuratos capite punivit. Mox invidia P. Clodii instinctuque Caesaris et Pompei, quos dominationis suspectos eadem, qua quondam Sullanos, libertate perstrinxerat, sollicitatis Pisone et Gabinio consulibus, qui Macedonia Asiamque provincias in stipendum 5 opera huius acceperant, in exilium actus; mox ipso referente Pompeio rediit eumque civili bello secutus 5 est. Quo victo veniam a Caesare ultro accepit; quo interfecto Augustum fovit, Antonium hostem iudicavit; 6 Et cum triumvirose fecissent Caesar, Lepidus An- 10 toniusque, concordia non aliter visa est inter eos iungi posse, nisi Tullius necaretur; qui immissis ab Antonio percussoribus cum forte Formiis quiesceret, immi- nens exitium corvi auspicio didicit et fugiens occisus est. Caput ad Antonium relatum. 15

82 Marcus Brutus, avunculi Catonis imitator, Atheneis philosophiam, Rhodi eloquentiam didicit. Cytheride ridem mimam cum Antonio et Gallo amavit. Quaestor <Caesari> in Galliam proficiisci noluit, quod is bonis 4 omnibus dispicebat. Cum Appio socero in Cilicia fuit, 20 et cum ille repetundarum accusaretur, ipse ne verbo 5 quidem infamatus est. Civili bello a Catone ex Cilicia retractus Pompeium secutus est, quo victo veniam a Caesare accepit et proconsul Galliam rexit; tamen 6 cum aliis coniuratis in curia Caesarem occidit. Et 25 ob invidiam veteranorum in Macedonia missus, ab Augusto in campis Philippiis victus Stratoni cervicem praebuit.

83 Gaius Cassius Longinus quaestor Crassi in Syria fuit, post cuius caedem collectis reliquiis in Syriam 30 2 rediit. Osacem, praefectum regium, apud Orontem

fluvium superavit. Dein eo quod coemptis Syriacis 3
mercibus foedissime negotiaretur, Caryota cognomina-
tus est. Tribunus plebis Caesarem oppugnavit. Bello 4 5
civili Pompeium secutus classi praefuit. A Caesare 6
5 veniam accepit; tamen adversus eum coniurationis
auctor cum Bruto fuit et in caede dubitanti cuidam:
Vel per me, inquit, feri; magnoque exercitu comparato
in Macedonia Bruto coniunctus in campis Philippiis
ab Antonio victus, cum eandem fortunam Bruti puta-
10 ret, qui Caesarem vicerat, Pindaro liberto iugulum
praebuit. Cuius morte audita Antonius exclamasse 7
dicitur: Vici.

Sextus Pompeius, in Hispania apud Mundam 84
victus, amisso fratre, reliquiis exercitus collectis Sici-
15 liam petiit, ubi ruptis ergastulis mare obsedit. Inter- 2
ceptis commeatibus Italiam vexavit; et cum mari feli-
citer uteretur, Neptuni se filium professus est eumque
bobus auratis et equo placavit. Pace facta epulatus 3
in navi cum Antonio et Caesare non invenuste ait:
20 Hae sunt meae carinae; quia Romae in Carinis domum
eius Antonius tenebat. Rupto per eundem Antonium 4
foedere Sextus ab Augusto per Agrippam naval proe-
lio victus in Asiam fugit, ubi ab Antonianis militibus
occisus est.

25 Marcus Antonius, in omnibus expeditionibus Iulio 85
Caesari comes, Lupercalibus diadema ei imponere ten-
tavit, mortuo divinos honores decrevit. Augustum 2
perfidiose tractavit, a quo apud Mutinam victus, Pe-
rusii fame domitus in Galliam fugit. Ibi Lepidum
30 sibi collegam adiunxit; Brutum exercitu eius corrupto

occidit; reparatis viribus in Italiam regressus cum
3 Caesare in gratiam rediit. Triumvir factus proscriptio-
4 nem a Lucio Caesare avunculo suo coepit. In Syriam
missus bellum Parthis intulit; a quibus victus vix
tertiam partem de quindecim legionibus in Aegyptum 5
perduxit; ibi Cleopatrae amore devinctus in Actiaco
5 litore ab Augusto victus est. In Alexandriam regres-
sus, cum habitu regio in solio regali sedisset, necem
sibi ipse conscivit.

86 Cleopatra Ptolomaei regis Aegyptiorum filia, a 10
fratre suo Ptolomaeo eodemque marito, quem fraudare
regno voluerat, pulsa ad Caesarem bello civili in Ale-
xandriam venit; ab eo specie sua et concubitu regnum
2 Ptolomaei et necem impetravit. Haec tantae libidinis
fuit, ut saepe prostiterit, tantae pulchritudinis, ut 15
3 multi noctem illius morte emerint. Postea Antonio
iuncta, cum eo victa, cum se illi inferias ferre simu-
laret, in Mausoleo eius admotis aspidibus periit.

SEXTI AURELII VICTORIS
LIBER DE CAESARIBUS

AURELII VICTORIS
HISTORIAE ABBREVIATAE

*ab Augusto Octaviano,
id est a fine Titi Livii, usque ad consulatum decimum
Constantii Augusti et Iuliani Caesaris tertium.*

Anno nrbis septingentesimo fere vicesimoque, duobus 1
etiam, mos Romae incessit uni prorsus parendi. Nam-
que Octavianus, patre Octavio, atque adoptione
magni avunculi Caesaris ac mox procerum consulto
10 ob victoriam partium placide exercitam Augusti
cognomento dictus, illectis per dona militibus atque
annonae curandae specie vulgo ceteros haud difficulter
subegit. Eoque modo annis quattuor circiter et qua- 2
draginta actis morbo Nolae consumptus, adiectis im-
15 perio civium Raetis Illyricoque, ac pacata exterarum □
gentium ferocia nisi Germaniae, quamquam tertius 3
post Numam vieto Antonio Ianum clausurit, quod iure
Romano quiescentibus bellis accidebat. Mores viro 4
civiles lepidique flagrante haud modice luxuria ludo- □
rumque cupidine atque ad somnum intemperantie. □
Doctorum, qui abunde erant, necessariorumque percul- 5
tor, cum eloquentiae studio ac religionibus mire atti-
neretur, pater patriae ob clementiam ac tribunicia 6 □

potestate perpetuo habitus; hincque uti deo Romae provinciisque omnibus per urbes celeberrimas vivo mortuoque tempa, sacerdotes et collegia sacravere.
 7 Felix adeo (absque liberis tamen simulque coniugio), ut Indi, Scythae, Garamantes ac Bactri legatos mitte-
 rent orando foederi.

2 Dein Claudius Tiberius Nero, in Augusti libe-
 ros e privigno redactus arrogatione, ubi, quae metue-
 bantur, satis tuta animadvertisit, imperium complexus
 est, cuius nomen astu abnuebat: subdolus et occultior, 10
 hisque saepe simulando infensus, quae maxime cupe-
 ret, et insidiose deditus, quae odio erant; ingenio ad
 repentina longe acriore; bonis initiiis deinde pernicio-
 sus, quaesitissimis in omnem fere aetatem sexumque
 libidinibus, atque atrocious puniens insontes noxios, 15
 2 suos pariter externosque. Adhuc dum urbes et con-
 ventus exsecratur, Capreas insulam quaesiverat flagitiis
 3 obtentui. Quare solutis militiae artibus direpta plera-
 que iuris Romani; nihilque praeter Cappadocas idque

inter exordia in provinciam subactum remoto rege 20
 □ Archelao; compressaque Gaetulorum latrocinia, quae
 4 Tacfarinate duce passim proruperant. Simul Maro-
 bodus callide circumventus, Sueborum rex; neque mi-
 nus contractas undique cohortes praetorias, quae dis-
 persae proximis municipiis seu Romae quaeque per 25
 domos habebantur, in castra apud urbem redegit, qua
 tenebantur praefecturam appellans, vel augens, praet-
 torio; nam ceteros paritorum praesidesque Augustus
 instituerat.

□ 3 Igitur Claudio febri an insidiis oppresso, cum im- 30

perium tres atque viginti, aevi octogesimum uno minus annos egisset, Gaius Caesar cognomento Caligula aventibus cunctis deligitur, maiorum gratiae parentisque. Namque per filiam proavus Augustus, genere 2 materno Agrippa, Drusus, Germanici pater, e quo is oriebatur, avi erant. Quorum modestia atque imma- 3 turo, absque Octaviani, interitu vulgus, simul matris fratrumque, quos vario Tiberius exitio interceperat, permoverebat. Qua causa nitebantur omnes casum tan- 4 □
10 tae familiae lenire adolescentuli spe, tum quia natus in exercitu (unde cognomentum calceamento militari quaesiverat) legionibus carus acceptusque habebatur. Praeterea prudentissimus quisque similem fore suis 5 credebat; quod longe secus quasi naturae lege, quae 15 crebro tamquam ex industria malos e bonis, agrestes ex doctioribus et ceteros huiuscemodi seu contra gig- nit. Quo demum exemplo sapientium plures caruisse 6 liberis utilius duxere. Ceterum in Caligula haudqua- 7 quam vero plurimum aberant, quippe qui diu immania 20 animi ita pudore ac parendi specie obtexerat, uti me- rito vulgaretur neque meliores famulos neque atrocio- rem dominum illo fuisse. Denique nactus potestatem, 8 uti talia ingenia recens solent, anni mensibus egregia ad populum, inter patres, cum militibus gessit; dela- 25 taque coniuratione quasi minus credens praedicavit vix convenire in eum, cuius vita nullius oneri aut incom-

9 modo esset. Sed repente caesis primum vario facinore innocentium paucioribus tamquam beluae hausto sanguine ingenium exeruit; itaque deinceps triennium consumptum, cum senatus atque optimi cuiusque multo tiplici clade terrarum orbis foedaretur. Quin etiam 5
 sororum stupro ac matrimoniis illudens nobilibus deorum habitu incedebat, cum Iovem se ob incestum, ex 11 choro autem Bacchanali Liberum assereret. Neque secus contractis ad unum legionibus spe in Germaniam transgrediendi conchas umbilicosque in ora ma- 10
 12 ris Oceani legi iussit, cum ipse nunc fluxo cultu Venerioque interesset, nunc armatus spolia a se non ex hominibus, sed caelestium capi dictitaret, scilicet quod huiuscemodi pisces Graecorum dicto, quis augendi omnia studium est, Nympharum lumina accepisset. 15
 13 His elatus dominum dici atque insigne regni nectere 14 capiti tentaverat. Qua causa auctore Chaerea moti, quibus Romana virtus inerat, tanta pernicie rempublicam confosso eo levare; relatumque excellens Brutus tacinus electo Tarquinio foret, si per Quirites modo 20
 15 militia exerceretur. Verum ubi cives desidia externos barbarosque in exercitum cogere libido incessit, corruptis moribus libertas oppressa atque habendi auctum 16 studium. Interim dum senatus decreto gentem Caesarum, etiam muliebri sexu, omnemque affinitatem armati persequuntur, forte Vimius, ortus Epiri, centurio e cohortibus, quae palatum per opportunos locos obsidebant, Titum Claudium occultantem se repperit deformi latebra protractatoque eo exclamat apud socios, 17 si sapiant, adesse principem. Et sane quia vecors erat, 30 mitissimus videbatur imprudentibus; quae res adver-

sum nefariam patrui Neronis mentem auxilio neque apud fratris filium Caligulam invidiae fuit; quin etiam militares plebisque animos conciliaverat, dum flagrante suorum dominatione ipse contemptui miserabilior habetur.
5 Talia plerisque memorantibus repente eum nullo 18 retractante quae aderant turbae circumsistunt, simulque affluebant reliqui militum et vulgi magna vis. Quod ubi patres accepere, mittunt ocius si valerent ausum comprimere. Sed postquam variis tetrisque 19 seditionibus civitas cunctique ordines lacerabantur, tamquam ex imperio omnes dedere se. Ita Romae regia 20 potestas firmata proditumque apertius mortalium conatus vacuos a fortuna cassosque esse.

Igitur Claudius, quamquam ventri foede oboediens,
4 15 vecors iuxta atque immemor pavidusque animi et ignavior esset, pleraque per formidinem tamen egregie consultabat, nobilitatis praecipue consiliis, quae metu colebatur: quippe stolidorum ingenia proinde agunt, uti monitores sunt. Denique bonis auctoribus com- 2
20 pressa per eum vitia ac per Galliam Drysadrum famosae superstitiones; lata iura quam commodissima; curatum militiae officium; retenti fines seu dati imperio Romano; Mesopotamia per orientem, Rhenus Danubiusque ad septemtrionem et a meridie Mauri ac- 25 cessere provinciis, demptis regibus post Iubam; caesa- que Musulamiorum manus; simul ultima occasus, Britanniae partes contusae, quam solam adiit, Ostia profectus mari; nam cetera duces curavere. Adhuc annonae 3 egestas composita, quam Caligula invexerat, dum ad-
30 actis toto orbe naviis pervium mare theatris curribusque damno publico efficere contendit. Neque se- 4

cus censu novato, cum senatu motis pluribus lascivum
 adolescentem, quem sibi probatum parens asseruerat,
 retinuissest, censorem et liberis patrem debere esse
 5 recte adiecerat. Ast ubi Messalinae coniugis simulque
 libertorum delinimentis, quibus semet dediderat, in 5
 pravum abstractus, non illa modo tyrannorum admissa,
 verum quae postremum genus mulierum atque servile
 6 quibat facere viro amenti dominoque. Namque uxor
 primo passim quasi iure adulteris utebatur; eoque ex-
 stincti cum suis plerique ingenio seu metu abstinen- 10
 tes, dum pervagatis mulierum artibus peti a se petitos
 7 criminatur. Dehinc atrocius accensa nobiliores quasque
 nuptas et virgines scortorum modo secum prostituerat;
 8 coactique mares, uti adessent. Quod si qui talia hor-
 ruerat, afficto crimine in ipsum omnemque familiam 15
 9 saeviebatur. Namque Claudium, uti supra docuimus,
 natura performidolosum iniesto metu sui agitabant,
 maxime coniurationis; quo commento liberti etiam,
 10 quos vellent, perditum ibant. Qui primo sceleribus
 coniventes, ubi pares patronae facti sunt, eam quoque 20
 □ ignaro, quasi iubente tamen, domino per satellites in-
 11 terfecere. Et sane in id progressa mulier erat, uti
 animi ac pellicum gratia marito Ostiam profecto
 Romae nuptias cum altero frequentaret; et hinc no-
 tior, dum mirum videtur apud imperatorem viro quam 25
 12 imperatori nuptam esse. Ita liberti potestatem nacti
 summam stupris exilio caede proscriptionibus omnia
 foedabant, eoque herilem stultitiam perpulere, uti senex
 13 fratris filiam in nuptias concupisceret. Quae † quamvis

superiore absurdior haberetur iccircoque paria extimesceret, veneno coniugem interemit. Huius anno sexto,¹⁴ cum quattuordecim regnarit, octingentesimus urbis mire celebratus, visusque apud Aegyptum Phoenix, quam ⁵ volucrem ferunt anno quingentesimo ex Arabis memoratos locos advolare; atque in Aegaeo mari repente insula ingens emersit nocte, qua defectus lunae acciderat. Ceterum funus, uti quondam in Prisco Tar-¹⁵ quinio, diu occultatum, dum arte mulieris corrupti ¹⁰ custodes aegrum simulant atque ab eo mandatam interim privigno, quem paulo ante in liberos asciverat, curam reipublicae.

Eo modo L. Domitius (nam id certe nomen Neroni, patre Domitio, erat) imperator factus est. Qui ² ¹⁵ cum longe adolescens dominatum parem annis vitrico gessisset, quinquennium tamen tantus fuit, augenda urbe maxime, uti merito Traianus saepius testaretur procul differre cunctos principes Neronis quinquennio; quo etiam Pontum in ius provinciae Polemonis per ²⁰ missu rededit, cuius gratia Polemoniacus Pontus appellatur, itemque Cottias Alpes Cottio rege mortuo. Quare satis compertum est neque aevum impedimento ³ virtuti esse; eam facile mutari corrupto per licentiam ingenio, omissamque adolescentiae quasi legem perniciosius repeti. Namque eo dedecore reliquum vitae ⁴ egit, uti pigeat pudeatque memorare huiuscemodi quempiam, nedum rectorem gentium, fuisse. Qui dum psal-⁵ lere per coetus Graecorum invento in certamen coronae coepisset, eo progressus est, uti neque suae neque aliorum pudicitiae parcens, ad extremum amictus nubantium virginum specie, palam senatu, dote data, cunctis festa more celebrantibus in manum conveniret lecto □

6 ex omnibus prodigiosis. Quod sane in eo levius aesti-
7 mandum. Quippe noxiorum vincit modo pelle tectus
ferae utrique sexui genitalia vultu contrectabat; ex-
8 sector marium maiore flagitio. Atque inter haec ma-
trem etiam contaminavisse plures habent, dum ea quo- 5
que ardore dominandi scelere quolibet subici filium
9 cupid. Id ego quamquam scriptoribus diversa firman-
10 tibus verum puto. Namque ubi mentem invaserint
□ vitia, † nequaquam verecundiae externis societate huma-
nius datur; peccandi consuetudo, nova et eo dulciora 10
11 affectans, ad extremum in suos agit. Quod his pro-
ditum magis, dum quasi quodam progressu illa per
alteros ad patrui nuptias atque alienorum cruciatibus
mariti exitium, hic paulatim ad sacerdotem Vestae,
deinde se, postremo uterque in sui scelus processerint. 15
12 Neque blandimentis talibus tamen coalescere potuere,
sed eo praeceps dati, dum insidiantur invicem, mater
13 praeversa interiit. Igitur cum omne ius fasque parri-
cidio trivisset ac magis magisque in optimos saevire-
tur, coniuravere plures varia sane tempestate ad libe- 20
14 randam rempublicam. Quis proditis caesisque imma-
nior urbem incendio, plebem feris vulgo missis, sena-
tum pari morte tollere decreverat, nova sede regno
quaesita, maximeque incitante legato Parthorum, qui
forte inter epulas aulicis, uti mos est, canentibus, cum 25

sibi citharistam poposcisset, responso dato liberum esse, adiecerat sumeret ipse quem vellet e suis, ostentans, qui convivio aderant, quod liber sub imperio nullus haberetur. Ac ni Galba, qui Hispaniae praesidebat,¹⁵ cognito mandatum sui exitium quamquam senecta aetate imperio correpto subvenisset, tantum facinus haud dubie patraretur. Verum eius adventu¹⁶ desertus undique nisi ab spadone, quem quondam exsectum formare in mulierem tentaverat, semet ictu¹⁰ transegit, cum implorans percussorem diu ne ad mortem quidem meruisse cuiusquam officium.

Hic finis Caesarum genti fuit: quem fore prodigiorum multa denuntiavere praecipueque eorum praediis arescens lauri nemus dicatum triumphantibus atque¹⁵ interitus gallinarum, quae adeo multae albaeque erant, aptioresque religionibus, ut iis Romae habeatur hodie locus.

At Galba, haud secus nobilis e gente clarissima⁶ Sulpiciorum, ubi Roman ingressus est, quasi luxuriae aut etiam crudelitati auxilio ventitavisset, rapere trahere vexare ac foedum in modum vastare cuncta et polluere. Quis rebus intestabilior (dum gravius offendunt, quos mollius consultatuos spes erat), simul quia opes militum nimis pecuniae cupidus attenuaverat,² Othone auctore interficitur; qui praelatum adoptione eius Pisonem impatientius dolens accensas cohortes armatasque in forum deduxerat. Quo cum lorica³ tectus Galba tumultum lenitus contuleret, ad lacum Curtium caesus est mense imperii ac die septimo.⁴ Igitur Salvius Otho, Neroni quondam criminose⁷ familiaris, haud multo fine adolescentiae grandior po-

□

2 tentiam invadit. Qua dies fere quinque et octoginta
 □ praecognitis moribus potitus, postquam a Vitellio, qui
 e Gallia descenderat, Veronensi proelio pulsus est, mor-
 tem sibi met conscivit.
 8 Ita ad Aulum Vitellium potestas delata, quae 5
 progressu funestior talibus initii foret, si Vespasianus
 aliquamdiu Iudeorum bello, quod Neronis iussu sus-
 2 ceperat, impensius attineretur. Is ubi gesta per Gal-
 bam ipsumque oppressum accepit, simul quoniam le-
 □ gati Moesiae Pannonicique exercitus hortantium vene- 10
 3 rant, imperium capit. Namque milites praedicti,
 postquam Othonem praetoriis, Vitellium Germanicianis
 legionibus factum comperere, aemuli, ut inter se so-
 lent, ne dissimiles viderentur, Vespasianum perpulere,
 in quem iam Syriacae cohortes ob egregia vitae con- 15
 4 senserant. Quippe Vespasianus nova senator familia
 Reatinis maioribus industria rebusque pacis ac militiae
 5 longe nobilis habebatur. Huius legatorum in Italiam
 transgressu fusisque apud Cremonam suis Vitellius ab
 Sabino urbi praefecto. Vespasiani fratre, sestertium 20
 milies pepigerat arbitris militibus imperio decedere;
 sed postquam mox circumventum se nuntio ratus est,
 quasi renovato furore ipsum ceterosque adversae par-
 tis cum Capitolio, quod saluti remedium ceperant, cre-
 6 mavit. Ast ubi vera esse ac propinquare hostes pate- 25
 factum est, productus e tugurio, quo se abdiderat,
 ianitoris inieeto laqueo pairicidarum more ad scalas
 Gemonias perque eas pertractus; simul ictibus, quan-
 tum quisque valuerat, confosso corpore in Tiberim
 deicitur, tyrannidis octavo mense, annos natus septua- 30
 ginta et quinque amplius.

Hi omnes, quos paucis attigi, praecipueque Caesa- 7
rum gens adeo litteris culti atque eloquentia fuere,
ut, ni cunctis vitiis absque Augusto nimii forent, tan-
tae artes profecto texissent modica flagitia. Quis rebus 8
5 quamquam satis constet praestare mores, tamen bono
cuique, praesertim summo rectori, utroque, si queat,
iuxta opus: sin aliter, vitae proposito immensum re-
grediente elegantiae saltem atque eruditionis sumat
auctoritatem.

10 Hoc item ex genere Vespasianus, sanctus omnia, 9
facundiae haud egens promendis, quae senserat, ex-
sanguem diu fessumque terrarum orbem brevi refe-
cit. Namque primum satellites tyrannidis, nisi qui 2
forte atrocius longe processerant, flectere potius maluit
15 quam excruciatos delere, prudentissime ratus nefaria
ministeria a pluribus metu curari. Dein coniuratio- 3
num multas scelere inulto abscedere patiebatur, comi-
ter, uti erat, stultitiae coarguens, qui ignorarent, quanta
moles molestiaque imperio inesset. Simul divinis de- 4
20 ditus (quorum vera plerisque negotiis compererat),
successores fidebat liberos Titum ac Domitianum fore
Praeterea legibus aequissimis monendoque, quodque 5
vehementius est, vitae specie vitiorum plura aboleve-
rat. Infirmus tamen, uti quidam prave putant, adver- 6
25 sum pecuniam, cum satis constet aerarii inopia ac
labe urbium novas eum neque aliquamdiu postea ha-
bitas vectigalium pensiones exquisivisse. Namque Ro- 7
mae Capitolium, quod conflagravisse supra memoravi-
mus, aedes Pacis, Claudii monumenta, amphitheatri

tanta vis, multaque alia ac forum copta seu patrata.
 8 Adhuc per omnes terras, qua ius Romanum est, renovatae urbes cultu egregio viaeque operibus maximis munitae et cavati montes per Flaminiam prono trans-
 9 gressui. Quae tot tantaque brevi confecta intactis cul- 5 toribus prudentiam magis quam avaritiam probavere; simul censu more veterum exercito senatu motus probrosior quisque, ac lectis undique optimis viris mille gentes compositae, cum ducentas aegerrime repperisset
 10 exstinctis saevitia tyrannorum plerisque. Ac bello rex 10 Parthorum Vologesus in pacem coactus atque in provinciam Syria, cui Palaestinae nomen, Iudeiique annidente filio Tito, quem transgrediens in Italiam reliquerat externae militiae moxque victorem praefectura
 11 praetorio extulerat. Unde etiam is honos, ingens a 15 principio, tumidior atque alter ab Augusto imperio
 12 fuit. Verum hac tempestate dum honorum honestas despectatur mixtique bonis indocti ac prudentibus inertes sunt, fecere nomen plerique potentia vacuum insolensque miseris, subiectum pessimo cuique et an- 20 nonae specie rapax.

10 Ceterum Titus postquam imperium adeptus est, incredibile quantum, quem imitabatur, anteierit, pra-
 □ 2 sertim litteris clementiaque ac muneribus. Denique cum concessa per priores principes firmari ab inse- 25 quentibus mos esset, simul imperium cepit, talia pos-
 3 sidentibus edicto sponte cavit prospexitque. Neque minus sancte facilis in tuendis, qui forte in se coniuravissent, adeo ut, cum amplissimi ordinis duo abnuere cogitatum scelus nequirent patresque censuis- 30

sent de confessis supplicium sumendum, deductos in spectaculum se utrumque assidere iusserit petitoque ex industria gladiatoris, quorum pugnae visebantur, gladio, quasi ad explorandam aciem uni atque alteri committeret. Quis perculsis et constantiam mirantibus: 4 'Videtisne', inquit, 'potestates fato dari frustraque tentari facinus potiundi spe vel amittendi metu?' Ita 5 biennio post ac menses fere novem amphitheatri perfecto opere lautusque veneno interiit, anno aevi quadragesimo, cum eius pater septuagesimo obisset, imperator decennii. Huius sane mors adeo provinciis 6 luctui fuit, uti generis humani delicias appellantes orbatum orbem deflerent.

Igitur Domitianus fratris atque imperatoris optimi 11 nece, privato scelere publicoque amentior, simul maculosae adolescentiae praedas caedem suppicia agere occepit. Maior libidinum flagitio ac plus quam superbe utens patribus, quippe qui se dominum deumque dici coegerit; quod confestim ab insequentibus 20 remotum validius multo posthac deinceps rettulere. Sed Domitianus primo clementiam simulans neque adeo iners domi belloque tolerantior videbatur. Idcircoque Dacis et Cattorum manu devictis Septembrem Octobremque menses Germanici superiorem, e suo nomine alterum appellaverat; multaque operum inchoata per patrem vel fratris studio atque in primis Capitolum absolvit. Dehinc atrox caedibus bonorum segnisque ridicule remotis procul omnibus muscarum agmina persequebatur, postquam ad libidinem minus virium

- erat, cuius foedum exercitium Graecorum lingua *πάλινον*
 6 *πάλην* vocabat. Hincque iocorum pleraque: nam per-
 contanti cuidam, quispiamne in palatio esset, respon-
 sum: Ne musca quidem, nisi forte apud palaestram.
 7 Is ergo magis magisque saevitia nimius eoque suspec- 5
 tior etiam suis libertorum consilio uxore non ignara,
 quae amorem histrionis viro praetulerat, poenas luit,
 quinto et quadragesimo vitae anno, dominationis cir-
 8 citer quintodecimo. At senatus gladiatori more funus
 9 ferri radendumque nomen decrevit. Quo moti milites, 10
 quibus privatae commoditates dispendio publico lar-
 gius procedunt, auctores necis ad supplicium petere
 10 more suo seditiosius cooperunt. Qui vix aegreque per
 prudentes cohibiti tandem in gratiam optimatum con-
 11 venere. Neque minus per se moliebantur bellum, quod 15
 his conversum imperium maestitiae erat ob amissionem
 praedarum per dona munifica.
 12 Hactenus Romae seu per Italiam orti imperium
 rexere, hinc advenae quoque; nescio an ut in Prisco
 13 Tarquinio longe meliores. Ac mihi quidem audienti 20
 multa legentique plane compertum urbem Romam ex-
 ternorum virtute atque insitivis artibus praecipue cre-
 visse.
 12 Quid enim Nerva Cretensi prudentius maximeque
 2 moderatum? Qui cum extrema aetate apud Sequanos, 25
 quo tyranni decessit metu, imperium arbitrio legio-
 num cepisset, ubi perspexit nisi a superioribus robu-
 stioribusque corpore animoque geri non posse, mense
 sexto ac decimo semet eo abdicavit, dedicato prius
 foro, quod appellatur Pervium, quo aedes Minervae 30

eminentior consurgit et magnificentior. Id cum sem- 3
per egregium sit metiri, quantum queas, neque ambi-
tione praeceps agi, tum in imperio, cuius adeo cupidi
mortales sunt, ut id vel ultima senectus avide petat.
5 Huc accedit, quod suffecti virtute quantus consilio 4
esset, magis magisque patefecit.

Namque Ulpium Traianum Italica, urbe Hispa- 13
niae, ortum, amplissimi ordinis tamen atque etiam
consulari loco, arrogatum accepit dedit. Hoc aegre 2
10 clarior domi seu militiae reperiatur. Quippe primus 3
aut solus etiam vires Romanas trans Istrum propaga-
vit domitis in provinciam Dacorum pileatis † satisque
nationibus, Decibalo rege ac † Sardonios; simul ad or-
tum solis cunctae gentes, quae inter Indum et Euphra-
15 tem amnes inclitos sunt, concussae bello, atque impe-
rati obsides Persarum regi, nomine Cosdroe, et inter
ea iter conditum per feras gentes, quo facile ab usque
Pontico mari in Galliam permeatur. Castra suspectio- 4
ribus atque opportunis locis exstructa, ponsque Danu-
20 bio impositus, ac deductae coloniarum pleraeque. Ad- 5
huc Romae a Domitiano copta forum atque alia
multa plusquam magnifice coluit ornavitque, et anno-
nae perpetuae mire consultum reperto firmatoque pi-
storum collegio; simul noscendis ocius, quae ubique
25 e republica gerebantur, admota media publici cursus.
Quod equidem munus satis utile in pestem orbis Ro- 6

□

mani vertit posteriorum avaritia insolentiaque, nisi quod his annis suffectae vires Illyrico sunt praefecto
 7 medente Anatolio. Adeo boni malive in republica nihil est, quod in diversum traduci nequeat moribus
 8 praesidentium. Aequus clemens patientissimus atque 5
 in amicos perfidelis, quippe qui Surae familiari opus
 9 sacraverit, quae Suranae sunt: usque eo innocentiae fidens, uti praefectum praetorio Suburanum nomine,
 cum insigne potestatis, uti mos erat, pugionem daret,
 crebro monuerit: 'Tibi istum ad munimentum mei com- 10
 mitto, si recte agam; sin aliter, in me magis': quod
 10 moderatorem omnium vel errare minus fas sit. Quin
 etiam violentiam, quo vitio uti Nerva angebatur,
 prudentia molliverat, curari vetans iussa post longio-
 11 res epulas. His virtutibus acto imperio annos prope 15
 viginti, cum terrae motu gravi apud Antiochiam cete-
 raque Syriae extremis afficeretur, rogatu patrum Ita-
 liam repetens morbo periit grandaeva aetate ascito
 □ 12 prius ad imperium Hadriano civi propinquoque. Ab-
 hinc divisa nomina Caesarum atque Augusti inductum- 20
 que in rempublicam, uti duo seu plures summae po-
 tentiae dissimiles cognomento ac potestate dispari sint.
 13 Quamquam alii Plotinae, Traiani coniugis, favore im-
 perium assecutum potent, quae viri testamento here-
 dem regni institutum simulaverat. 25
 14 Igitur Aelius Hadrianus eloquio togaeque studiis
 accommodatior pace ad orientem composita Romam
 2 regreditur. Ibi Graecorum more seu Pompilii Numae
 caerimonias leges gymnasia doctoresque curare occe-

pit, adeo quidem, ut etiam ludum ingenuarum artium, 3
quod Athenaeum vocant, constitueret atque initia 4
Cereris Liberaeque, quae Eleusina dicitur, Athenien-
sium modo Roma percoleret. Deinde, uti solet tran- 5
5 quillis rebus, remissior rus proprium Tibur secessit
permissa urbe Lucio Aelio Caesari. Ipse, uti beatis 6
locupletibus mos, palatia exstruere, curare epulas signa
tabulas pictas; postremo omnia satis anxie prospicere,
quae luxus lasciviaeque essent. Hinc orti rumores 7
10 mali iniecisse stupra puberibus atque Antinoi flagra-
visse famoso ministerio neque alia de causa urbem
conditam eius nomine aut locasse ephebo statuas.
Quae quidem alii pia volunt religiosaque: quippe Ha- 8
driano cupiente fatum producere, cum voluntarium ad
15 vicem magi poposcissent, cunctis retractantibus Anti-
noum obiecisse se referunt, hincque in eum officia
supra dicta. Nos rem in medio relinquemus quam- 9
quam in remisso ingenio suspectam aestimantes socie-
tatem aevi longe imparilis. Interim Aelio Caesare 10
20 mortuo, cum ipse animo parum valeret idcircoque de-
spectui haberetur, ad creandum Caesarem patres con-
vocat. Quibus propere accurrentibus forte Antoninum 11
conspexit senis socii aut genitoris anxios gressus
levantem manu. Quo mire oblectatus adoptatum legi-
bus Caesarem iubet, statimque ab eo senatus, cui lu-
dibrio fuerat, magnam partem necari. Neque multo 12
post apud Baias tabe interiit, anno imperii absque
mense vicesimo secundo, senecta viridiore. At patres 13
ne principis oratu quidem ad Divi honorem eidem
30 deferendum flectebantur; tantum amissos sui ordinis
tot viros maerebant. Sed postquam subito prodiere, 14
quorum exitium dolori erat, quique suos complexi,
censem quod abnuerant.

- 15 Atque Aurelio Antonino cognomentum Pii. Hunc
 2 fere nulla vitiorum labes commaculavit. Vir veterri-
 mae familiae, e Lanuvino municipio, senator urbis;
 3 adeo aequalis probisque moribus, uti plane docuerit
 neque iugi pace ac longo otio absoluta ingenia cor-
 rumpi, eoque demum fortunatas urbes fore, si regna
 4 sapientiae sint. Denique annis, quibus publica egit,
 viginti idem mansit, celebrato magnifice urbis non-
 5 gentesimo. Nisi forte triumphorum expertem socordiae
 videtur; quod longe secus est, cum maius haud dubie
 sit neque quemquam turbare ausum composita neque
 ipsum ostentandi sui bellum fecisse quietis gentibus.
 6 Quin etiam maribus frustratus filiae viro reipublicae
 consultavit.
- 16 Namque M. Boionium, qui Aurelius Antoninus 15
 habetur, eodem oppido, pari nobilitate, philosophandi
 vero eloquentiaeque studiis longe praestantem, in fami-
 2 liam atque imperium ascivit. Cuius divina omnia domi
 militiaeque facta consultaque; quae imprudentia regen-
 dae coniugis attaminavit, quae in tantum petulantiae 20
 proruperat, ut in Campania sedens amoena litorum
 ob sideret ad legendos ex nauticis, quia plerumque
 3 nudi agunt, flagitiis aptiores. Igitur Aurelius socero
 apud Larios anno vitae post quintum et septuagesi-
 mum mortuo confestim fratrem Lucium Verum in so- 25
 4 cietatem potentiae accepit. Eius ductu Persae, cum
 primum superavissent, ad extremum triumpho cessere,
 5 rege Vologeso. Lucius paucis diebus moritur, hinc-
 que materies fingendi dolo consanguinei circumventum;
 6 quem ferunt, cum invidia gestarum rerum angeretur, 30
 7 fraudem inter coenam exercuisse. Namque lita veneno

culti parte vulvae frustum, quod de industria solum erat, eo praecidit consumptoque uno, uti mos est inter familiares, alterum, qua virus contigerat, germano porrexit. Haec in tanto viro credere nisi animi ad sce- 8
5 lus proni non queunt, quippe cum Lucium satis con- 9 stet Altini, Venetiae urbe, morbo consumptum, tan- tumque Marco sapientiae lenitudinis innocentiae ac litterarum fuisse, ut is Marcomannos cum filio Commodo, quem Caesarem suffecerat, petiturus philosopho- 10 rum turba obtestantium circumfunderetur, ne expedi-
tioni aut pugnae se prius committeret, quam sectarum ardua ac perocculta explanavisset. Ita † incerta belli 10 □
in eius salute doctrinae studiis metuebantur; tantumque illo imperante floruere artes bonae, ut illam glo-
15 riam etiam temporum putem. Legum ambigua mire 11
distincta, vadimoniorumque sollemni remoto denun-
tiandae litis operiendaeque ad diem commode ius in-
troductionum. Data cunctis promiscue civitas Romana, 12 □
multaeque urbes conditae deductae repositae ornatae-
20 que, atque in primis Poenorū Carthago, quam ignis foede consumpserat, Asiaeque Ephesus ac Bithyniae Nicomedia constratae terrae motu, aeque ac nostra aestate Nicomedia Cereali consule. Triumphi acti ex 13
nationibus, quae regi Marcomaro ab usque urbe Pan-
25 noniae, cui Carnuto nomen est, ad media Gallorum protendebantur. Ita anno imperii octavo decimoque 14
aevi validior Vendobonae interiit, maximo gemitu mortaliū omnium. Denique, qui seiuncti in aliis, patres 15
ac vulgus soli omnia decrevere, templa columnas sa-
30 cerdotes.

At filius saeva a principio dominatione detestabi- 17
lior habebatur, praecipue per maiorum controversam

memoriam; quae posteris usque eo gravis est, ut abs-
 que communi in impios odio quasi corruptores generis
 2 exsecrabiliores sint. Bello plane impiger; quo in Qua-
 dos prospere gesto Septembrem mensem Commodum
 3 appellaverat. Moenia Romae potentia vix digna la- 5
 4 vandi usui instituit. Immiti prorsus feroque ingenio,
 adeo quidem, uti gladiatores specie depugnandi crebro
 trucidaret, cum ipse ferro, obiecti mucronibus plum-
 5 beis uterentur. Cumque eo modo plures confecisset,
 □ forte eum Scaeva nomine, audacia ac robore corporis 10
 pugnandique arte pervigens, ab studio tali deterruit;
 qui spreto gladio, quem inutilem cernebat, sufficere
 6 utrique ait, quo armabatur ipse. Eo metu, ne inter
 congressum, uti solet, extorto pugione conficeretur,
 Scaevam removit, atque ad alias formidolosior in feras 15
 7 beluasqué ferociam convertit. Quis rebus cum insatia-
 bilem sanguinis cuncti horrescerent, coniuravere in
 □ eum maxime proximus; quippe dominationi adeo fidus
 nemo, ipsique satellites, dum incestam mentem pro-
 namque in saevitiam cavent, a quibus eorum potentia 20
 sustentatur, quoquomodo subruere tutius putant, et
 Commodum quidem primo occultatius veneno petivere,
 8 anno regni tertio fere atque decimo. Cuius vis fru-
 strata per cibum, quo se casu repleverat; cum tamen
 alvi dolorem causaretur, auctore medico, principe fac- 25
 9 tionis, in palaestram perrexit. Ibi per ministrum un-
 gendi (nam forte is quoque e consilio erat) faucibus
 quasi arte exercitii bracchiorum nodo validius pressis
 10 exspiravit. Quo cognito senatus, qui ob festa Ianua-

riorum frequens primo luci convenerat, simul plebes hostem deorum atque hominum radendumque nomen sanxere; confestimque praefecto urbi Aulo Helvio Pertinaci imperium defertur.

- 5 Hic doctrinae omnis ac moribus antiquissimis, im- 18
modice parcus, Curios aequaverat Fabriciosque. Eum 2
milites, quis exhausto iam perditoque orbe satis vide-
tur nihil, impulsore Didio foede iugulavere octogesimo
imperii die.
- 10 At Didius (an Salvius?) Iulianus fretus praeto- 19
rianis, quos in societatem promissis magnificentioribus
perpulerat, ex praefectura vigilum ad insignia domina-
tus processit. Genus ei pernobile iurisque urbani 2
praestans scientia; quippe qui primus edictum, quod
15 varie inconditeque a praetoribus promebatur, in or-
dinem composuerit. Hincque satis compertum cohi- 3
bendae cupidini ingenium ni iuvet, eruditionem imbe-
cillum esse, cum praeceptor et asper quidem rectius 4
vivendi in facinus processerit, quod novo suppicio
20 plectendum ediderat. Neque cupito tamen potitus diu.
Namque eum acceptis illico, quae acciderant, Septi-
mius Severus, qui forte Syriae legatus in extremis
terrī bellum gerebat, imperator creatus pontem pro-
xime Milvium acie devicit; missique, qui fugientem in-
25 sequerentur, apud palatum Romae obtruncavere. □

Igitur Septimius, Pertinacis nece, simul flagitio- 20
rum odio, dolore atque ira commotior cohortes prae-
torias statim militia exemit cunctisque partium caesis
Helvium senatusconsulto inter Divos refert; Salvii no-
30 men atque eius scripta factave aboleri iubet; quod
unum effici nequivit. Tantum gratia doctarum artium 2
valet, ut scriptoribus ne saevi mores quidem ad me-
moriā officiant. Quin etiam mors huiuscemodi ipsis 3
gloriae, execrationi actoribus est, cum omnes, prae- 4

cipueque posteri, sic habent illa ingenia nisi publico latrocinio ac per dementiam opprimi non potuisse.
 5 Quo bonis omnibus ac mihi fidendum magis, qui rure ortus tenui atque indocto patre in haec tempora vitam
 6 praestiti studiis tantis honestiorem. Quod equidem 5 gentis nostrae reor, quae fato quodam bonorum parce fecunda, quos eduxerit tamen, quemque ad sua celsos habet. Velut Severum ipsum, quo paeclarior in re-publica fuit nemo; quem quamquam exacta aetate mortuum iustitio elogioque lugendum sanxere, struen- 10 tes illum iustum nasci aut emori minime convenisse.
 □ 7 Scilicet quod corrigendis moribus nimium, postquam ad veterum innocentiam quasi mentium sanitatem per-
 8 venerant, clementem habuere. Ita honestas, quae prin-
 cipio anxia habetur, ubi contigerit, voluptati luxuria- 15 que est. Pescennium Nigrum apud Cyzicenos, Clo-
 9 dium Albinum Lugduni victos coegit mori; quorum prior Aegyptum dux obtinens bellum moverat spe dominationis, alter Pertinacis auctor occidendi, cum eo metu in Britannos, quam provinciam a Commodo 20 meruerat, transmittere niteretur, in Gallia invaserat
 10 imperium. Horum infinita caede crudelior habitus et cognomento Pertinax, quamquam ob vitae parsimoniam similem ipsum magis ascivisse plures putent: nobis
 11 mens ad credendum prona acerbitali impositum. Nam 25
 □ cum quidam hostiam, quem tamen, uti bellis civilibus solet, condicio loci ad Albinum detulerat, causa ex- posita novissime conclusisset: 'Quid, quaeso, faceres, si
 12 tu esses?' ille respondit: 'Ea preferrem, quae tu.' Quo
 □ dicto factoque durius nihil bonis: cum sanctique huius- 30

cemodi dissensiones, quamvis studiosius coep tas, fortunae increpant magisque in protegendis quam ad perdendos cives verum corrupti patiantur. At iste 13 delendarum cupidus factionum, quo deinceps mitius 5 ageret, necessitudinem facti ulcisci maluit, ne paulatim spe veniae in labem publicam per coniurationes procederetur, ad quas vitio temporum animos *(pronos)* intelligebat; neque ego abnuo ea delictorum, quae grassari immodice cooperint, plus paene quam 10 severe excidenda esse. Felix ac prudens, armis pae- 14 cipue; adeo, ut nullo congressu nisi victor discesserit auxeritque imperium subacto Persarum rege nomine Aggaro. Neque minus Arabas, simul adortus ut est, 15 in dicionem redegit provinciae modo. Adiabena quo- 16 15 que, ni terrarum macies despectaretur, in tributarios concessisset. Ob haec tanta Arabicum, Adiabenicum 17 et Parthici cognomento patres dixerunt. His maiora 18 aggressus Britanniam, quoad ea utilis erat, pulsis hostibus muro munivit per transversam insulam ducto 20 utrumque ad finem Oceani. Quin etiam Tripoli, cuius 19 Lepti oppido oriebatur, bellicosae gentes submotae procul. Quae factu ardua facilius eo patrabantur, quo 20 implacabilis delictis strenuum quemque praemiis extollebat. Denique ne parva latrocinia quidem impu- 21 25 nita patiebatur, in suos animadvertis magis, quod vitio ducum aut etiam per factionem fieri vir experiens intelligeret. Philosophiae, declamandi, cunctis 22 postremo liberalium deditus studiis; idemque abs se

□

□

□

23 texta ornatu et fide paribus composuit. Legum conditor longe aequabilium. Huic tanto domi forisque uxoris probra summam gloriae dempsere, quam adeo famose complexus est, uti cognita libidine ac ream
 □ 24 coniurationis retentaverit. Quod cum infimo turpe 5 tum potentibus, et illi magis, cui non privati neque singuli aut flagitosi, verum imperia et exercitus atque ipsa vitia concessere. Nam cum pedibus aeger bellum moraretur idque milites anxie ferrent eiusque filium Bassianum, qui Caesar una aderat, Augustum 10 fecissent, in tribunal se ferri, adesse omnes, imperato-remque ac tribunos, centuriones et cohortes, quibus 26 auctoribus acciderat, sisti reorum modo iussit. Quo metu cum stratus humi victor tantorum exercitus ve- niām precaretur: 'Sentitisne,' inquit, pulsans manu, 15 27 'caput potius quam pedes imperare?' Neque multo post in Britanniae municipio, cui Eboraci nomen, an- 28 nis regni duodeviginti morbo extinctus est. Ortus medie humili, primo litteris, dehinc imbutus fōro; quo parum commodante, uti rebus artis solet, dum tentat 20 aut exquirit varia melioraque, concendit imperium. 29 Ibi graviora expertus, laborem curas metum et incerta prorsus omnia, quasi testis vitae mortalium: 'Cuncta,' 30 inquit, 'fui; conductit nihil'. Funus, quod liberi Geta Bassianusque Romam detulerant, mire celebratum il- 25 latumque Marci sepulcro, *quem* adeo percoluerat, ut eius gratia Commodum inter Divos referri suaserit fratrem appellans, Bassianoque Antonini vocabulum

addiderit, quod ex illo post multos dubiosque even-
tus auspicia honorum cepisset patrocinio fisci; deinde 31
laborantibus secundarum initia earumque auctores me-
moriae sunt.

5 At posteri, quasi bellum inter se mandatis accepis- 32
sent, confestim secessere. Ita Geta, cui nomen pa-
terno ab avo erat, cum eius modestiore ingenio frater
angeretur, obsessus interiit. Quae victoria Papiniani 33
exitio foedior facta, ut sane putant memoriae curiosi,
10 quippe quem ferunt illo temporis Bassiani scrinia cu-
ravisse monitumque, uti mos est, destinanda Romam
quam celerrime componeret, dolore Getae dixisse haud-
quaquam pari facilitate velari parricidium, qua fieret,
iccircoque morte affectum. Sed haec improbe absurda 34
15 sunt, cum constet satis praefecturam praetorio ges-
sisse neque incondite illum virum tantam contume-
liam imponere potuisse, cui amori ac magisterio erat.

Ceterum Antoninus incognita munera specie ple- 21
bem Romanam adficiens, quod indumenta in talos
20 demissa largiretur, Caracalla dictus, cum pari modo
vesti Antoninianas nomen e suo daret. Alamannos, 2
gentem populosam ex equo mirifice pugnantem, prope
Moenum amnem devicit. Patiens communis tranquil-
lusque; pari fortuna et eodem matrimonio, quo pater.
25 Namque Iuliam novercam, cuius facinora supra memo- 3
ravi, forma captus coniugem affectavit, cum illa factio-

sior aspectui adolescentis, praesentiae quasi ignara. semet dedisset intecto corpore, asserentique: 'Velle. si liceret, uti', petulantius multo (quippe quae pudorem velamento exuerat) respondisset: 'Libet? plane 4 licet'. Aegypti. sacra per eum deportata Romam atque aucta urbs magno accessu viae novae et ad lavandum absoluta opera pulchri cultus. Quibus confectis, cum Syriam circumgrederetur, apud Edessam 6 anno potentiae sexto moritur. Corporis reliqua luctu publico relata Romam atque inter Antoninos funerata sunt.

22 Dehinc Opilius Macrinus, qui praefecturam praetorio gerebat, imperator eiusdemque filius Diadumenus 2 nomine Caesar a legionibus appellantur. Quibus eo quod ingens amissi principis desiderium erat, adolescentem Antoninum vocavere. Horum nihil praeter 3 saevos atque inciviles animos interim reperimus. Qua gratia mensibus ferme quattuor ac decem vix retento imperio, per quos creati fuerant, imperfecti sunt.

23 Accitusque Marcus Antoninus Bassiano genitus, 20 qui patre mortuo in solis sacerdotium, quem Heligabalum Syri vocant, tamquam asylum insidiarum metu configuerat, hincque Heliogabalus dictus; translatoque Romam dei simulacro in palatii penetralibus 2 altaria constituit. Hoc impurius ne improbae quidem aut petulantes mulieres fuere: quippe orbe toto obscenissimos perquirebat visendis tractandisve artibus

□ 3 libidinum ferendarum. Haec cum augerentur in dies ac magis magisque Alexandri, quem comperta Opilii nece Caesarem nobilitas nuncupaverat, amor cumula-

retur, in castris praetoriis tricesimo regni mense op-
pressus est.

Statimque Aurelio Alejandro Syriae orto, cui 24
duplex Caesarea et Arce nomen est, militibus quoque
annitentibus Augusti potentia delata. Qui quamquam 2
adolescens, ingenio supra aevum tamen confestim ap-
paratu magno bellum adversum Xerxem, Persarum
regem, movet; quo fuso fugatoque in Galliam matur-
rime contendit, quae Germanorum direptionibus ten-
tabatur. Ibi tumultuantes legionum plerasque con- 3
stantissime abiecit; quod in praesens gloriae, mox
exitio datum est. Nam cum tantae severitatis vim 4 □
milites inhorrescant (unde etiam Severi cognomentum
accesserat), agentem casu cum paucis vico Britanniae,
cui vocabulum Sicilia, trucidavere. Opus urbi floren- 5
tissimum celebrio fabricatus est, matrisque cultu, quae
nomine Mammaea erat, plus quam pius. Adhuc Do- 6
mitium Ulpianum, quem Heliogabalus praetorianis
praefecerat, eodem honore retinens Paulloque inter
exordia patriae reddito, iuris auctoribus, quantus erga
optimos atque aequi studio esset, edocuit. Neque 7
ultra annos tredecim imperio functus rempublicam re-
liquit firmatam undique. Quae iam tum a Romulo 8
ad Septimium certatim evolans Bassiani consiliis tam-
quam in summo constitit. Quo ne confestim labere- 9
tur, Alexandri fuit. Abhinc dum dominandi suis quam
subigendi externos cupientiores sunt atque inter se
armantur magis, Romanum statum quasi abrupto prae-
cipitavere, immissaque in imperium promiscue boni
malique, nobiles atque ignobiles, ac barbariae multi.

- 10 Quippe ubi passim confusaque omnia neque suo feruntur modo, quique fas putant, uti per turbam, rapere
 - aliena officia, quae regere nequeunt, et scientiam bonarum artium foede corrumpunt. Ita fortunae vis licentiam nacta perniciosa libidine mortales agit; quae diu quidem virtute uti muro prohibita, postquam paene omnes flagitiis subacti sunt, etiam infimis generis institutoque publica permisit.
- 25 Namque Gaius Iulius Maximinus, praesidens Trebellicae, primus e militaribus, litterarum fere rudis 10 2 potentiam cepit suffragiis legionum. Quod tamen etiam patres, dum periculum existimant inermes armato resistere, approbaverunt; filiusque eius pari nomine Gaius Iulius Maximinus Caesar factus est.
- 26 Quis biennium summae potitis, haud incommodo 15 proelio gesto contra Germanos, repente Antonius Gordianus Africae proconsul ab exercitu princeps 2 apud Thydri oppidum absens fit. Quo ut accitus per venit, tamquam ea re creatus foret, seditione excipiatur; qua lenita facile Carthaginem petit. Ibi cum 20 avertendis prodigiis, quorum metu haud inaniter angebatur, rem divinam solitis ageret, repente hostia 4 partum edidit. Id haruspices atque ipse maxime (nam huius scientiae usu immodice prudens erat) ita accepere illum quidem destinatum neci, verum liberis paritum imperium; progressique coniectu longius liberi quoque exitum denuntiavere, mitem atque innoxium praefantes fore ut illud pecus, nec diuturnum tamen 5 subiectumque insidiis. Interim Romae comperto Gor-

diani interitu hortante Domitio urbi praefectus reliquie iudices vulgo caeduntur per praetorias cohortes. Quippe Gordianus, postquam delatum sibi imperium cognovit, praemia amplum in modum ostentans 6 Romam legatos ac litteras destinaverat; quibus necato eo frustratos se milites angebantur, genus hominum pecuniae cupidius fidumque ac bonum solo quaestu. At senatus metuens, ne nullis rectoribus specie captae 7 urbis atrociora acciderent, primo potestatum vices, 10 mox conscriptis iunioribus Clodium Pupienum Caecilium Balbinum Caesares constituit.

Iisdemque per Africam diebus milites Gordianum, 27 Gordiani filium, qui forte contubernio patris praetextatus ac deinceps praefectus praetorio intererat, Augustum creavere; neque sane factum nobilitas aspernata. Denique accito eo inter implana urbis atque 2 ipso sinu praetoriae manus acie deletae per gladiatorum familias tironumque exercitum. Dum haec Roma 3 mae geruntur, Iulii Maximini, quos forte ea tempestate Thracia retinebat, acceptis quae evenerant, Italiam propere petunt. Eos Pupienus Aquileiae obsidione 4 confecit, postquam proelio victos reliqui paulatim deseruerant. Horum imperio ad biennium per huiuscemodi moras annus quaesitus. Neque multo post tu- 6 multu militarium Clodio Caecilioque Romae intra Palatium caesis Gordianus solus regnum obtinuit. Eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam in- 7 duxerat, aucto firmatoque in Persas profectus est, cum prius Iani aedes, quas Marcus clauscrat, patentes more 30 veterum fecisset. Ibi gesto insigniter bello Marci 8 Philippi praefecti praetorio insidiis periit sexennio imperii. □

28 Igitur Marcus Iulius Philippus Arabs Thraconites, sumpto in consortium Philippo filio, rebus ad Orientem compositis conditoque apud Arabiam Philippoli oppido Romam venere; exstructoque trans Tiberim lacu, quod eam partem aquae penuria fatigabat, annum urbis millesimum ludis omnium generum celebant. Et quoniam nomen admonuit, mea quoque aetate post mille centesimus consule Philippo excessit nullis, ut solet, sollemnibus frequentatus: adeo in dies cura minima Romanae urbis. Quod equidem denuntiatum ferunt illo tempore prodigiis portentisque; ex quis unum memorare brevi libet. Nam cum pontificum lege hostiae mactarentur, suis utero maris feminarum genitalia apparuere. Id haruspices solutionem posterorum portendere vitiaque fore potiora interprebant. Quod frustratum iri aestimans imperator Philippus, tum quia forte praeteriens filii similem pro meritorio ephebum conspexerat, usum virilis scorti removendum honestissime consultavit. Verumtamen manet: quippe condicione loci mutata peioribus flagitiis agitantur, dum avidius periculosa quibusque prohibentur mortales petunt. Huc accedit, quod longe aliud Etruscorum artes cecinerant, quae bonis parte plurima iacentibus mollissimum quemque beatum fore asserebant. Eos ego ignorasse verum plane puto. Etenim quamvis rerum omnium prospero successu, pudore amisso tamen fortunatus esse quis potest? cum eodem retento cetera tolerabilia sint. His actis filio urbi relicto ipse quamquam debili per aetatem corpore adversum Decium profectus Veronae cadit pulso amisso soque exercitu. Quis Romae compertis apud castra praetoria filius interficitur. Annos potentiae quinque egere.

At Decius, Sirmiensium vico ortus, militiae gradu 29
ad imperium conspiraverat, laetiorque hostium nece
filium Etruscum nomine Caesarem facit; statimque eo
in Illyrios praemisso Romae aliquantum moratur moe-
5 nium gratia, quae instituit, dedicandorum. Et interea 2
ad eum Iotapiani, qui Alexandri tumens stirpe per
Syriam tentans nova militum arbitrio occubuerat, ora,
uti mos est, inopinato deferuntur, simulque per eos
dies Lucio Prisco, qui Macedonas praesidatu regebat,
10 delata dominatio, Gothorum concursu, postquam direp-
tis Thraciae plerisque illo pervenerant. Qua causa 3
Decio quam potuit maturreme Roma digresso Iulius
Valens cupientissimo vulgo imperium capit. Verum
utrique mox caesi, cum Priscum nobilitas hostem
15 patriae censuisset. Decii barbaros trans Danubium 4
persestantes Bruti fraude cecidere exacto regni bien-
nio. Sed Deciorum mortem plerique illustrem ferunt; 5 □
namque filium audacius congreidentem cecidisse in
acie; patrem autem, cum perculti milites ad solandum
20 imperatorem multa praefarentur, strenue dixisse detri-
mentum unius militis parum videri sibi. Ita refecto
bello, cum impigre decertaret, interisse pari modo.

Haec ubi patres comperere, Gallo Hostilianoque 30
Augusta imperia, Volusianum Gallo editum Caesa-
25 rem decernunt. Dein pestilentia oritur; qua atrocius 2
saeviente Hostilianus interiit, Gallo Volusianoque favor
quaesitus, quod anxie studioseque tenuissimi cuiusque
exsequias curarent.

Igitur his Romae morantibus Aemilius Aemilia- 31
30 nus summam potestatem corruptis militibus arripuit.

Ad quem expugnandum profecti Interamnae ab suis 2

caeduntur spe praemii maioris ab Aemilio, cui nullo labore seu detimento victoria obveniebat, simul quia immodici per luxum lasciviamque officia benevolentiae 3 corruperant. His sane omnibus biennium processit. Nam Aemilianus quoque tres menses usus modesto 5 imperio morbo absumptus est, cum proceres primo hostem, dein exstinctis superioribus pro fortuna, uti solet, Augustum appellavissent.

- 32 At milites, qui contracti undique apud Raetias ob instans bellum morabantur, Licinio Valeriano im- 10 perium deferunt. Qui quamquam genere satis claro, 2 tamen, uti mos etiam tum erat, militiam sequebatur. 3 Eius filium Gallienum senatus Caesarem creat, statimque Tiberis adulta aestate diluvii facie inundavit. 4 Prudentes perniciosum reipublicae cecinere adolescen- 15 tis fluxo ingenio, quia Etruria accitus venerat, unde amnis praedictus. Quod equidem confestim evenit. 5 Nam cum eius pater bellum per Mesopotamiam an- 20 cepts diuturnumque instruit, Persarum regis, cui nomen Sapor erat, dolo circumventus foede laniatus interiit imperii sexto anno, senecta robustiore.
- 33 Sub idem tempus Licinius Gallienus cum a Gallia Germanos strenue arceret, in Illyricum prope- 2 rans descendit. Ibi Ingebum, quem curantem Panno- 25 nios comperta Valeriani clade imperandi cupido inces- serat, Mursiae devicit moxque Regalianum, qui re- ceptis militibus, quos Mursina labes reliquos fecerat, 3 bellum duplicaverat. His prospere ac supra vota ce- dentibus more hominum secundis solutior rem Roma- 30 nam quasi naufragio dedit cum Salonino filio, cui honorem Caesaris contulerat, adeo uti Thraciam Gothi

libere pergressi Macedonas Achaeosque et Asiae finitima occuparent, Mesopotamiam Parthi, Orienti latrones seu mulier dominaretur, Alemannorum vis tunc aequa Italiam, Francorum gentes direpta Gallia Hispaniam possiderent vastato ac paene direpto Tarraconensium oppido, nactisque in tempore navigiis pars in usque Africam permearet; et amissa trans Istrum, quae Traianus quaesiverat. Ita quasi ventis undique 4 saevientibus parvis maxima ima summis orbe toto miscebantur. Simulque Romam pestilentia grassabatur, 5 quae saepe curis gravioribus atque animi desperatione oritur. Inter haec ipse popinas ganeasque obiens lenonum ac vinariorum amicitiis haerebat, expositus Salonninae coniugi atque amori flagitioso filiae Attali Germanorum regis, Pipae nomine; qua causa etiam civiles 7 motus longe atrociores orti. Namque primus omnium 8 Postumus, qui forte barbaris per Galliam praesidebat, imperium erectum ierat; explosaque Germanorum multitudine Laeliani bello excipitur; quo non minus feliciter fuso suorum tumultu periit, quod flagitantibus Mogontiacorum direptiones, quia Laelianum iuverant, abnuisset. Igitur eo occiso Marius, ferri quondam 9 opifex neque etiam tum militiae satis clarus, regnum capit. Proinde cuncta ad extremum reciderant, uti 10 talibus imperia ac virtutum omnium decus ludibrio essent. Hinc denique ioculariter dictum nequaquam 11 mirum videri, si rem Romanam Marius reficere contenderet, quam Marius eiusdem artis auctor stirpisque

□

•

12 ac nominis solidavisset. Hoc iugulato post biduum
 Victorinus deligitur, belli scientia Postumo par, verum
 libidine praecipiti; qua cohrita in exordio post bien-
 nii imperium constupratis vi plerisque, ubi Attitiani
 coniugem concupivit facinusque ab ea viro patefactum 5
 est, accensis furtim militibus per seditionem Agrip-
 13 pinae occiditur. Tantum actuariorum, quorum loco
 Attitianus habebatur, in exercitu factiones vigent, ut
 arduum potentibus malitia patraretur: genus hominum,
 praesertim hac tempestate, nequam venale. callidum 10
 seditiosum habendi cupidum atque ad patrandas frau-
 des velandasque quasi ab natura factum, annonae do-
 minans eoque utilia curantibus et fortunis aratorum
 infestum, prudens in tempore his largiendi, quorum
 14 vecordia damnoque opes contraxerit. Interim Victoria 15
 amisso Victorino filio, legionibus grandi pecunia com-
 probantibus Tetricum imperatorem facit, qui familia
 nobili praesidatu Aquitanos tuebatur, filioque eius
 15 Tetrico Caesarea insignia impartiuntur. At Romae
 Gallienus pacata omnia ignaris publici mali improbe 20
 suadebat, crebro etiam, uti rebus ex voluntate gestis
 solet, ludos ac festa triumphorum, quo promptius simu-
 16 lata confirmarentur, exercens. Sed postquam pericu-
 lum propinquabat, tandem urbe egreditur. Namque
 Aureolus, cum per Raetias legionibus praeesset, exci- 25
 tus, uti mos est, socordia tam ignavi ducis sumpto
 18 imperio Romam contendebat. Eum Gallienus apud
 pontem, cui ex eo Aureoli nomen est, fusum acie Me-
 19 diolanum coegit. Quam urbem dum machinationibus
 20 omnis generis oppugnat, ab suis interiit. Quippe 30
 Aureolus, ubi solvendi obsidii spem inanem videt, du-
 cum Gallieni tribunorumque nomina quasi destinata

ab eo ad necem astu composuit litterasque e muro,
quam occultissime potuit, abiecit; quae forte a memo-
ratis repertae metum suspicionemque iniecere mandati
exitii, verum eas effluxisse incuria ministrorum. Qua 21
5 causa Aureliani consilio, cuius gratia in exercitu at-
que honos praestabant, simulata proruzione hostium
nullis, uti re trepida ac repentina solet, tectum stipa-
toribus tabernaculo educunt nocte intempesta; teloque
traicitur, cuiusnam per tenebras incertum. Ita aucto- 22
10 ris necis errore an quia bono publico acciderat, inulta
caedes fuit. Quamquam eo prolapsi mores sunt, uti 23
suo quam reipublicae magisque potentiae quam glo-
riae studio plures agant. Hinc quoque rerum vis ac 24
nominum corrupta, dum plerumque potior flagitio, ubi
15 armis superaverit, tyrannidem amotam vocat damno
publico oppressos. Quin etiam aliquanti pari libidine 25
in caelestium numerum referuntur aegre exsequiis
digni. Quis ni fides gestarum rerum obstitisset, quae 26
neque honestos praemiis memoriae frustrari sinit ne-
20 que improbis aeternam illustremque famam procedere,
nequiquam peteretur virtus, cum verum illud atque
unicum decus pessimo cuique gratia tribueretur demp-
tum impie bonis. Denique Gallienum subacti a Clau- 27
dio patres, quod eius arbitrio imperium cepisset, Di-
25 vum dixere. Nam cum profluvio sanguinis vulnere 28
tam gravi mortem sibi adesse intelligeret, insignia im-
perii ad Claudium destinaverat honore tribunatus Ti-
cini retinentem praesidiariam manum. Quod sane ex- 29
tortum, cum neque Gallieni flagitia, dum urbes erunt,

occultari queant, et, quisque pessimus erit, par similis-
 30 que semper ipsi habebitur. Adeo principes atque
 optimi mortalium vitae decore quam quae sitis nomi-
 nibus atque compositis, quantum coniciatur, caelum
 31 adeunt seu fama hominum dei celebrantur modo. At 5
 senatus comperto tali exitio satellites propinquosque
 per scalas Gemonias praeceps agendos decrevit, patro-
 □ noque fisci in curiam †perduci effossos oculos pepen-
 disse satis constat, cum irruens vulgus pari clamore
 Terram matrem, deos quoque inferos precaretur, sedes 10
 32 impias uti Gallieno darent. Ac ni Claudius confestim
 recepta Mediolani urbe tamquam postulato exercitus
 parcendum, qui forte eorum supererant, praecepsisset,
 33 nobilitas plebesque atrocious grassarentur. Et patres
 □ quidem praeter commune Romani malum orbis stimu- 15
 34 labat proprii ordinis contumelia, quia primus ipse
 metu socordiae sua, ne imperium ad optimos nobi-
 lium transferretur, senatum militia vetuit et adire exer-
 35 citum. Huic novem annorum potentia fuit.
 34 Sed Claudi imperium milites, quos fere contra 20
 ingenium perditae res subigunt recta consulere, ubi
 afflita omnia perspexere, avide approbant extollunt-
 que, viri laborum patientis aequique ac prorsus dediti
 2 reipublicae, quippe ut longo intervallo Deciorum mo-
 3 rem renovaverit. Nam cum pellere Gothos cuperet, 25
 quos diuturnitas nimis validos ac prope incolas effe-
 cerat, proditum ex libris Sibyllinis est primum ordinis
 4 amplissimi victoriae vovendum. Cumque is, qui esse
 videbatur, semet obtulisset, sibi potius id muneris
 competere ostendit, qui revera senatus atque omnium 30
 5 princeps erat. Ita nullo exercitus detimento fusi
 barbari summotique, postquam imperator vita reipu-

blicae dono dedit. Adeo bonis salus civium ac longa 6
 sui memoria cariora sunt; quae non gloriae modo,
 verum etiam ratione quadam posterorum felicitati
 proficiunt. Hoc siquidem Constantius et Constantinus 7
⁵ atque imperatores nostri***

corporisque acceptior militibus praemiorum spe seu
 lasciviae. Quo aegra asperiorque victoria fuit, dum, 8
 uti mos subditis est, studio impune peccandi remissa
 imperia promptius quam utilia defendunt.

¹⁰ Ceterum Aurelianus successu tanto vehementior 35
 confestim, quasi belli reliquiae superessent, in Persas □
 progressus est. Quis deletis Italiam repetivit, cuius 2
 urbes Alamannorum vexationibus affligebantur. Simul 3
 Germanis Gallia dimotis Tetrici, de quo supra memo-
¹⁵ ravimus, caesae legiones proditore ipso duce. Namque 4 □
 Tetricus, cum Faustini praesidis dolo corruptis militi-
 bus plerumque peteretur, Aureliani per litteras pree-
 sidium imploraverat eique adventanti producta ad spe-
 ciem acie inter pugnam se dedit. Ita, uti rectore 5
²⁰ nullo solet, turbati ordines oppressi sunt; ipse post
 celsum biennii imperium in triumphum ductus Luca-
 niae correcturam filioque veniam atque honorem sena-
 torum cooptavit. Neque secus intra urbem monetae 6
 opifices deleti, qui, cum auctore Felicissimo rationali
²⁵ nummariam notam corrosissent, poenae metu bellum
 fecerant usque eo grave, uti per Coelium montem con-
 gressi septem fere bellatorum milia confecerint. His 7
 tot tantisque prospere gestis fanum Romae Soli magni-
 ficum constituit donariis ornans opulentis, ac ne un-
³⁰ quam, quae per Gallienum evenerant, acciderent, muris
 urbem quam validissimis laxiore ambitu circumsaepsit;
 simulque usus porcinae carnis quo plebi Romanae

affatim cederet, prudenter munificeque prospectavit, deletaeque fiscales et quadruplatorum, quae urbem miserabiliter affecerant, columniae consumptis igni tabulis monumentisque huiuscemodi negotiorum atque ad Graeciae morem decreta abolitione, inter quae avaritiam peculatum provinciarumque praedatores contra morem militarium, quorum e numero erat, immane quantum sectabatur. Qua causa ministri scelere, cui secretorum officium crediderat, circumventus apud Coenofrurium interiit, cum ille praedae conscientia delictique scripta callide composita tribunis quasi per gratiam prodidisset, quibus interfici iubebantur; illique eo metu accensi facinus patravere. Interea milites amisso principe legatos statim Romam destinant, uti suopte arbitratu patres imperatorem deligerent. Qui bus hoc ipsorum potissimum convenire munus respondentibus rursum legiones ad eos reiciunt. Ita utrumque pudore ac modestia certabatur, rara in hominibus virtute, rebus praesertim huiuscemodi, ac prope ignota militibus. Tantum ille vir severitate atque incorruptis artibus potuit, ut eius necis *(nuntius)* auctoribus existio, pravis metui, † simulata dubiis, optimo cuique desiderio, nemini insolentiae aut ostentationi esset; atque etiam soli quasi Romulo interregni species obvenit, longe vero gloriosior. Quod factum praecipue edocuit cuncta in se orbis modo verti nihilque accidere, quod rursum naturae vis ferre nequeat aevi spatio; adhuc

- artibus
- existio, pravis metui, † simulata dubiis, optimo cuique desiderio, nemini insolentiae aut ostentationi esset; atque etiam soli quasi Romulo interregni species obvenit,

virtutibus principum res attolli facile vel afflictas,
easque firmiores paeceps vitiis dari.

Igitur tandem senatus mense circiter post Aureliani 36
interitum sexto Tacitum e consularibus, mitem sane
5 virum, imperatorem creat, cunctis fere laetioribus, quod
militari ferocia legendi ius principis proceres rece-
pissent. Quae tamen laetitia brevis neque exitu tole- 2
ribili fuit. Namque Tacito confestim a ducentesima
regni luce Tyanae mortuo, cum tamen prius auctores
10 Aureliani necis maximeque Mucaporem ducem, quod
ipsius ictu occiderat, excruciatissset, Florianus, eiusdem
frater, nullo senatus seu militum consulto imperium
invaserat.

Qui uno mense aut altero vix retentata dominatione 37
15 apud Tarsum ab suis interficitur, postquam Probum 2
in Illyrico factum accepere, ingenti belli scientia exer-
citandisque varie militibus ac duranda iuventute prope
Hannibalem alterum. Namque ut ille oleis Africae 3
pleraque per legiones, quarum otium reipublicae atque
20 ductoribus suspectum rebatur, eodem modo hic Gal-
liam Pannoniasque et Moesorum colles vinetis reple-
vit, postea sane quam barbarorum attritae gentes sunt,
quae nostris principibus suorum scelere imperfectis ir-
ruperant, simul caesis Saturnino per Orientem, Agrip-
25 pinæ Bonoso exercitu; nam utrique dominatum ten-
taverant sumpta, cui duces paeerant, manu. Qua
causa receptis omnibus pacatisque dixisse proditur
brevi milites frustra fore. Hinc denique magis irritati 4
paulo cis sextum annum apud Sirmium trucidavere,
30 cum ad siccandam lacunis ac fossa urbem ipsi patriam
adigerentur, quae palustri solo hiemalibus aquis cor-
rumpitur. Abhinc militaris potentia convaluit ac se- 5
natui imperium creandique ius principis ereptum ad

- nostram memoriam, incertum, an ipso cupiente per
 6 desidiam an metu seu dissensionum odio. Quippe
 □ amissa Gallieni edicto refici militia potuit conceden-
 tibus modeste legionibus Tacito regnante, neque Flo-
 rianus temere invasisset, aut iudicio manipularium 5
 cuiquam, bono licet, imperium daretur amplissimo ac
 7 tanto ordine in castris degente. Verum dum oblectan-
 tur otio simulque divitiis pavent, quarum usum afflu-
 □ entiamque aeternitate maius putant, munivere milita-
 ribus et paene barbaris viam in se ac posteros domi- 10
 nandi.
- 38 Igitur Carus praefectura pollens praetorii augusto
 habitu induitur, liberis Caesaribus Carino Numeriano-
 2 que. Et quoniam cognita Probi morte barbarorum
 quiique opportune invaserant, misso ad munimentum 15
 Galliae maiore filio Numeriani comitatu in Mesopota-
 miam pergit protinus, quod ea Persarum quasi sol-
 3 lemni bello subest. Ubi fusis hostibus, dum gloriae
 inconsulte avidior Thesiphonta urbem Parthiae incli-
 4 tam transgreditur, fulminis tactu conflagravit. Id qui- 20
 dam iure ei accidisse referunt; nam cum oracula do-
 cuissent adusque oppidum memoratum perveniri victo-
 5 ria licere, longius delatus poenas luit. Proinde arduum
 6 fatalia devertere, eoque futuri notio superflua. At
 Numerianus amissso patre simul confectum aestimans 25
 bellum, cum exercitum reductaret, Apri praefecti praef-
 7 torio socii insidiis extinguitur. Quis casum detulit
 8 adolescentis oculorum dolor. Denique diu facinus oc-
 cultatum, dum clausum lectica cadaver specie aegri,
 ne vento obtunderetur acies, gestabatur. 30
- 39 Sed postquam odore tabescentium membrorum sce-
 lus proditum est, ducum consilio tribunorumque Va-

lerius Diocletianus domesticos regens ob sapientiam deligitur, magnus vir, his moribus tamen: quippe 2 qui primus ex auro veste quaesita serici ac purpurae gemmarumque vim plantis concupiverit. Quae quam- 3 5 quam plus quam civilia tumidique et affluentis animi, levia tamen prae ceteris. Namque se primus omnium 4 Caligulam post Domitianumque dominum palam dici passus et adorari se appellarique uti deum. Quis re- 5 bus, quantum ingenium est, compertum habeo humil- 10 limos quosque, maxime ubi alta accesserint, superbia atque ambitione immodicos esse. Hinc Marius patrum 6 memoria, hinc iste nostra communem habitum super- gressi, dum animus potentiae expers tamquam inedia refecti insatiabilis est. Quo mihi mirum videtur nobi- 7 15 litati plerosque superbiam dare, quae gentis patriciae memor molestiarum, quis agitatur, remedio eminere paululum iuris habet. Verum haec in Valerio obducta 8 ceteris bonis; eoque ipso, quod dominum dici passus, parentem egit; satisque constat prudentem virum edo- 20 cere voluisse atrocitatem rerum magis quam nominum officere. Interim Carinus eorum, quae acciderant, cer- 9 tior spe facilius erumpentes motus sedatum iri Illyri- cum propere Italiae circuitu petit. Ibi Iulianum pulsa 10 eius acie obtruncat. Namque is cum Venetos cor- 25 rectura ageret, Cari morte cognita imperium avens eripere adventanti hosti obviam processerat. At Cari- 11 nus ubi Moesiam contigit, illico Marcum iuxta Dio- cletiano congressus, dum victos avide premeret, suo- rum ictu interiit, quod libidine impatiens militarium 30 multas affectabat, quarum infestiores viri iram tamen

□

□

□

12 doloremque in eventum belli distulerant. Quo pro-
 sperius cedente metu, ne huiuscemodi ingenium magis
 magisque victoria insoleceret, sese ulti sunt. Is finis
 □ Caro liberisque; Narbone patria, imperio biennii fuere.
 □ 13 Igitur Valerius prima ad exercitum contione cum 5
 educto gladio solem intuens obtestaretur ignarum cla-
 dis Numeriani neque imperii cupientem se fuisse,
 Aprum proxime astantem ictu transegit; cuius dolo,
 uti supra docuimus, adolescens bonus facundusque et
 14 gener occiderat. Ceteris venia data retentique hostium 10
 fere omnes ac maxime vir insignis nomine Aristobulus
 15 praefectus praetorio per officia sua. Quae res post
 memoriam humani nova atque inopinabilis fuit civili
 bello fortunis fama dignitate spoliatum neminem, cum
 pie admodum mansueteque geri laetemur exilio pro- 15
 scriptioni atque etiam suppliciis et caedibus modum
 16 fieri. Quid ea memorem ascivisse consortio multos
 externosque tuendi prolatandive gratia iuris Romani?
 17 Namque ubi comperit Carini discessu Helianum Aman-
 dumque per Galliam excita manu agrestium ac latro- 20
 num, quos Bagaudas incolae vocant, populatis late
 agris plerasque urbium tentare, Maximianum statim
 fidum amicitia quamquam semiagrestem, militiae tamen
 18 atque ingenio bonum imperatorem iubet. Huic postea
 cultu numinis Herculio cognomentum accessit, uti Va- 25
 lerio Iovium; unde etiam militaribus auxiliis longe in
 19 exercitum praestantibus nomen impositum. Sed Her-
 culius in Galliam profectus fusis hostibus aut acceptis
 20 quieta omnia brevi patraverat. Quo bello Carausius,
 Menapiae civis, factis promptioribus enituit; eoque eum, 30
 simul quia gubernandi (quo officio adolescentiam mer-
 cede exercuerat) gnarus habebatur, parandae classi ac

propulsandis Germanis maria infestantibus praefecere.
Hoc elatior, cum barbarum multos oppimeret neque 21
praedae omnia in aerarium referret, Herculii metu, a
quo se caedi iussum compererat, Britanniam hausto
imperio capessivit. Eodem tempore Orientem Persae, 22
Africam Iulianus ac nationes Quinquegentanae graviter
quatiebant. Adhuc apud Aegypti Alexandriam Achil- 23
leus nomine dominationis insignia induerat. His de 24
causis Iulum Constantium, Galerium Maximianum, cui
cognomen Armentario erat, creatos Caesares in affini-
tatem vocant. Prior Herculii privignam, alter Diocle- 25
tiano editam sortiuntur diremptis prioribus coniugiis,
ut in Nerone Tiberio ac Iulia filia Augustus quondam
fecerat. His sane omnibus Illyricum patria fuit: qui, 26
quamquam humanitatis parum, ruris tamen ac mili- □
tiae miseriis imbuti satis optimi reipublicae fuere. □
Quare constat sanctos prudentesque sensu mali promp- 27
tius fieri, contraque expertes aerumnarum, dum opibus
suis cunctos aestimant, minus consulere. Sed horum 28
concordia maxime edocuit virtuti ingenium usumque
bonae militiae, quanta his Aureliani Probique instituto
fuit, paene sat esse. Denique Valerium ut parentem 29
seu dei magni suspiciebant modo; quod quale quan-
tumque sit, ab urbis conditione ad nostram aetatem
propinquorum facinoribus patet factum est. Et quoniam 30
bellorum moles, de qua supra memoravimus, acrius
urgebat, quadripartito imperio cuneta, quae trans Al-
pes Galliae sunt, Constantio commissa, Africa Italia-
que Herculio, Illyrici ora adusque Ponti fretum Gale-

31 rio; cetera Valerius retentavit. Hinc denique parti Italiae invectum tributorum ingens malum. Nam cum omnis eadem functione moderateque ageret, quo exercitus atque imperator, qui semper aut maxima parte aderant, ali possent, pensionibus inducta lex nova. 5
32 Quae sane illorum temporum modestia tolerabilis in
33 perniciem processit his tempestatibus. Interim Iovio Alexandriam profecto provincia credita Maximiano Cae-
sari, uti relictis finibus in Mesopotamiam progredere-
34 tur ad arcendos Persarum impetus. A quis primo 10
graviter vexatus contracto confestim exercitu e veter-
anis ac tironibus per Armeniam in hostes contendit;
35 quae ferme sola seu facilior vincendi via est. Deni-
que ibidem Narseum regem in dicionem subegit, simul
36 liberos coniugesque et aulam regiam. Adeo vitor, 15
ut, ni Valerius, cuius nutu omnia gerebantur, incer-
tum qua causa abnuisset, Romani fasces in provinciam
37 novam fermentur. Verum pars terrarum tamen nobis
utilior quaesita; quae cum acrius reposcuntur, bellum
recens susceptum est grave admodum perniciosumque. 20
38 At in Aegypto Achilleus facili negotio pulsus poenas
39 luit. Per Africam gestae res pari modo, solique Ca-
rausio remissum insulae imperium, postquam iussis ac
munimento incolarum contra gentes bellicosas oppor-
40 tunior habitus. Quem sane sexennio post Allectus 25
41 nomine dolo circumvenit. Qui cum eius permissu
summae rei praeesset, flagitorum et ob ea mortis for-
42 midine per scelus imperium extorserat. Quo usum
brevi Constantius Asclepiodoto, qui praetorianis praefectus
praeerat, cum parte classis ac legionum praesi- 30
43 misso delevit. Et interea caesi Marcomanni Carpo-
rumque natio translata omnis in nostrum solum, cuius
44 fere pars iam tum ab Aureliano erat. Neque minore

studio pacis officia vincta legibus aequissimis ac remoto pestilenti frumentariorum genere, quorum nunc agentes rerum simillimi sunt. Qui cum ad explorandum annuntiandumque, ecqui forte in provinciis motus exsisterent, instituti viderentur, compositis nefarie criminationibus, injecto passim metu, praecipue remotissimo cuique, cuncta foede diripiebant. Simul annona urbis ac stipendiariorum salus anxie solliciteque habita, honestiorumque proiectu et e contra suppliciis flagitiosi cuiusque virtutum studia augebantur. Veterrimae religiones castissime curatae, ac mirum in modum novis adhuc cultisque pulchre moenibus Romana culmina et ceterae urbes ornatae, maxime Carthago, Mediolanum, Nicomedia. Neque tamen, cum haec age- 45
rent, extra vitia fuere. Quippe Herculius libidine tanta agebatur, ut ne ab obsidum corporibus quidem animi labem comprimeret; Valerio parum honesta in amicos fides erat discordiarum sane metu, dum enuntiationibus posse agitari quietem consortii putat. Hinc etiam 46
quasi truncatae vires urbis imminuto praetorianum cohortium atque in armis vulgi numero; quo quidem plures volunt imperium posuisse. Namque imminen- 47
tium scrutator, ubi fato intestinas clades et quasi fra- gorem quandam impendere comperit status Romani,
celebrato regni vicesimo anno valentior curam reipu- 48
blicae abiecit, cum in sententiam Herculium aegerrime traduxisset, cui anno minus potentia fuerat. Et quam- quam aliis alia aestimantibus veri gratia corrupta sit, nobis tamen excellenti natura videtur ad communem
vitam spreto ambitu descendisse.

Igitur Constantio atque Armentario his succedenti- 40
bus Severus Maximinusque Illyricorum indigenae Cae-

□

sares, prior Italiā posteriorque, in quae Iovius obti-
 2 nuerat, destinantur. Quod tolerare nequiens Constanti-
 nus, cuius iam tum a puero ingens potensque animus
 ardore imperitandi agitabatur, fugae commento, cum
 ad frustrandos insequentes publica iumenta, quaqua 5
 iter egerat, interficeret, in Britanniam pervenit; nam
 is a Galerio religionis specie ad vicem obsidis tene-
 3 batur. Et forte iisdem diebus ibidem Constantium

- 4 patrem vel parentem vitae ultima urgebant. Quo mor-
 tuo cunctis, qui aderant, annitentibus imperium capit. 10
- 5 Interim Romae vulgus turmaeque praetoriae Maxen-
 tium retractante diu patre Herculio imperatorem con-
 6 firmant. Quod ubi Armentarius accepit, Severum Cae-
 sarem, qui casu ad urbem erat, arma in hostem ferre
 7 propere iubet. Is circum muros cum ageret, desertus 15
 a suis, quos praemiorum illecebris Maxentius traduxe-
- 8 rat, fugiens obsessusque Ravennae obiit. Hoc acrior
 Galerius ascito in consilium Iovio Licinium vetere cog-
 nitum amicitia Augustum creat; eoque ad munimen-
 9 tum Illyrici ac Thraciae relicto Romam contendit. Ibi 20
 cum obsidione distineretur, militibus eadem, qua supe-
 riores, via attentatis, metu ne desereretur, Italia deces-
 sit; pauloque post vulnere pestilentि consumptus est,
 cum agrum satis reipublicae commodantem caesis im-
 manibus silvis atque emissō in Danubium lacu Pel- 25
 10 sone apud Pannonios fecisset. Cuius gratia provin-
 11 ciam uxoris nomine Valeriam appellavit. Huic quin-
 quennii imperium, Constantio annum fuit, cum sane
 uterque potentiam Caesarum annos tredecim gessissent.
 12 Adeo miri naturae beneficiis, ut ea si a doctis pecto- 30
 ribus proficiserentur neque insulsitate offenderent, haud
 13 dubie praecipua haberentur. Quare compertum est

eruditionem elegantiam comitatem praesertim principibus necessarias esse, cum sine his naturae bona quasi incompta aut etiam horrida despectui sint, contra que ea Persarum regi Cyro aeternam gloriam paraverint. At memoria mea Constantimum, quamquam ceteris promptum virtutibus, adusque astra votis omnium subvexere. Qui profecto si munificentiae atque ambitioni modum hisque artibus statuisse, quis praecipue adulta ingenia gloriae studio progressa longius in contrarium labuntur, haud multum abesset deo. Is ubi vastari urbem atque Italiam comperit pulsosque seu redemptos exercitus et imperatores duos, composta pace per Gallias Maxentium petit. Ea tempestate apud Poenos Alexander pro praefecto gerens dominatui stolide incubuerat, cum ipse debili aetate, agrestibus ac Pannonicis parentibus vecordior, milites tumultuarie quaesiti, armorum vix medium haberetur. Denique eum a tyranno missi paucissimis cohortibus Rufius Volusianus praefectus praetorio ac militares duces levicertamine confecere. Quo victo Maxentius Carthaginem, terrarum decus, simul Africae pulchriora vastari diripi incendique iusserat, ferus inhumanusque ac libidine multa tetricus. Adhuc pavidus et imbellis atque in desidiam foede pronus, usque eo, ut flagrante per Italiam bello fusisque apud Veronam suis nihilo segnius solita curaret neque patris exitio moveretur. Namque Herculius natura impotentior, simul filii segnitiem metuens inconsulte imperium repetiverat. Cumque specie officii dolis compositis Constantimum generum tentaret acerbe, iure tandem interierat. Sed

□

□

- Maxentius atrocior in dies tandem urbe in Saxa rubra
 milia ferme novem aegerrime progressus, cum caesa
 acie fugiens semet Romam reciperet, insidiis, quas
 hosti apud pontem Milvium locaverat, in transgressu
 24 Tiberis interceptus est tyrannidis anno sexto. Huius 6
 nece incredibile quantum laetitia gaudioque senatus ac
 plebes exsultaverint; quos in tantum afflictaverat, uti
 praetorianis caedem vulgi quondam annuerit primus-
 que instituto pessimo munerum specie patres aratores-
 25 que pecuniam conferre prodigenti sibi cogeret. Quorum 10
 odio praetoriae legiones ac subsidia factionibus aptiora
 quam urbi Romae sublata penitus, simul arma atque
 26 usus indumenti militaris. Adhuc cuncta opera, quae
 magnifice construxerat, urbis fanum atque basilicam
 27 Flavii meritis patres sacravere. A quo etiam post 15
 Circus maximus excultus mirifice atque ad lavandum
 □ 28 institutum opus ceteris haud multo dispar. Statuae
 locis quam celeberrimis, quarum plures ex auro aut
 argenteae sunt; tum per Africam sacerdotium decre-
 tum Flaviae genti, Cirtaeque oppido, quod obsidione 20
 Alexandri conciderat, reposito exornatoque nomen Con-
 29 stantina inditum. Adeo acceptius praestantiusque ty-
 rannorum depulsoribus nihil est, quorum gratia eo
 □ demum auctior erit, si modesti atque abstinentes sint.
 30 Quippe humanae mentes frustratae boni spe asperius 25
 offenduntur, cum mutato rectore flagitioso aerumna-
 rum vis manet.
 41 Dum haec in Italia geruntur, Maximinus ad Orien-
 tem post biennii augustum imperium fusus fugatusque
 2 a Licinio apud Tarsum perit. Ita potestas orbis Ro- 30
 mani duobus quaesita, qui quamvis per Flavii soro-
 □ rem nuptam Licinio conexi inter se erant, ob diver-
 sos mores tamen anxie triennium congruere quivere.

Namque illi praeter †admodum magna cetera, huic 3 □ parsimonia et ea quidem agrestis tantummodo inerat. Denique Constantinus cunctos hostes honore ac fortu- 4 nis manentibus texit recepitque, eo pius, ut etiam 5 vetus tēterrimumque supplicium patibulorum et cruri- bus suffringendis primus removerit. Hinc pro condi- 6 tore seu deo habitus. Licinio ne insolentium quidem 7 ac nobilium philosophorum servili more cruciatus ad- hibiti modum fecere. Quo sane variis proeliis pulso, 8 cum eum prorsus opprimere arduum videretur, simul 9 affinitatis gratia refectum consortium ascitique impe- 10 rio Caesarum communes liberi Crispus Constantinus- que Flavio geniti, Licinianus Licinio. Quod equidem 11 vix diuturnum neque his, qui assumebantur, felix fore 12 defectu solis foedato iisdem mensibus die patefactum. Itaque sexennio post erupta pace apud Thracas Licinius 13 pulsus Chalcedona concessit. Ibi ad auxilium sui Mar- 14 tiniano in imperium cooptato una oppressus est. Eo 15 modo res publica unius arbitrio geri coepit, liberis 16 Caesarum nomina diversa retentibus: namque ea 17 tempestate imperatori nostro Constantio insigne Cae- saris datum. Quorum cum natu grandior, incertum 18 qua causa, patris iudicio occidisset, repente Calocerus 19 magister pecoris camelorum Cyprum insulam specie 20 regni demens capessiverat. Quo excruciatore, ut fas 21 erat, servili aut latronum more, condenda urbe forman- disque religionibus ingentem animum avocavit, simul 22 novando militiae ordine. Et interea Gothorum Sar- 23 matarumque stratae gentes, filiusque cunctorum minor,

14 Constans nomine, Caesar fit. Cuius gratia reipublicae permixtionem fore ostentorum mira prodidere; quippe ea nocte, quae commissi imperii diem sequebatur, igni
 15 continuo caeli facies conflagravit. Abhinc consumpto fere biennio fratris filium, cui ex patre Dalmatio 5 nomen fuit, Caesarem iussit obstantibus valide militibus. Ita anno imperii tricesimo secundoque, cum totum orbem tredecim tenuisset, sexaginta natus atque amplius duo, in Persas tendens, a quis bellum erumpere occuperat, rure proximo Nicomediae — Achyronam 10 vocant — excessit, cum id tetrum sidus regnis, quod 17 crinitum vocant, portendisset. Funus relatum in urbem sui nominis. Quod sane populus Romanus aegerime tulit, quippe cuius armis legibus clementi im-
 □ 18 perio quasi novatam urbem Romam arbitraretur. Pons 15 per Danubium ductus; castra castellaque pluribus locis 19 commode posita. Remotae olei frumentique adventiciae praebitiones, quibus Tripolis ac Nicaea acerbius 20 angebantur. Quorum superiores Severi imperio grata-
 □ tantes civi obtulerant, verteratque gratiam muneribus 20 in perniciem posterorum dissimulatio. Alteros Marcus Boionius affixerat mulcta, quod Hipparchum praestanti ingenio indigenam fuisse ignoravissent. Fiscales molestiae severius pressae, cunctaque divino ritui paria viderentur, ni parum dignis ad publica aditum con- 25 cessisset. Quae quamquam saepius accidere, tamen in summo ingenio atque optimis reipublicae moribus, quamvis parva vitia, eluent magis eoque notantur facile; quin etiam acrius saepe officiunt, cum ob aucto-
 ris decus in virtutes potissimum accipiuntur atque ad 30

imitandum invitamento sunt. Igitur confestim Dalma- 22
 tius, incertum quo suasore, interficitur; statimque trien-
 nio post minimum maximumque fatali bello Constan-
 tinus cadit. Qua Constans victoria tumidior, simul 23
 5 per aetatem cautus parum atque animi vehemens, ad-
 huc ministrorum pravitate exsecrabilis atque praecip-
 s in avaritiam despectumque militarium anno post trium-
 phum decimo Magnentii scelere circumventus est ex-
 ternarum sane gentium compressis motibus. Quarum 24
 10 obsides pretio quaesitos pueros venustiores quod cul-
 tius habuerat, libidine huiuscemodi arsisse pro certo
 habetur. Quae tamen vitia utinam mansissent! Nam- 25
 que Magnentii, utpote gentis barbarae, diro atrocique
 ingenio, simul his, quae post accidere, adeo exstincta
 15 omnia sunt, ut illud imperium haud iniuria desidera-
 retur; tum quia Vetrano litterarum prorsus expers et 26
 ingenio stolidior idcircoque agresti vecordia pessimus,
 cum per Illyrios peditum magisterio milites curaret,
 dominationem ortus Moesiae superioris locis squalidio-
 20 ribus improbe occupaverat.

Eum Constantius cis mensem decimum facundiae vi 42
 deiectum imperio in privatum otium removit. Quae 2
 gloria post natum imperium soli processit eloquio cle-
 mentiaque. Nam cum magna parte utrumque exerci- 3
 25 tus convenissent, habita ad speciem iudicii contione,
 quod fere vix aut multo sanguine obtinendum erat,
 eloquentia patravit. Quae res satis edocuit non modo 4
 domi, verum militiae quoque dicendi copiam praes-
 stare; qua demum vel ardua proclivius eo conficiun-
 tur, si modestia atque integritate supereret. Quod ma- 5
 xime cognitum e nostro principe; quem tamen, quo
 minus statim in hostes alios ad Italiam contenderet,
 hiems aspera clausaeque Alpes tardavere. Interim 6
 Romae corrupto vulgo, simul Magnentii odio Nepotia-

nus, materna stirpe Flavio propinquus, caeso urbi
 7 praefecto armataque gladiatorum manu imperator fit.
 Cuius stolidum ingenium adeo plebi Romanae patri-
 busque exitio fuit, uti passim domus fora viae templa-
 que cruento atque cadaveribus opplerentur bustorum 5
 8 modo. Neque per eum tantum, verum etiam advolan-
 tibus Magnentianis, qui tricesimo die triduo minus
 9 hostem perculerant. Sed iam antea eum externi mo-
 tus suspectarentur, Magnentius fratri Decentio Gallias,
 Constantius Gallo, cuius nomen suo mutaverat, Orien- 10
 10 tem Caesaribus commiserant. Ipsi inter se acrioribus
 proeliis per triennium congressi; ad extremum Con-
 stantius fugientem in Galliam persecutus vario ambos
 11 supplicio semet adegit interficere. Et interea Iudeo-
 rum seditio, qui Patricium nefarie in regni speciem 15
 12 sustulerant, oppressa. Neque multo post ob saevitiam
 atque animum trucem Gallus Augusti iussu interiit.
 13 Ita longo intervallo annum fere post septuagesimum
 14 relata ad unum cura reipublicae. Quae recens quieta
 a civili trepidatione Silvano in imperium coacto ten- 20
 15 tari rursus occuperat. Is namque Silvanus in Gallia
 ortus barbaris parentibus ordine militiae, simul a Mag-
 nentio ad Constantium transgressu pedestre ad magi-
 16 sterium adolescentior meruerat. E quo cum altius
 per metum seu dementiam condescendisset, legionum, a 25
 quis praesidium speraverat, tumultu octavum circa ac
 17 vicesimum diem trucidatus est. Qua causa ne quid
 apud Gallos natura praecipites novaretur, praesertim
 Germanis pleraque earum partium populantibus Iulia-
 num Caesarem cognatione acceptum sibi Transalpinis 30
 praefecit, isque nationes feras brevi subegit captis fa-
 □ 18 mosis regibus. Quae quamquam vi eius, fortuna prin-

cipis tamen et consilio accidere. Quod adeo praestat, 19
ut Tiberius Galeriusque subiecti aliis egregia pleraque,
suo autem ductu atque auspicio minus paria experti
sint. At Iulius Constantius, annos tres atque viginti 20 □
5 augustum imperium regens, cum externis motibus,
modo civilibus exercetur, aegre ab armis abest. Quis 21
tyrannide tantorum depulsa sustentatoque interim Per-
sarum impetu genti Sarmatarum magno decore consi-
dens apud eos regem dedit. Quod Gnaeum Pompeium 22
10 in Tigrane restituendo vixque paucos maiorum fecisse
comperimus. Placidus clemensque pro negotio, lit- 23
terarum ad elegantiam prudens atque orandi genere
leni iocundoque; laboris patiens ac destinandi sagittas
mire promptus; cibi omnis libidinis atque omnium cu-
pidinum victor; cultu genitoris satis pius suique nimis
custos; gnarus vita bonorum principum reipublicae
quietem regi. Haec tanta tamque inclita tenue stu- 24
dium probandis provinciarum ac militiae rectoribus,
simul ministrorum parte maxima absurdī mores, adhuc
15 neglectus boni cuiusque foedavere. Atque uti verum 25
absolvam brevi: ut imperatore ipso praeclarior, ita
apparitorum plerisque magis atrox nihil.

□
□
□
□

INCERTI AUCTORIS
EPITOME DE CAESARIBUS

80

13

LIBELLUS
DE VITA ET MORIBUS IMPERATORUM
BREVIATUS EX LIBRIS
SEXTI AURELII VICTORIS

5 *a Caesare Augusto usque ad Theodosium*

Anno urbis conditae septingentesimo vicesimo se- 1
cundo, ab exactis vero regibus quadringentesimo octo-
gesimoque, mos Romae repetitus uni prorsus parendi,
pro rege imperatori vel sanctiori nomine Augusto ap-
10 pellato. Octavianus igitur, patre Octavio senatore 2
genitus, maternum genus ab Aenea per Iuliam fami-
liam sortitus, adoptione vero Gai Caesaris maioris
avunculi Gaius Caesar dictus, deinde ob victoriam
Augustus cognominatus est. Iste in imperio positus 3
15 tribuniciam potestatem per se exercuit. Regionem 4
Aegypti inundatione Nili accessu difficultem inviamque
paludibus in provinciae formam rededit. Quam ut 5
annonae urbis copiosam efficeret, fossas incuria vetu-
statis limo clausas labore militum patefecit. Huius 6
20 tempore ex Aegypto urbi annua ducenties centena
milia frumenti inferebantur. Iste Cantabros et Aqui- 7
tanos, Rhaetos, Vindelicos, Dalmatas provincialrum nu-
mero populo Romano coniunxit. Suevos Cattosque
delevit, Sigambros in Galliam transtulit. Pannonios

stipendiarios adiecit. Getarum populos Basternasque
8 lacessitos bellis ad concordiam compulit. Huic Persae
obsides obtulerunt creandique reges arbitrium permise-
9 runt. Ad hunc Indi, Scytha, Garamantes, Aethiopes
10 legatos cum donis miserunt. Adeo denique turbas 5
bella simultates execratus est, ut nisi iustis de causis
numquam genti cuiquam bellum indixerit. Iactantisque
esse ingenii et levissimi dicebat ardore triumphandi
et ob lauream coronam, id est folia infructuosa, in
discrimen per incertos eventus certaminum securitatem 10
11 civium praecipitare; neque imperatori bono quicquam
minus quam temeritatem congruere: satis celeriter
12 fieri, quicquid commode gereretur, armaque, nisi maio-
ris emolumenti spe, nequaquam movenda esse, ne com-
pendio tenui, iactura gravi, petita victoria similis sit 15
hamo aureo piscantibus, cuius abrupti amissique de-
13 trimentum nullo capturae lucro pensari potest. Huius
tempore trans Rhenum vastatus est Romanus exerci-
tus atque tribuni et propraetor. Quod in tantum ac-
cidisse perdoluit, ut cerebri valido incursu parietem 20
pulsaret, veste capilloque ac reliquis lugentium indi-
14 ciis deformis. Avunculi quoque inventum vehementer
arguebat, qui milites commilitones novo blandoque
more appellans, dum affectat carior fieri, auctoritatem
15 principis emoliverat. Denique erga cives clementis- 25
16 sime versatus est. In amicos fidus extitit. Quorum
praecipui erant ob taciturnitatem Maecenas, ob patien-
tiam laboris modestiamque Agrippa. Diligebat prae-
terea Virgilium. Rarus quidem ad recipiendas amici-
17 tias, ad retinendas constantissimus. Liberalibus studiis, 30
praesertim eloquentiae, in tantum incumbens, ut nullus
ne in procinetu quidem laberetur dies, quin legeret
18 scriberet declamaret. Leges alias novas alias correctas

protulit suo nomine. Auxit ornavitque Romam aedificiis multis, isto glorians dicto: 'Urbem latericiam 19 repperi, relinqu marmoream.' Fuit mitis gratus civi- 20 lis animi et lepidi, corpore toto pulcher, sed oculis 5 magis. Quorum acies clarissimorum siderum modo vibrans libenter accipiebat cedi ab intendentibus tamquam solis radiis aspectu suo. A cuius facie dum quidam miles oculos averteret et interrogaretur ab eo, cur ita faceret, respondit: 'Quia fulmen oculorum tuo- 10 rum ferre non possum'.

Nec tamen vir tantus vitiis caruit. Fuit enim pau- 21 lulum impatiens, leniter iracundus, occulte invidus, palam factiosus; porro autem dominandi supra quam aestimari potest, cupidissimus, studiosus aleae lusor. 15 Cumque esset cibi ac vini multum, aliquatenus vero 22 somni abstinentis, serviebat tamen libidini usque ad probrum vulgaris famae. Nam inter duodecim cata- mitos totidemque puellas accubare solitus erat. Ab- 23 iecta quoque uxore Scribonia amore alienae coniugis 20 possessus Liviam quasi marito concedente sibi con- iunxit. Cuius Liviae iam erant filii Tiberius et Dru- sus. Cumque esset luxuriae serviens, erat tamen eius- 24 dem viti severissimus ulti, more hominum, qui in ulciscendis vitiis, quibus ipsi vehementer indulgent, 25 acres sunt. Nam poetam Ovidium, qui et Naso, pro eo, quod tres libellos amatoria artis conscripsit, exilio damnavit. Quodque est laeti animi vel amoeni, 25 oblectabatur omni genere spectaculorum, praecipue ferarum incognita specie et infinito numero.

30 Annos septem et septuaginta ingressus Nolae morbo 26 interiit. Quamquam alii scribant dolo Liviae extinc- 27 tum metuentis, ne, quia privignae filium Agrippam,

quem odio novercali in insulam relegaverat, reduci compererat, eo summam rerum adepto poenas daret.

28 Igitur mortuum seu necatum multis novisque honoribus senatus censuit decorandum. Nam praeter id, quod antea Patrem patriae dixerat, templa tam Romae quam per urbes celeberrimas ei consecravit, cunctis vulgo iactantibus: 'Utinam aut non nasceretur aut non 29 moreretur!' Alterum pessimi incepti, exitus praeclari alterum. Nam et in adipiscendo principatu oppressor libertatis est habitus et in gerendo cives sic amavit, ut tridui frumento in horreis quondam viso statuisset veneno mori, si e provinciis classes interea non veni- 30 rent. Quibus advectis felicitati eius salus patriae est attributa. Imperavit annos quinquaginta et sex, duodecim cum Antonio, quadraginta vero et quattuor 31 lus. Qui certe nunquam aut reipublicae ad se potentiam traxisset aut tamdiu ea potiretur, nisi magnis naturae et studiorum bonis abundasset.

2 Claudio Tiberius, Liviae filius, Caesaris Octaviani privignus, imperavit annos viginti tres. Iste, quia Claudio Tiberius Nero dicebatur, eleganter a iocularibus Caldius Biberius Mero ob vinolentiam no- 3 minatus est. Satis prudens in armis sisque fortunatus ante sumptum imperium sub Augusto fuit, ut non immerito reipublicae dominatus ei committeretur. 4 Inerat ei scientia litterarum multa. Eloquio clarius, sed ingenio pessimo truci avaro insidioso, simulans ea se velle quae nollet; his quasi infensus, quibus consultum cupiebat, his vero, quos oderat, quasi beni- 5 volus apparens. Repentinis responcionibus aut consi- liis melior quam meditatis. Denique delatum a patri- bus principatum (quod quidem astu fecerat) fichte

abnuere, quid singuli dicerent vel sentirent, atro-
citer explorans: quae res bonos quosque pessum dedit.
Aestimantes enim ex animo eum longa oratione im- 7
perialis molestiae magnitudinem declinare, cum sen-
tentias ad eius voluntatem promunt, incidere exitia
postrema. Iste Cappadocas in provinciam remoto Ar- 8
chelao rege eorum redigit. Gaetulorum latrocinia re-
pressit. Marobodum, Suevorum regem, callide circum-
venit. Cum immani furore insontes noxios, suos 9
10 pariter externosque puniret, resolutis militiae artibus
Armenia per Parthos, Moesia a Dacis, Pannonia a
Sarmatis, Gallia a finitimis gentibus direptae sunt.
Ipse post octogesimum octavum annum et mensem 10
quartum insidiis Caligulae extinctus est.

15 Caligula imperavit annos quattuor. Iste filius fuit 3 2
Germanici, et quia natus in exercitu fuerat, cogni-
mentum calciamenti militaris (id est caligula) sortitus
est. Ante principatum omnibus carus acceptusque 3
fuit, in principatu vero talis, ut non in merito vulga-
20 retur atrociorem illo dominum non fuisse. Denique 4
tres sorores suas stupro maculavit. Incedebat habitu 5.
deorum suorum; Iovem ob incestum, e choro autem
Bacchanali Liberum se asserebat. De quo nescio an 6
decuerit memoriae prodi, nisi forte quia iuvat de prin-
25 cipibus nosse omnia, ut improbi saltem famae metu
talium declinent. In palatio matronas nobiles publicae 7
libidini subiecit. Primus diademate imposito dominum 8
se iussit appellari. In spatio trium milium, quod in 9
sinu Puteolano inter moles iacet, dupli ordine naves
30 contexens, arenae aggestu ad terrae speciem viam so-

lidatam, phalerato equo insignisque aenea corona,
quasi triumphans indutus aureo paludamento, curru
10 biiugo decucurrit. Dehinc a militibus confossus in-
teriit.

4 Claudio Titus, Drusi, Tiberii fratris, filius, Cali- 5
2 gulae patruus, imperavit annos quattuordecim. Iste,
cum senatus censisset gentem Caesarum exterminari,
deformi latebra latere repertus a militibus, quia ve-
cors erat, mitissimus videbatur imprudentibus, impera- 10
3 tor effectus est. Hic ventri vino libidini foede oboe-
diens, vecors et prope hebes, ignavus ac pavidus liber-
4 torum et coniugis imperiis subiectus fuit. Huius
tempore Scribonianus Camillus intra Dalmatias impe-
rator creatus continuo occiditur. Mauri provinciis ac-
cessere; caesa Musulamiorum manus est. Aqua Claudia 15
5 Romae introducta. Huius uxor Messalina primo pas-
sim quasi iure adulteriis utebatur: ex quo facto plu-
res metu abstinentes exstincti sunt. Dehinc atrocius
accensa nobiliores quasque nuptas et virgines scorto-
rum modo secum proposuerat coactique mares, ut ad- 20
essent. Quod si quis talia horruerat, afficto crimine
in ipsum omnemque familiam saeviebatur, ut magis
videretur sub imperatore viro quam imperatori nupta
6 esse. Ita liberti eius potestatem summam adepti stu-
7 pris exilio caede proscriptionibus omnia foedabant. 25
Ex quibus Felicem legionibus Iudeae praefecit. Pos-
sidonio eunucho post triumphum Britannicum inter

militarium fortissimos arma insignia tamquam parti-
cipi victoriae dono dedit. Polybium inter consules 8
medium incedere fecit. Hos omnes anteibat Narcissus
ab epistulis, dominum se gerens ipsius domini, Pallas-
que praetoriis ornamenti sublimatus; adeo divites, ut
causante eo inopiam fisci lepidissime famoso elogio
vulgatum sit abunde ei pecuniam fore, si a duobus
libertis in societatem reciperetur. Huius temporibus 9
visus est apud Aegyptum Phoenix, quam volucrem
10 ferunt anno quingentesimo ex Arabis memoratos locos
advolare; atque in Aegaeo mari repente insula emer-
sit. Hic Agrippinam, Germanici fratris sui filiam, 10
uxorem duxit; quae filio imperium procurans primo
privignos insidiis multiformibus, dehinc ipsum con-
15 iugem veneno interemit. Vixit annos sexaginta quat- 11
tuor; cuius funus, ut quondam in Tarquinio Prisco,
diu occultatum. Dum arte muliebri corrupti custodes 12
aegrum simulant, Nero privignus eius imperii iura
suscepit.

20 Domitius Nero, patre Domitio Ahenobarbo geni- 5
tus, matre Agrippina, imperavit annos tredecim. Iste 2
quinquennio tolerabilis visus. Unde quidam prodidere
Traianum solitum dicere procul distare cunctos prin-
cipes Neronis quinquennio. Hic in urbe amphithea- 3
trum et lavacra construxit. Pontum in ius provinciae 4
Polemonis reguli permissu redegit, a quo Polemonia-
cus Pontus appellatur, itemque Cottias Alpes Cottio
rege mortuo. Eo namque dedecore reliquum vitae 5
egit, ut pudeat memorare huiuscmodi quemquam. Eo
25 progressus est, ut neque sua neque aliorum pudici-
tiae parcens, ad extremum amictus nubentium virgi-

num specie palam convocato senatu, dote dicta, cunctis festa more frequentantibus nuberet. Pelle tectus ferae utrius sexui genitalia vultu contrectabat. Matrem etiam stupro contaminavit, quam postmodum interemit. Octaviam et Sabinam cognomento Poppaeam in 5 matrimonium duxit viris earum trucidatis. Tunc Galba, Hispaniae proconsul, et Gaius Iulius imperium corri- 6 puere. Ubi adventare Nero Galbam didicit senatusque sententia constitutum, ut more maiorum collo in furcam coniecto virginis ad necem caederetur, desertus un- 10 dique noctis medio egressus urbe sequentibus Phaone Epaphrodito Neophytoque et spadone Sporo, quem quondam exsectum formare in mulierem temptaverat, semet ictu gladii transegit adiuvante trepidantem manum impuro, de quo diximus, eunicho, cum sane prius 15 nullo reperto, a quo feriretur, exclamaret: 'Itane nec amicum habeo nec inimicum? dedecorose vixi, turpius 8 peream'. Periit anno aetatis tricesimo secundo. Hunc Persae in tantum dilexerant, ut legatos mitterent 9 orantes copiam construendi monumenti. Ceterum adeo 20 cunctae provinciae omnisque Roma interitu eius exultavit, ut plebs induta pilleis manumissionum tamquam saevo exempta domino triumpharet.

6 Galba, nobili Sulpiciorum gente progenitus, impe- 2 ravit menses septem diesque totidem. Iste in adu- 25 lescentes infamis, ad vescendum intemperans fuit, trium amicorum consilio, id est Vinii Cornelii Icelii cuncta disponens, adeo ut intra Palatinas aedes pariter habi- 3 tarent et vulgo paedagogi dicerentur. Hic ante sumptam dominationem multas provincias egregie admini- 30 stravit, militem severissime tractans, ita ut ingresso

eo castra vulgaretur statim: 'Disce militare, miles; Galba est, non Gaetulicus'. Cum septuagesimum tertium aetatis annum ageret, dum factione Othonis accensas legiones lorica tectus lenire contenderet, ad lacum Curtium caesus est.

Salvius Otho, splendidis ortus maioribus ex opido Ferentano, imperavit menses tres, vita omni turpis, maxime adulescentia. Hic a Vitellio primum apud Placentiam, dehinc apud Betriacum victus semet gladio transfixit anno aetatis tricesimo septimo, adeo amabilis militibus propriis, ut plerique corpore eius viso suis manibus interierint.

Vitellius, ortus familia nobili, patre Lucio Vitellio ter consule, imperavit menses octo. Iste tumens crudelis avarusque cum profusione fuit. Huius tempore Vespasianus in Oriente principatum arripuit; a cuius militibus certamine sub muris urbis habito superatus e palatio, quo se abdiderat Vitellius, vinclis a tergo manibus productus circumducitur ad spectaculum vulgi. Ac ne homo impudens in extremis saltem malorum, quae gesserat, rubore faciem demitteret, subiecto in mentum gladio seminudus multis coeno fimoque et ceteris turpioribus dictu purgamentis vultum eius incessentibus per scalas Gemonias trahitur, ubi Sabinum, Vespasiani fratrem, necari permiserat. Numerosis ictibus confossus interiit. Vixit annos quinquaginta septem. Hi omnes, quos paucis attigi, praecipue Caesarum gens, adeo litteris culti atque eloquentia fuere, ut, ni cunctis vitiis absque Augusto nimii forent, profecto texissent modica flagitia.

Vespasianus imperavit annos decem. Huius inter cetera bona illud singulare fuit inimicitias oblivisci,

adeo, ut Vitellii hostis filiam locupletissime dotatam
3 splendidissimo coniungeret viro. Ferebat patienter
amicorum motus, contumeliis eorum, ut erat facetissi-
mus, iocularibus respondens. Namque Licinium Muci-
anum, quo adiutore ad imperium pervenerat, fiducia 5
meritorum insolentem lepide flectebat adhibito aliquo
utriusque familiari, id unum dicens: 'Nosti me virum
4 esse'. Sed quid mirum in amicis, cum etiam causidi-
corum obliqua dicta et philosophorum contumaciam
5 contemneret? Iste exsanguem diu fessumque terrarum 10
orbem brevi refecit. Namque primum satellites ty-
rannidis, nisi qui forte atrocius longe processerant,
flectere potius maluit quam excruciatos delere, pruden-
tissime ratus nefaria ministeria a pluribus metu cu-
6 rari. Praeterea legibus aequissimis monendoque, quod- 15
quc vehementius est, vitae specie vitiorum plura
7 aboleverat. Infirmus tamen, uti quidam prave putant,
adversus pecuniam, cum satis constet aerarii inopia et
clade urbium novas eum neque postea habitas vecti-
8 galium pensiones exquisivisse. Hic Romam deformem 20
incendiis veteribus ac ruinis permissa, si domini de-
essent, volentibus aedificandi copia, Capitolium, aedem
Pacis, Claudi monumenta reparavit multaque nova
9 instituit. Per omnes terras, qua ius Romanum est,
renovatae urbes cultu egregio; viae operibus maximis 25
10 munitae sunt. Tunc cavati montes per Flaminiam
sunt prono transgressui, quae vulgariter Pertunsa
11 petra vocatur. Mille gentes compositae, cum ducen-
tas aegerrime repperisset, extinctis saevitia tyranno-
12 rum plerisque. Rex Parthorum Vologeses metu solo 30
13 in pacem coactus est. Syria, cui Palaestina nomen

est, Ciliciaque ac Trachia et Commagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, provinciis accessere. Iudaei quoque additi sunt. Hic monentibus amicis,¹⁴ ut caveret a Mettio Pomposiano, de quo sermo per-⁵ crebuerat regnaturum fore, consulem fecit, alludens tali cavillo: 'Quandoque memor erit tanti beneficii'.¹⁵ Institutum vero uniforme omni imperio tenuit. Vigilare de nocte, publicisque actibus absolutis caros admittere, dum salutatur, calciamenta sumens et regium¹⁰ vestitum. Post autem negotiis, quaecunque advenissent, auditis exerceri vectatione, deinde requiescere; postremo, ubi lavisset, remissiore animo convivium curabat. Plura dicere studium coegit imperatoris¹⁶ boni, quem ab Augusti morte post annos sex et quin-¹⁵ quaginta Romana respublica exsanguis saevitia tyran- norum quasi fato quodam, ne penitus rueret, assecuta est. Itaque annum agens vitae absque uno septua-¹⁷ gesimum seriis ioca, quibus delectabatur, admiscens interiit. Quippe primo cum crinitum sidus apparuisset:¹⁸ 'Istud', inquit, 'ad regem Persarum pertinet', cui capillus effusior. Deinde ventris eluvie fessus et assurgens: 'Stantem', ait, 'imperatorem excedere terris decet'.

Titus, vocabulo patris etiam Vespasianus dictus,¹⁰ matre liberta Domitilla nomine genitus, imperavit an-²⁵ nos duos et menses duos diesque viginti. Iste a puero² praclaris studiis probitatis militiae litterarum instantissime deditus, quo contenderit, animi et corporis muneribus ostendit. Hic ubi patriae curam suscepit,³ incredibile est, quantum, quem imitabatur, anteierit,³⁰ praecipue clementia liberalitate honorificentia ac pecuniae contemptu; quae eo amplius grata fuere, quod ex nonnullis a privato adhuc patratis asperior luxuriae-

4 que et avaritiae amans credebatur fore. Namque praefecturam praetorianam patre imperante adeptus suspectum quemque et oppositum sibi immissis, qui per theatra et castris invidiosa iactantes ad poenam poscerent, quasi criminis convictos oppressit. In quis Cae- 5 cinam consularem adhibitum coenae, vixdum triclinio egressum, ob suspicionem stupratae Berenicis uxoris suae iugulari iussit. Iurgia autem sub patre venumdata rapinarum cupidum*: unde Neronem cuncti opinantes vocantesque summam rerum nactum graviter 10 acceperant. Sed haec in melius conversa adeo ei immortalem gloriam contulere, ut deliciae atque amor 7 humani generis appellaretur. Denique ut subiit pondus regium, Berenicen nuptias suas sperantem regredi 8 domum et enervatorum greges abire paecepit. Quo 15 facto quasi signum protulit mutatae intemperantiae. Dehinc cum donata concessave a prioribus principibus firmare insequentes solerent, simul imperium cepit, 9 talia possidentibus edicto sponte cavit. Quadam etiam die recordans vesperi nihil se cuiquam paestitisse 20 venerando caelestique dicto: 'Amici', ait, 'perdidimus 10 diem'; quod erat magnificae liberalitatis. Clementiam vero usque eo perduxit, ut amplissimi ordinis duo cum adversus eum coniuravissent neque abnuere cogitatum scelus quirent, monuerit primo, post deductos 25 in spectaculum se utrumque assidere iusserit petitoque ex industria mirmillonum, quorum pugnae visebantur, gladio quasi ad explorandam aciem uni atque alteri commiserit; quibus percussis et constantiam mirantibus diceret: 'Videtisne potestates fato dari frustra- 30

que temptari facinus potiundi spe vel amittendi metu? Fratrem quoque Domitianum parantem insidias militumque animos sollicitantem flens saepius obtestatus est, ne parricidio assequi cuperet, quod et se volente 5 esset obventurum ei et iam haberet, cum sit particeps potestatis. Huius tempore mons Vesubius in Campania ardere coepit, incendiumque Romae sine nocturna requie per triduum fuit. Lues quoque, quanta vix 13 umquam antea, fuit. Quibus tamen malis nullo vexato 14 10 pecunia propria subvenit, cunctis remediorum generibus, nunc aegrotantes per semetipsum reficiens, nunc consolans suorum mortibus afflictos. Vixit annos quadraginta unum, et in eodem, quo pater, apud Sabinos agro febri interiit. Huius mors credi vix potest, quan- 16 15 tum luctus urbi provinciisque intulerit, adeo ut eum delicias publicas, sicut diximus, appellantes quasi perpetuo custode orbatum terrarum orbem deflerent.

Domitianus, Vespasiani et Domitillae libertae filius, 11 germanus Titi, imperavit annos quindecim. Iste primo 2 clementiam simulans neque adeo iners domi belloque tolerantior videbatur; idcircoque Cattos Germanosque devicit. Ius aequissime dixit. Romae multa aedificia 3 vel copta vel a fundamentis construxit. Bibliothecas 4 incendio consumptas petitis undique, praesertim Ale- 25 xandria, exemplis reparavit. Sagittarum tam doctus 5 fuit, ut inter patentes digitos extentae manus viri procul positi spicula transvolarent. Dehinc atrox caedi- 6 bus bonorum supplicia agere coepit ac more C. Caligulae dominum sese deumque dici coegit; segnisque 30 ridicule remotis omnibus muscarum agmina perseque- batur. Furens libidine, cuius foedum exercitium Grae- 7 corum lingua *κλινοπάλην* vocabat. Hinc percontanti 8

cuidam, quisquamne in palatio esset, responsum: Ne
 9 musca quidem. His eius saevitiis ac maxime iniuria
 verborum, qua scortum vocari dolebat, accensus Anto-
 nius, curans Germaniam superiorem, imperium corri-
 10 puit. Quo per Norbanum Lappium acie strato Domi- 5
 tianus longe tetrior in omne hominum genus, etiam
 11 in suos, ferarum more grassabatur. Igitur metu cru-
 delitatis et conscientiae suae coniuravere plerique im-
 pulsoribus Parthenio procurante cubiculum et Stephano
 et tum ob fraudem interceptae pecuniae supplicium 10
 suspectante Clodiano, ascita etiam in consilium ty-
 ranni uxore Domitia ob amorem Paridis histrionis a
 12 principe cruciatus formidante. Domitianum multis
 vulneribus confodiunt post annum quintum et quadra-
 13 gesimum vitae. At senatus gladiatoriis more funus 15
 14 efferri radendumque nomen decrevit. Huius tempore
 saeculares ludi celebrati sunt.

15 Hactenus Romae seu per Italiam orti imperium
 rexere, hinc advenae. Unde compertum est urbem
 Romam externorum virtute creuisse. Quid enim Nerva 20
 prudentius aut moderatius? quid Traiano divinius? quid
 praestantius Hadriano?

12 Cocceius Nerva, oppido Narniensi genitus, impe-
 2 ravit menses sedecim dies decem. Iste cum imperium
 suscepisset, mox rumore orto vivere atque affore Do- 25
 mitianum perinde trepidavit, ut colore mutato verbis
 amissis vix consisteret. Sed a Parthenio confirmatus
 3 recepta fiducia ad sollemne delenimentum conversus
 esset, solus ex omnibus Arrius Antoninus, vir acer 30
 eique amicissimus, condicionem imperantium prudenter

exprimens, amplexus eum, gratulari se ait senatui et
 populo provinciisque, ipsi autem nequaquam, cui satius
 fuerat malos semper principes eludere quam tanti
 oneris vim sustinentem haud molestiis modo et peri-
 culis subici, sed famae etiam inimicorum pariter et
 amicorum, qui cum se mereri omnia praesumant, si
 quicquam non extorserint, atrociores sunt ipsis quo-
 que hostibus. Iste quicquid antea poenae nomine tri- 4
 butis accesserat, indulxit; afflictas civitates relevavit;
 10 puellas puerosque natos parentibus egestosis sumptu
 publico per Italiae oppida ali iussit. Hic ne accessu 5
 malivolorum terroretur, Iunii Maurici, constantis viri,
 dicto ita admonetur: Qui convivio familiari adhibitus
 cum Veientonem consulari honore functum quidem
 15 apud Domitianum, tamen multos occultis criminationi-
 bus persecutum adesse vidisset, inter colloquia men-
 tione Catulli facta, calumniatoris praecipui, dicente
 Nerva: 'Quid nunc faceret, si Domitiano supervixisset?'
 'Nobiscum', inquit Mauricus, 'cenaret'. Hic iurgiorum
 20 disceptator et scientissimus et frequens fuit. Calpur- 6
 nium Crassum promissis ingentibus animos militum
 pertemptantem, detectum confessumque Tarentum cum
 uxore removit patribus lenitatem eius increpantibus.
 Cumque interfectores Domitiani ad exitium posceren-
 25 tur, tantum est consternatus, ut neque vomitum neque
 impetum ventris valuerit differre, et tamen vehemen- 7
 ter obstitit dictitans aequius esse mori quam auctori-
 tam imperii foedare proditis potentiae sumendae
 auctoribus. Sed milites neglecto principe requisitos 8
 30 Petronium uno ictu, Parthenium vero demptis prius
 genitalibus et in os coniectis iugulavere † redempto
 magnis sumptibus Casperio; qui scelere tam truci in-
 solentior Nervam compulit referre apud populum gra-
 tias militibus, quia pessimos nefandosque omnium

□

9 mortalium peremissent. Hic Traianum in liberi locum
 inque partem imperii cooptavit; cum quo tribus vixit
 10 mensibus. Qui dum suggestente ira voce quam maxima
 contra quendam Regulum nomine inclamaret, sudore
 11 correptus est. Quo refrigerante horror corporis ni-
 5 mius initia febri praebuit, nec multo post vitam fini-
 12 vit anno aetatis sexagesimo tertio. Cuius corpus a
 senatu, ut quondam Augusti, honore delatum in sepul-
 cro Augusti sepultum est. Eo die, quo interiit, solis
 defectio facta est.

10 13 Ulpianus Traianus, ex urbe Tudertina, Ulpianus ab
 avo dictus, Traianus a Traio paterni generis auctore
 vel de nomine Traiani patris sic appellatus, imperavit
 2 annis viginti. Iste talem se reipublicae praebuit, qua-
 lem vix aegreque exprimere valuerint summorum scrip-
 15 torum miranda ingenia. Hic imperium apud Agrip-
 pinam, nobilem Galliae coloniam, suscepit, habens
 diligentiam in re militari, in civilibus lenitatem, in
 4 sublevandis civitatibus largitionem. Cumque duo sint,
 quae ab egregiis principibus exspectentur, sanctitas 20
 domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia, tantus
 erat in eo maximarum rerum modus, ut quasi tempe-
 ramento quodam virtutes miscuisse videretur, nisi quod
 5 cibo vinoque paululum deditus erat. Liberalis in ami-
 cos et, tamquam vitae condicione par, societatibus 25
 6 perfrui. Hic ob honorem Surae, cuius studio impe-
 7 rium arripuerat, lavacra condidit. De quo supervaca-
 neum videtur cuncta velle nominatim promere, cum
 8 satis sit excultum atque emendatum dixisse. Fuit
 enim patiens laboris, studiosus optimi cuiusque ac so

bellicosi; magis simpliciora ingenia aut eruditissimos, quamvis ipse parcae esset scientiae moderateque eloquens, diligebat. Iustitiae vero ac iuris humani divi 9 nique tam repertor novi quam inveterati custos. Quae 10 5 omnia eo maiora visebantur, quo per multos atque atroces tyrannos perditos atque prostrato statu Romano in remedium tantorum malorum divinitus credebatur opportune datus, usque eo, ut adveniens imperium eius pleraque mirifica denuntiaverint. In quis praecipuum cornicem e fastigio Capitolii Atticis sermonibus effatam esse: *καλῶς ἔσται.* Huius exusti corporis ci-11 neres relati Romam humatique Traiani foro sub eius columna, et imago superposita, sicut triumphantes solent, in urbem invecta, senatu praeeunte et exercitu. 15 Eo tempore multo perniciosius quam sub Nerva Tiberis 12 inundavit magna clade aedium proximarum; et terrae motus gravis per provincias multas atroxque pestilentia famesque et incendia facta sunt. Quibus 13 omnibus Traianus per exquisita remedia plurimum opitulatus est, statuens, ne domorum altitudo sexaginta superaret pedes ob ruinas faciles et sumptus, si quando talia contingerent, exitiosos. Unde merito pater patriae 14 dictus est. Vixit annos sexaginta quattuor.

Aelius Adrianus, stirpis Italae, Aelio Adriano, 14 25 Traiani principis consobrino, Adriae orto genitus, quod oppidum agri Piceni etiam mari Adriatico nomen dedit, imperavit annis viginti duabus. Hic Graecis litteris impensis eruditus a plerisque Graeculus appellatus est. Atheniensium studia moresque hausit potitus non sermone tantum, sed et ceteris disciplinis, canendi psallendi medendique scientia, musicus geometra pictor

fictorque ex aere vel marmore proxime Polycletus et Euphranoras. Proinde omnino ad ista et facetus, ut elegantius umquam raro quicquam humanae res ex-
3 pertae videantur. Memor supra quam cuiquam credi-
bile est, locos negotia milites, absentes quoque, nomi- 5
4 nibus recensere. Immensi laboris, quippe qui provin-
cias omnes passibus circumierit agmen comitantium
praevertens, cum oppida universa restitueret, augeret
5 ordinibus. Namque ad specimen legionum militarium
fabros perpendiculatores architectos genusque cunctum 10
exstruendorum moenium seu decorandorum in cohор-
6 tes centuriaverat. Varius multiplex multiformis; ad
vitia atque virtutes quasi arbiter genitus, impetum
mentis quodam artificio regens, ingenium invidum
triste lascivum et ad ostentationem sui insolens cal- 15
lide tegebat; continentiam facilitatem clementiam si-
mulans contraque dissimulans ardorem gloriae, quo
7 flagrabat. Acer nimis ad lacesendum pariter et re-
spondendum seriis ioco maledictis; referre carmen
carmini, dictum dictui, prorsus ut meditatum crederes 20
8 adversus omnia. Huius uxor Sabina, dum prope ser-
vilibus iniuriis afficitur, ad mortem voluntariam com-
pulsa. Quae palam iactabat se, quod immane inge-
nium probavisset, elaborasse, ne ex eo ad humani
9 generis perniciem gravidaretur. Hic morbo subcuta- 25
neo, quem diu placide pertulerat, victus, dolore ardens
10 impatiensque plures e senatu extinxit. A regibus
multis pace occultius muneribus impetrata, iactabat
palam plus se otio adeptum quam armis ceteros. Of-
11 ficia sane publica et palatina nec non militiae in eam 30

formam statuit, quae paucis per Constantium immutatis hodie perseverat. Vixit annos sexaginta duos; ¹² dehinc miserabili exitu consumptus est, cruciatu membrorum fere omnium confectus, in tantum, ut crebro ⁵ sese interficiendum ministrorum fidissimis precans offerret, ac ne in semetipsum saeviret, custodia carissimorum servaretur.

Antoninus Fulvius seu Boionius dictus, postea ¹⁵ etiam Pius cognominatus, imperavit annos viginti tres. ¹⁰ Iste ab Hadriano in filium adoptatus, cuius gener fu- ² erat, tantae bonitatis in principatu fuit, ut haud dubie sine exemplo vixerit, quamvis eum Numae contulerit ³ aetas sua, cum orbem terrae nullo bello per annos viginti tres auctoritate sola rexerit, adeo trementibus ¹⁵ eum atque amantibus cunctis regibus nationibusque et populis, ut parentem seu patronum magis quam do- minum imperatoremve reputarent, omnesque in morem caelestium propitium optantes de controversiis inter se iudicem poscerent. Quin etiam Indi Bactri Hyr- ⁴ cani legatos misere iustitia tanti imperatoris comperta, ²⁰ quam ornabat vultu serie pulchro, procerus membra, decenter validus. Priusquam salutandus prodiret, de- ⁵ gustans panis aliquantulum, ne frigescente circum pae- cordia per iejunium sanguine viribus exesis intercipe- ²⁵ retur eoque actui publicorum minime sufficeret, quae incredibili diligentia ad speciem optimi patrisfamilias exsequebatur. Appetentia gloriae carens et ostenta- ⁶ tione, adeo mansuetus, ut instantibus patribus ad eos, qui contra eum coniuraverant, persecundos compres- ³⁰ serit quaestionem, praefatus necesse non esse sceleris

in semetipsum cupidos pertinacius indagari, ne, si plures reperirentur, quantis odio esset, intellegeretur.
 7 Igitur apud Lorios, villa propria, milibus passuum duodecim ab urbe febri paucorum dierum post tres
 8 atque viginti annos imperii consumptus est. Ob cuius honorem templa sacerdotes atque infinita alia decreta
 9 sunt. Usque eo autem mitis fuit, ut, cum ob inopiae frumentariae suspicionem lapidibus a plebe Romana perstringeretur, maluerit ratione exposita placare quam
 10 ulcisci seditionem.

16 Marcus Aurelius Antoninus imperavit annos
 2 decem et octo. Iste virtutum omnium caelestisque ingenii exstitit aerumnisque publicis quasi defensor obiectus est. Etenim nisi ad illa tempora natus esset, profecto quasi uno lapsu ruissent omnia status Ro-
 15 mani. Quippe ab armis quies nusquam erat, perque omnem Orientem Illyricum Italiam Galliamque bella ferrebat; terrae motus non sine interitu civitatum, inundationes fluminum, lues crebrae, locustarum species agris infestae, prorsus ut prope nihil, quo summis
 20 angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari
 4 queat, quod non illo imperante saevierit. Credo divinitus attributum, ut, dum mundi lex seu natura
 + aliudve quid hominibus incognitum gignit, rectorum
 5 consiliis tamquam medicinae remediis leniantur. Is
 propinquum suum Lucium Annium Verum ad imperii partem novo benvolentiae genere ascivit. Qui Verus,
 inter Altinum atque Concordiam iter faciens, ictu san-
 guinis, quem morbum Graeci *ἀπόπληξιν* vocant, un-
 6 decimo imperii anno extinctus est. Carminum, ma-
 25 xime tragicorum, studiosus, ingenii asperi atque lascivi.

Post cuius obitum Marcus Antoninus rempublicam 7
solus tenuit. A principio vitae tranquillissimus, adeo,
ut ab infantia vultum nec ex gaudio nec ex maerore
mutaverit. Philosophiae studens litterarumque Grae-
carum <peritissimus>. Hic permisit viris clarioribus, 8 □
ut convivia eodem cultu, quo ipse, et ministris simi-
libus exhiberent. Hic cum aerario exhausto largitio- 9
nes, quas militibus impenderet, non haberet, neque
indicere provincialibus aut senatui aliquid vellet, in-
strumentum regii cultus facta in foro Traiani sectione
distraxit, vasa aurea, pocula crystallina et murrina,
uxoriam ac suam sericam et auream vestem, multa
ornamenta gemmarum, ac per duos continuos menses
venditio habita est multumque auri redactum. Post 10
victoriam tamen emptoribus pretia restituit, qui red-
dere comparata voluerunt; molestus nulli fuit, qui
maluit semel empta retinere. Huius tempore Cassius 11
tyrannidem arripiens extinctus est. Ipse vitae anno 12
quinquagesimo nono apud Bendobonam morbo con-
sumptus est. De eius morte nuntio Romam pervecto 13
confusa luctu publico urbe senatus in curiam veste
tetra amictus lacrimans convenit. Et quod de Romulo 14
aegre creditum est, omnes pari consensu praesumpse-
runt Marcum caelo receptum esse. Ob cuius honorem
tempa columnae multaque alia decreta sunt.

Aurelius Commodus, Antonini filius, Antoninus 17
et ipse dictus, imperavit annos tredecim. Hic qualis 2
futurus esset, in ipso primordio ostendit. Nam cum

in supremis moneretur a parente attritos iam barba-
ros ne permitteret vires recipere, responderat ab in-
columi quamvis paulatim negotia perfici posse, a mor-
3 tuo nihil. Saevier omnibus libidine atque avaritia,
crudelitate, nulli fidus, magisque in eos atrox, quos 5
amplissimis honoribus donisque ingentibus extulerat.
4 In tantum depravatus, ut gladiatoriis armis saepissime
5 in amphitheatro dimicaverit. Huic Marcia, generis
libertini, forma tamen meretriciisque artibus pollens,
cum animum eius penitus devinxisset, egresso e balneo 10
6 veneni poculum obtulit. Ad extremum ab immisso
validissimo palaestrita compressis faucibus exspiravit
anno vitae tricesimo secundoque.

18 Helvius Pertinax imperavit dies octoginta quin-
que. Iste coactus imperium repugnansque suscipiens 15
2 tale cognomen sortitus est. Origine ortus sordida,
praefecturam urbi agens imperator effectus scelere
Iuliani multis vulneribus obtruncatur annos natus sep-
tem atque sexaginta. Huius caput tota urbe circum-
3 vectum est. Hoc exitu obiit vir ad humanae conver- 20
sationis exemplum per laboris genera universa ad
summos provectus, usque eo, ut fortunae vocaretur
4 pila. Nam libertino genitus patre apud Ligures in
agro squalido Lollii Gentiani, cuius in praefectura quo-
que clientem se esse libentissime fatebatur, fuit doctor 25
litterarum, quae a grammaticis traduntur. Blandus
magis quam beneficus, unde eum Graeco nomine
5 *χοηστολόγον* appellavere. Numquam iniuria accepta
ad ulciscendum ductus. Amabat simplicitatem, com-
6 munem se affatu, convivio, incessu praebebat. Huic 30

mortuo Divi nomen decretum est; ob cuius laudem ingeminatis ad vocis usque defectum plausibus acclamatum est: 'Pertinace imperante securi viximus, neminem timuimus, patri pio, patri senatus, patri omnium bonorum'.

Didius Julianus, ortu Mediolanensis, imperavit 19 mensibus septem. Vir nobilis iure peritissimus factiosus praecipps regni avidus. Hoc tempore Niger Pe- 2 scennius apud Antiochiam, in Pannoniae Sabaria Sep- 10 timius Severus creantur Augusti. Ab hoc Severo 3 Julianus in abditas palatii balneas ductus extenta damnatorum modo cervice decollatur caputque eius in rostris ponitur.

Septimius Severus imperavit annos decem et 20 15 octo. Hic Pescennium interemit, hominem omnium 2 turpitudinum. Sub eo etiam Albinus, qui in Gallia se Caesarem fecerat, apud Lugdunum occiditur. Hic 3 Severus filios suos successores reliquit, Bassianum et Getam. Hic in Britannia vallum per triginta duo 4 20 passuum milia a mari ad mare deduxit. Fuit belli- 5 cosissimus omnium, qui ante eum fuerunt. Acer ingenio, ad omnia, quae intendisset, in finem perseverans. Benvolentia, quo inclinasset, mirabili ac perpetua. Ad quaerendum diligens, ad largiendum libe- 25 ralis. In amicos inimicosque pariter vehemens, quippe 6 qui Lateranum Cilonem Anullinum Bassum ceterosque alios ditaret, aedibus quoque memoratu dignis, quarum praecipuas videmus Parthorum quae dicuntur ac Late- rani. Hic nulli in dominatu suo permisit honores 7 30 venumdari. Latinis litteris sufficienter instructus, Grae- 8 cis sermonibus eruditus, Punica eloquentia promptior,

- 9 quippe genitus apud Leptim provinciae Africae. Is
 dum membrorum omnium, maxime pedum, dolorem
 pati nequiret, veneni vice, quod ei negabatur, cibum
 gravis ac plurimae carnis avidius invasit, quem cum
 10 conficere non posset, cruditate pressus exspiravit. Vixit 5
 annos sexaginta quinque.
- 21 Aurelius Antoninus Bassianus Caracalla, Se-
 veri filius, Lugduni genitus, imperavit solus annos sex.
- 2 Hic Bassianus ex avi materni nomine dictus est. At
 cum e Gallia vestem plurimam devexisset talaresque 10
 caracallas fecisset coegissetque plebem ad se salutan-
 dum indutam talibus introire, de nomine huiusce vestis
- 3 Caracalla cognominatus est. Hic fratrem suum Getam
 peremit; ob quam causam furore poenas dedit Dirar-
 rum insectatione, quae non immerito ultrices vocantur; 15
- 4 a quo post furore convalescit. Hic corpore Alexandri
 Macedonis conspecto Magnum atque Alexandrum se
 iussit appellari, assentantium fallaciis eo perductus,
 uti truci fronte et ad laevum humerum conversa cer-
 vice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens fidem 20
- 5 vultus simillimi persuaderet sibi. Fuit impatientis
 libidinis, quippe qui novercam suam duxit uxorem.
- 6 Cum Carras iter faceret, apud Edessam secedens ad
 officia naturalia a milite, qui quasi ad custodiam se-
 7 quebatur, imperfectus est. Vixit annos fere triginta. 25
- Corpus eius Romam relatum est.
- 22 Macrinus cum Diadumeno filio ab exercitu impe-
 ratores creati imperaverunt menses quattuordecim et
 ab eodem exercitu obtruncantur pro eo, quod Macri-
 nus militarem luxuriam stipendiaque profusiora com- 30
 primeret.

Aurelius Antoninus Varius, idem Heliogaba- 23
lus dictus, Caracallae ex Soemea consobrina occulte
stuprata filius, imperavit biennio et mensibus octo.
Huius matris Soemeae avus Bassianus nomine fuerat 2
5 Solis sacerdos; quem Phoenices, unde erat, Heliogabalum
nominabant, a quo iste Heliogabalus dictus est.
Is cum Romam ingenti militum et senatus exspecta- 3
tione venisset, probris se omnibus contaminavit. Cu-
piditatem stupri, quam assequi naturae defectu nondum
10 poterat, in se convertens muliebri nomine Bassianam
se pro Bassiano iusserat appellari. Vestalem virginem
quasi matrimonio iungens suo abscisisque genitalibus
Matri se Magnae sacravit. Hic Marcellum, qui post 4
Alexander dictus est, consobrinum suum Caesarem
15 fecit. Ipse tumultu militari interfectus est. Huius 5 6
corpus per urbis vias more canini cadaveris a militi-
bus tractum est militari cavillo appellantium indomitae
rabidaeque libidinis catulam. Novissime cum angustum
foramen cloacae corpus minime reciperet, usque ad
20 Tiberim deductum, adiecto pondere, ne unquam emer-
geret, in fluvium projectum est. Vixit annos sedecim, 7
atque ex re, quae acciderat, Tiberinus Tractitusque
appellatus est.

Severus Alexander imperavit annos tredecim. Hic 24
25 bonus reipublicae, fuit aerumnosus <sibi>. Sub hoc 2
imperante Taurinus Augustus effectus ob timorem ipse
se Euphrate fluvio abiecit. Tunc etiam Maximinus 3

- 4 regnum arripuit pluribus de exercitu corruptis. Alexander vero cum deserit se ab stipatoribus vidisset, matrem sibi causam fuisse mortis exclamans accurrenti percussori obvoluto capite cervices valide compressas
 5 praebuit anno vitae vicesimo sexto. Huius mater 5 Mammaea eo filium coegerat, ut illa ipsa permodica, si mensae prandioque superessent, quamvis <semea alteri> convivio reponerentur.
- 25 Iulius Maximinus Thrax, ex militaribus, impe-
 2 ravit annos tres. Is dum persequitur pecuniosos, in- 10 sontes pariter noxiosque, apud Aquileiam seditione militum disceptus est una cum filio, conclamantibus cunctis militari ioco ex pessimo genere nec catulum habendum.
- 26 Huius imperio duo Gordiani, pater et filius, prin-
 2 cipatum arripientes, unus post unum interiere. Pari 15 etiam tenore Pupienus et Balbinus regnum invadentes perempti sunt.
- 27 Gordianus, nepos Gordiani ex filia, ortus Romae
 2 clarissimo patre, imperavit annos sex. Apud Ctesiphontem a Philippo praefecto praetorio accensis in 20 seditionem militibus occiditur anno vitae undevicesimo.
 3 Corpus eius prope fines Romani Persicique imperii positum nomen loco dedit Sepulcrum Gordiani.
- 28 Marcus Iulius Philippus imperavit annos quin-
 2 que. Veronae ab exercitu imperfectus est medio capite 25 supra ordines dentium praeciso. Filius autem eius Gaius Iulius Saturninus, quem potentiae sociaverat, Romae occiditur agens vitae annum duodecimum, adeo severi et tristis animi, ut iam tum a quinquennii aetate nullo prorsus cuiusquam commento ad ridendum solvi potuerit patremque ludis saecularibus petu-

lantius cachinnantem, quamquam adhuc tener, vultu notaverit aversato. Is Philippus humillimo ortus loco 4 fuit, patre nobilissimo latronum ductore.

Decius e Pannonia inferiore, Bubaliae natus, impe- 29
5 ravit menses triginta. Hic Decium filium suum Cae- 2 sarem fecit; vir artibus cunctis virtutibusque instructus, placidus et communis domi, in armis promptissimus. In solo barbarico inter confusas turbas gurgite palu- 3 dis submersus est, ita ut nec cadaver eius potuerit 10 inveniri. Filius vero eius bello exstinctus est. Vixit 4 annos quinquaginta. Huius temporibus Valens Luci- 5 nianus imperator effectus est.

Vibius Gallus cum Volusiano filio imperaverunt 30 annos duos. Horum temporibus Hostilianus Perpenna 2 a senatu imperator creatus, nec multo post pestilentia 15 consumptus est.

Sub his etiam Aemilianus in Moesia imperator 31 effectus est; contra quem ambo profecti apud Inter- amnam ab exercitu suo caeduntur, anno aetatis pater 20 septimo circiter et quadragesimo, creati in insula Me- ninge, quae nunc Girba dicitur; Aemilianus vero 2 mense quarto dominatus apud Spoletium, sive pon- tem, quem ab eius caede Sanguinarium accepisse no- men ferunt, inter Oricolum Narniamque, Spoletium 25 et urbem Romam regione media positum. Fuit autem Maurus genere, pugnax nec tamen praeceps. Vixit 3 annis tribus minus quinquaginta.

Licinius Valerianus, cognomento Colobius, im- 32 peravit annos quindecim, parentibus ortus splendissi- 30 mis, stolidus tamen et multum iners, neque ad usum

aliquem publici officii consilio seu gestis accommoda-
 2 tus. Hic filium suum Gallienum Augustum fecit Gal-
 3 lienique filium, Cornelium Valerianum, Caesarem. His
 imperantibus Regillianus in Moesia, Cassius Latienus
 Postumus in Gallia Gallieni filio interfecto imperato-
 5 4 res effecti sunt. Pari modo Aelianus apud Mogontia-
 cum, in Aegypto Aemilianus, apud Macedonas Valens,
 6 Mediolani Aureolus dominatum invasere. Valerianus
 vero in Mesopotamia bellum gerens, a Sapore Persa-
 rum rege superatus, mox etiam captus, apud Parthos 10
 ignobili servitute consenuit. Nam quamdiu vixit, rex
 eiusdem provinciae incurvato eo pedem cervicibus eius
 imponens equum conscendere solitus erat.

33 Gallienus quidem in loco Cornelii filii sui Salo-
 nianum, alterum filium, subrogavit, amori diverso pel-
 licum deditus Saloninae coniugis et concubinae, quam
 per pactionem concessa parte superioris Pannoniae a
 patre, Marcomannorum rege, matrimonii specie susce-
 2 perat Pipam nomine. Novissime ad ersus Aureolum
 profectus est. Quem cum apud pontem, qui ex eius 20
 nomine Aureolus appellatur, obtentum detrusumque
 Mediolanum obsedit, eiusdem Aureoli commento a suis
 3 interiit. Regnavit annos quindecim, septem cum patre,
 octo solus. Vixit annos quinquaginta.

34 Claudius imperavit anno uno mensibus novem. 25
 2 Hunc plerique putant Gordiano satum, dum adulescens
 a muliere matura institueretur ad uxorem. Hic Clau-
 dius Gallieni morientis sententia imperator designatur,
 ad quem Ticini positum per Gallonium Basilium in-
 dumenta regia direxerat, extinctoque a suis Aureolo, 30

receptis legionibus adversum gentem Alamannorum
haud procul a lacu Benaco dimicans tantam multitu-
dinem fudit, ut aegre pars dimidia superfuerit. His 3
diebus Victorinus regnum cepit. Claudius vero cum
5 ex fatalibus libris, quos inspici paeceperat, cognovis-
set sententiae in senatu dicendae primi morte reme-
dium desiderari, Pomponio Basso, qui tunc erat, se
offerente ipse vitam suam haud passus responsa fru-
strari dono reipublicae dedit, praefatus neminem tanti
10 ordinis primas habere, quam imperatorem. Ea res 4
sicut erat cunctis grata, non divi vocabulum modo,
sed ex auro statuam prope ipsum Iovis simulacrum
atque in curia imaginem auream proceres sacravere.
Huic successit frater eius Quintillus. Is paucis diebus 5
15 imperium tenens interemptus est.

Aurelianus, genitus patre mediocri et, ut quidam 35
ferunt, Aurelii clarissimi senatoris colono inter Daciam
et Macedoniam, imperavit annis quinque, mensibus
sex. Iste haud dissimilis fuit magno Alexandro seu 2
20 Caesari dictatori. Nam Romanum orbem triennio ab
invasoribus receptavit, cum Alexander annis tredecim
per victorias ingentes ad Indiam pervenerit et Gaius
Caesar decennio subegerit Gallos, adversum cives qua-
driennio congressus. Iste in Italia tribus proeliis
25 victor fuit, apud Placentiam, iuxta amnem Metaurum
ac fanum Fortunae, postremo Ticinensis campis.
Huius tempore apud Dalmatas Septimius imperator 3
effectus mox a suis obtruncatur. Hoc tempore in urbe 4
Roma monetarii rebellarunt, quos Aurelianus victos

5 ultima crudelitate compescuit. Iste primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmisque et aurata omni veste, quod adhuc fere incognitum Romanis moribus visebatur, usus est. Hic muris validioribus et laxioribus urbem saepsit. Porcinae carnis usum populo 5
 6 instituit. Hic Tetricum, qui imperator ab exercitu in Galliis effectus fuerat, correctorem Lucaniae provexit, aspergens hominem eleganti ioco sublimius habendum regere aliquam Italiae partem quam trans Alpes regnare.
 7 Novissime fraude servi sui, qui ad quosdam militares 10 viros, amicos ipsius, nomina pertulit annotata, falso manum eius imitatus, tamquam Aurelianus ipsos pararet occidere, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolim et Heracleam est.
 □ 9 Fuit saevus et sanguinarius et trux omni tempore, 15 10 etiam filii sororis interfector. Hoc tempore septem mensibus interregni species evenit.

36 Tacitus post hunc suscepit imperium, vir egregie moratus; qui ducentesimo imperii die apud Tarsum 2 febri moritur. Huic successit Florianus. Sed cum 20 magna pars exercitus Equitum Probum, militiae peritum, legisset, Florianus dierum sexaginta quasi perludum imperio usus incisis a semetipso venis effuso sanguine consumptus est.

37 Probus, genitus patre agresti hortorum studioso 25 2 Dalmatio nomine, imperavit annos sex. Iste Saturninum in Oriente, Proculum et Bonosum Agrippinae 3 imperatores effectos oppressit. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit. Opere militari Almam montem apud Sirmium et Aureum apud Moesiam super- 30 4 riorem vineis conseruit. Hic Sirmii in turri ferrata occiditur.

Carus, Narbonae natus, imperavit annos duos. 38
Iste confestim Carinum et Numerianum Caesares fecit. 2
Hic apud Ctesiphonta ictu fulminis interiit. Numeria- 3 4
nus quoque, filius eius, cum oculorum dolore correptus
5 in lecticula veheretur, impulsore Apro, qui socer eius
erat, per insidias occisus est. Cum dolo occultaretur 5
ipsius mors, quousque Aper invadere posset imperium,
foetore cadaveris scelus est proditum. Hinc Sabinus 6
Iulianus invadens imperium a Carino in Campis Ve-
10 ronensibus occiditur. Hic Carinus omnibus se scele- 7
ribus inquinavit. Plurimos innoxios fictis criminibus
occidit. Matrimonia nobilium corrupit. Condiscipulis
quoque, qui eum in auditorio verbi fatigatione taxa-
verunt, perniciosus fuit. Ad extremum trucidatur eius 8
15 praecipue tribuni dextera, cuius dicebatur coniugem
polluisse.

Diocletianus Dalmata, Anulini senatoris liberti- 39
nus, matre pariter atque oppido nomine Dioclea, quo-
rum vocabulis, donec imperium sumeret, Diocles ap-
20 pellatus, ubi orbis Romani potentiam cepit, Graium
nomen in Romanum morem convertit, imperavit annis
viginti quinque. Is Maximianum Augustum effecit; 2
Constantium et Galerium Maximianum, cognomento
Armentarium, Caesares creavit, tradens Constantio
25 Theodoram, Herculii Maximiani privignam. abiecta
uxore priori. Hoc tempore Charausio in Galliis, Achil- 3
leus apud Aegyptum, Iulianus in Italia imperatores
effecti diverso exitu periere. E quibus Iulianus acto 4
per costas pugione in ignem se abiecit.

30 Diocletianus vero apud Nicomediam sponte impe- 5
riales fasces relinquens in propriis agris consenuit.

6 Qui dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tamquam pestem aliquam detestans in hunc modum respondit: 'Utinam Salonae possetis visere olera nostris manibus instituta, profecto 7 numquam istud temptandum iudicaretis'. Vixit annos 5 sexaginta octo, ex quis communi habitu prope novem egit. Morte consumptus est, ut satis patuit, per formidinem voluntaria. Quippe cum a Constantino atque Licinio vocatus ad festa nuptiarum per senectam, quo minus interesse valeret, excusavisset, rescriptis mina 10 cibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio favissem ac Maximino favere, suspectans necem dedecorosam venenum dicitur hausisse.

40 His diebus Constantius, Constantini pater, atque Armentarius, Caesares, Augusti appellantur, creatis 15 Caesaribus Severo per Italiam, Maximino, Galerii sororis filio, per Orientem; eodemque tempore Constantinus Caesar efficitur. Maxentius imperator in villa sex milibus ab urbe discreta, itinere Lavicanus, dehinc Licinius Augustus efficitur, parique modo Alexander 20 apud Carthaginem imperator fit; similique modo Valens imperator creatur, quorum exitus iste fuit:

3 Severus Caesar ab Herculio Maximiano Romae ad Tres Tabernas extinguitur, funusque eius Gallieni sepulcro infertur, quod ex urbe abest per Appiam 25 4 milibus novem. Galerius Maximianus consumptis genitalibus defecit. Maximianus Herculius a Constantino apud Massiliam obsessus, deinde captus, poenas dedit mortis genere postremo, fractis laqueo cervicibus. 5 6 7 Alexander a Constantini exercitu iugulatur. Maxentius, dum adversus Constantimum conreditur, paulo superius a ponte Mulvio in pontem naviis compostum ab latere ingredi festinans lapsu equi in profundum demersus est; voratumque limo pondere thoracis

corpus vix repertum. Maximinus apud Tarsum morte 8
simplici periit. Valens a Licinio morte multatur. 9

Fuerunt autem morum huiusmodi: Aurelius Maxi- 10
mianus, cognomento Herculius, ferus natura, ardens
5 libidine, consiliis stolidus, ortu agresti Pannonioque.
Nam etiam nunc haud longe Sirmio eminet locus pa-
latio ibidem constructo, ubi parentes eius exercebant
opera mercenaria. Aetate interiit sexagenarius, anno- 11
rum viginti imperator. Genuit ex Eutropia, Syra mu- 12
10 liere, Maxentium et Faustum, coniugem Constantini;
cuius patri Constantio tradiderat Theodoram privignam.
Sed Maxentium suppositum ferunt arte muliebri tenere 13
mariti animum laborantis auspicio gratissimi partus
coepti a puer. Is Maxentius carus nulli unquam 14
15 fuit, ne patri aut socero quidem Galerio. Galerius 15
autem fuit (licet inculta agrestique iustitia) satis lau-
dabilis, pulcher corpore, eximius et felix bellator, or-
tus parentibus agrariis, pastor armentorum, unde ei
cognomen Armentarius fuit. Ortus Dacia Ripensi ibi- 16
20 que sepultus est; quem locum Romulianum ex voca- □
bulo Romulae matris appellarat. Is insolenter affir- 17
mare ausus est matrem more Olympiadis, Alexandri
Magni creatricis, compressam draconem semet concepisse.
Galerius Maximinus, sorore Armentarii progenitus vero- 18
25 que nomine ante imperium Daca dictus, Caesar qua-
triennio, dehinc per Orientem Augustus triennio fuit,
ortu quidem atque instituto pastorali, verum sapientis-
simi cuiusque ac litteratorum cultor, ingenio quieto,
vini avidior. Quo ebrius quaedam corrupta mente 19
30 aspera iubebat; quod cum pigeret factum, differri, quae
praecepisset, in tempus sobrium ac matutinum statuit.
Alexander fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior 20
adversus laborem vito senectae aetatis.

41 His omnibus absumptis imperii iura penes Con-
 2 stantinum et Licinium devenere. Constantinus, Con-
 stantii imperatoris et Helenae filius, imperavit annos
 triginta. Hic dum iuvenculus a Galerio in urbe Roma
 religionis specie obses teneretur, fugam arripiens at-
 que ad frustrandos insequentes publica iumenta, qua-
 □ qua iter egerat, interfecit et ad patrem in Britanniam
 pervenit; et forte iisdem diebus ibidem Constantium
 3 parentem fata ultima perurgebant. Quo mortuo cunctis,
 qui aderant, annitentibus, sed praecipue Croco, Ala- 10
 mannorum rege, auxilii gratia Constantium comitato
 4 imperium capit. Hic sororem suam Constantiam Licinio
 □ Mediolanum accito coniungit; filiumque suum Crispum
 nomine, ex Minervina concubina susceptum, item Con-
 stantinum iisdem diebus natum oppido Arelatensi Li- 15
 cinianumque, Licinii filium, mensium fere viginti, Cae-
 5 sares effecit. Verum enimvero ut imperia difficile
 concordiam custodiunt, discidium inter Licinium Con-
 stantinumque exoritur; primumque apud Cibalas iuxta
 paludem Hiulcam nomine Constantino nocte castra 20
 Licinii irrumpente Licinius fugam petuit Byzantium-
 6 que fuga volucri pervenit Ibi Martinianum, officio-
 rum magistrum, Caesarem creat. Dehinc Constantinus
 acie potior apud Bithyniam adegit Licinium pacta sa-
 lute indumentum regium offerre per uxorem. Inde 25
 Thessalonicam missum paulo post eum Martinianum-
 8 que iugulari iubet. Hic Licinius annum dominationis
 fere post quartumdecimum, vitae proxime sexagesimum
 occidit: avaritiae cupidine omnium pessimus neque
 alienus a luxu venerio, asper admodum, haud medio- 30
 criter impatiens, infestus litteris, quas per inscitiam

immodicam virus ac pestem publicam nominabat, prae-
cipue forensem industriam. Agraribus plane ac rusti- 9
cantibus, quod ab eo genere ortus altusque erat, satis
utilis ac militiae custos ad veterum instituta severis-
simus. Spadonum et aulicorum omnium vehemens 10
domitor tineas soricesque palatii eos appellans.

At Constantinus obtento totius Romani imperii mira 11
bellorum felicitate regimine Fausta coniuge, ut putant,
suggerente Crispum filium necari iubet. Dehinc uxo- 12
10 rem suam Faustum in balneas ardentes coniectam in-
teremit, cum eum mater Helena dolore nimio nepotis
increparet. Fuit vero ultra, quam aestimari potest, 13
laudis avidus. Hic Traianum herbam parietarium ob-
titulos multis aedibus inscriptos appellare solitus erat.
15 Hic pontem in Danubio construxit. Habitum regium 14
gemmae et caput exornans perpetuo diademe. Com-
modissimus tamen rebus multis fuit: columnias sedare
legibus severissimis, nutrire artes bonas, praecipue
studia litterarum, legere ipse scribere meditari audire
20 legationes et querimonias provinciarum. Cumque libe- 15
ris filioque fratri Delmatio Caesaribus confirmatis
tres et sexaginta annos vixisset, ex quibus dimidios
ita, ut tredecim solus imperaret, morbo consumptus
est. Irrisor potius quam blandus. Unde proverbio 16
25 vulgari Trachala, decem annis praestantissimus, duo-
decim sequentibus latro, decem novissimis pupillus ob-
profusiones immodicas nominatus. Corpus sepultum 17
in Byzantio, Constantinopoli dicta. Quo mortuo Del- 18
matius militum vi necatur.

30 Ita ad tres orbis Romani redacta dominatio est, 19
Constantinum et Constantium ac Constantem, filios □

- 20 Constantini. Hi singuli has partes regendas habuerunt: Constantinus iunior cuncta trans Alpes, Constantius a freto Propontidis Asiam atque Orientem, Constans Illyricum Italiamque et Africam, Delmatius Thraciam Macedoniamque et Achaiam, Annibalianus,⁵ Delmatii Caesaris consanguineus, Armeniam nationesque circumsocias.
- 21 Interim ob Italiae Africaeque ius dissentire statim Constantinus et Constans. Constantinus latrocinii specie dum incautus foedeque temulentus in aliena irruit,¹⁰ obtruncatus est proiectusque in fluvium, cui nomen
 22 Alsa est, non longe ab Aquileia. Constans vero venandi cupidine dum per silvas saltusque erraret, conspiravere aliquanti militares in eius necem, auctoribus Chrestio et Marcellino simulque Magnentio: qui ubi¹⁵ patrandi negotii dies placuit, Marcellinus natalem filii simulans plerosque ad cenam rogat. Itaque in multam noctem convivio celebrato Magnentius quasi ad
 23 ventris solita secedens habitum venerabilem capit. Ea re cognita Constans fugere conatus apud Helenam,²⁰ oppidum Pyrenaeo proximum, a Gaisone cum lectissimis misso interficitur anno tertio decimo Augustae dominationis (nam Caesar triennio fuerat), aevi septimo vicesimoque. Hic fuit debilis pedibus manibusque articulorum dolore, fortunatus caeli temperie, fructuum proventu, nulla a barbaris formidine; quae profecto maiora fierent, si provinciarum rectores non
 24 pretio, sed iudicio provexisset. Huius morte cognita Vetranio magister militum imperium in Pannonia apud Mursiam corripuit; quem Constantius non post²⁵ multos dies regno exuit, grandaevae aetati non vitam modo, sed etiam voluptarium otium concedens. Fuit autem prope ad stultitiam simplicissimus.

Constantius Gallum fratrem patruelem Caesarem 42
pronuntiat, sororem Constantinam illi coniungens.
Magnentius quoque Decentium consanguineum suum 2
trans Alpes Caesarem creavit. His diebus Romae Ne- 3
5 potianus, Eutropiae Constantini sororis filius, hortan-
tibus perditis Augusti nomen rapit; eum octavo die
vicesimoque Magnentius oppressit. Hoc tempore Con- 4
stantius cum Magnentio apud Mursiam dimicans vicit.

In quo bello paene nusquam amplius Romanae con-
10 sumptae sunt vires totiusque imperii fortuna pessum-
data. Dehinc cum se Magnentius in Italiam recepis- 5
set, apud Ticinum plures fudit incautius et, ut in
victoria solet, audacius persequentes. Nec multo post 6
apud Lugdunum coangustatus gladio occulte proviso
15 ictum pulsu parietis iuvans transfosso latere, ut erat
vasti corporis, vulnere naribusque et ore cruorem ef-
fundens mense imperii quadragesimo secundo, aeta-
tis anno prope quinquagesimo exspiravit. Ortus pa- 7
rentibus barbaris, qui Galliam inhabitant; legendi
20 studio promptus, sermonis acer, animi tumidi et im-
modice timidus; artifex tamen ad occultandam auda-
ciae specie formidinem. Eius morte audita Decentius 8
laqueo fascia composito vitam finivit. Hoc tempore 9
Gallus Caesar a Constantio occiditur. Imperavit annos
25 quattuor. Silvanus imperator effectus die imperii vice- 10
simo octavo perimitur. Fuit ingenio blandissimus.
Quamquam barbaro patre genitus, tamen institutione 11
Romana satis cultus et patiens.

Constantius Claudium Iulianum, fratrem Galli, honore 12
30 Caesaris assumit annos natum fere tres atque viginti.
Iste in campus Argentoratensis apud Gallias cum 13
paucis militibus infinitas hostium copias delevit. Sta-14

bant acervi montium similes, fluebat cruor fluminum modo; captus rex nobilis Nodomarius; fusi omnes optimates; redditus limes Romanae possessionis; ac postmodum cum Alamannis dimicans potentissimum eorum 15 regem Badomarium cepit. Hic a militibus Gallicanis 5
16 Augustus pronuntiatur. Hinc Constantius urgere legationibus, in statum nomenque pristinum revertatur. Iulianus mandatis molioribus refert se sub nomine 17 celsi imperii multo officiosius pariturum. His Constantius magis magisque ardens dolore atque, ut erat 10 talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenen febri acerrima, quam indignatio nimia vigiliis augebat, interiit anno aevi quarto et quadragesimo, imperii nono atque tricesimo, verum Augustus quarto vicesimoque: octo solus, cum fratribus atque 15
18 Magnentio sedecim, quindecim Caesar. Felix bellis civilibus, externis lacrimabilis; mirus artifex in sagittis; a cibo vinoque et somno multum temperans, patiens laboris, facundiae cupidus; quam cum assequi 19 tarditate ingenii non posset, aliis invidebat. Spadonum 20 aulicorumque amori deditus et uxorum; quibus contentus nulla libidine transversa aut iniusta polluebatur. Sed ex coniugibus, quas plurimas sortitus est, praecipue Eusebiam dilexit, decoram quidem, verum per Adamantias et Gorgonias et alia importuna mini- 25 steria vexantem famam viri contra, quam feminis modestioribus mos est; quarum saepe praecepta maritos 21 iuvant. Namque ut ceteras omittam, Pompeia Plotina incredibile dictu est quanto auxerit gloriam Traiani; cuius procuratores cum provincias calumniis agitarent, adeo ut unus ex his diceretur locupletium quemque 30 ita convenire: 'Quare habes?' alter: 'Unde habes?' tertius: 'Pone, quod habes', illa coniugem corripuit atque

increpans, quod laudis suae esset incuriosus, talem reddidit, ut postea exactiones improbas detestans fiscum lienem vocaret, quod eo crescente artus reliqui tabescunt.

Igitur Iulianus, redacta ad unum se orbis Romani 43 curatione, gloriae nimis cupidus in Persas proficietur. Illic a transfuga quodam in insidias deductus, 2 cum eum hinc inde Parthi urgerent, e castris iam positis arrepto tantum clipeo procurrit. Cumque in- 3 consulto ardore nititur ordines ad proelium componere, 10 ab uno ex hostibus et quidem fugiente conto percutitur. Relatusque in tabernaculum rursusque ad hor- 4 tandos suos egressus, paulatim sanguine vacuatus, circa noctis fere medium defecit, praefatus consulto sese de imperio nihil mandare, ne, uti solet in multitudine 15 discrepantibus studiis† amico ex invidia, reipublicae discordia exercitus periculum pararet. Fuerat in eo 5 litterarum ac negotiorum ingens scientia, aequaverat philosophos et Graecorum sapientissimos. Usu promptior 6 corporis, quo validus quidem, sed brevis fuit. Haec 7 minuebat quarundam rerum neglectus modus. Cupido laudis immodica; cultus numinum superstitiosus; audax plus, quam imperatorem decet, cui salus propria cum semper ad securitatem omnium, *tum* in bello ma- 8 xime conservanda est. Ita illum cupido gloriae fla- 20 grantior pervicerat, ut neque terrae motu neque ple- risque praesagiis, quibus vetabatur petere Persidem, adductus sit finem ponere ardori, ac ne noctu quidem visus ingens globus caelo labi ante diem belli cautum praestiterit.

30 Iovianus, genitus patre Varroniano, incola agri 44

□

Singidonensis provinciae Pannoniae, imperavit menses
 2 octo. Eius patri, cum liberos crebros amitteret, praec-
 ceptum somnio est, eum, qui iam instante uxoris
 3 partu edendus foret, diceret Iovianum. Hic fuit in-
 4 signis corpore, laetus ingenio, litterarum studiosus. Hic 5
 a Perside hieme aspera mediaque Constantinopolim
 accelerans, cruditate stomachi, tectorio novi operis gra-
 vatus repente interiit, annos gerens proxime quadraginta.
 45 Valentinianus imperavit annos duodecim minus
 2 diebus centum. Huius pater Gratianus, mediocri stirpe 10
 ortus apud Cibalas, Funarius appellatus est, eo quod
 venalicium funem portanti quinque milites nequirent
 3 extorquere. Eo merito ascitus in militiam usque ad
 praefecturae praetorianae potentiam concendit; ob
 cuius apud milites commendationem Valentiniano im- 15
 4 perium resistenti oggeritur. Hic Valentem consanguineum
 suum sibi socium in imperio ascivit ac demum
 Gratianum filium necdum plene puberem hortatu so-
 5 crus et uxoris Augustum creavit. Hic Valentinianus
 fuit vultu decens, sollers ingenio, animo gravis, ser- 20
 mone cultissimus, quamquam esset ad loquendum par-
 cus, severus, vehemens, infectus vitiis maximeque ava-
 ritiae; cuius cupitor ipse fuit acer, et in his, quae
 6 memoraturus sum, Hadriano proximus: pingere venu-
 stissime, meminisse, nova arma meditari, fingere cera 25
 seu limo simulacula, prudenter uti locis, temporibus,
 sermone; atque, ut breviter concludam, si ei foedis
 hominibus, quis sese quasi fidissimis prudentissimisque
 dederat, carere aut probatis eruditisque monitoribus
 uti licuisset, perfectus haud dubie princeps enituisset. 30

Huius tempore Firmus apud Mauritaniam regnum in- 7
vadens exstinguitur. Valentinianus apud Bergentionem 8
legationi Quadorum respondens, anno aevi quinto et
quinquagesimo impetu sanguinis voce amissa, sensu
5 integer, exspiravit. Quod quidem intemperantia cibi 9
ac saturitate, qua artus diffuderat, accidisse plures
retulere. Itaque eo mortuo Valentinianus adhuc qua- 10
driennis auctore Equitio ac Merobaude e propinquo,
ubi cum matre fuerat, allatus creatur imperator.

10 Valens una cum Valentiniano germano suo, de quo 46
diximus, regnavit annos tredecim, menses quinque.
Hic Valens cum Gothis lacrimabili bello commisso 2
sagittis saucus in casa deportatur vilissima; ubi
supervenientibus Gothis ignique supposito incendio
15 concrematus est. In quo probanda haec fuere: fuit 3
possessoribus consultor bonus; mutare iudices rarius;
in amicos fidus; irasci sine noxa ac periculo cuius-
quam; sane valde timidus. Huius temporibus Proco- 4
pius tyrannidem invadens exstinguitur.

20 Gratianus, genitus Sirmii, imperavit cum patre 47
Valentiniano annos octo, dies octoginta quinque; cum
patruo et fratre tres; cum eodem fratre ac Theodosio
quattuor, et his omnibus accidente Arcadio menses
sex. Hic apud Argentariam oppidum Galliae triginta 2
25 Alamannorum milia in bello exstinxit. Hic cum ani- 3
madvertisset Thraciam Daciamque tamquam genitales
terras possidentibus Gothis Taifalisque atque omni
pernicie atrocioribus Hunnis et Alanis extremum peri-
culum instare nomini Romano, accito ab Hispania
30 Theodosio cunctis faventibus degenti annum a trice-
simo tertium imperium committit. Fuit autem Gra- 4
tianus litteris haud mediocriter institutus: carmen

facere, ornate loqui, explicare controversias rhetorum more; nihil aliud die noctuque agere quam spiculis meditari summaeque voluptatis divinaeque artis cre-
 5 dere ferire destinata. Parcus cibi somnique et vini ac libidinis victor; cunctisque esset plenus bonis, si 5 ad cognoscendam reipublicae regendae scientiam animum intendisset, a qua prope alienus non modo vo-
 6 luntate, sed etiam exercitio fuit. Nam dum exercitum negligeret et paucos ex Alanis, quos ingenti auro ad se transtulerat, anteferret veteri ac Romano militi, 10 adeoque barbarorum comitatu et prope amicitia capi*, ut nonnumquam eodem habitu iter faceret, odia contra
 7 se militum excitavit. Hoc tempore cum Maximus apud Britanniam tyrannidem arripuisse et in Galliam transmisisset, ab infensis Gratiano legionibus exceptus Gratia- 15 num fugavit nec mora extinxit. Qui vixit annos XXIX.

48 Theodosius, genitus patre Honorio, matre Thermantia, genere Hispanus, originem a Traiano principe trahens, a Gratiano Augusto apud Sirmium imperator
 2 effectus regnavit annos decem et septem. Huic ferunt 20 nomen somnio parentes monitos sacravisse, ut Latine
 3 intellegimus a deo datum. De hoc etiam oraculo in Asia divulgatum est eum Valenti successorum, cuius nomen e Θ et E et O atque Δ Graecis litteris ini-
 4 tiaretur. Qua cognatione principii deceptus Theodo- 25 rus, cum sibi imperium deberi praesumeret, scelestae
 5 cupidinis suppicia persolverat. Fuit autem Theodo-
 sius propagator reipublicae atque defensor eximius.
 Nam Hunnos et Gothos, qui eam sub Valente defati-
 gassent, diversis proeliis vicit. Cum Persis quoque 30
 6 petitus pacem pepigit. Maximum autem tyrannum,
 qui Gratianum interfecerat et sibi Gallias vindicabat,

apud Aquileiam extinxit Victoremque eius filium, intra infantiae annos a Maximo patre Augustum factum, necavit. Eugenium quoque tyrannum atque Ar- 7 bogasten superavit deletis eorum decem milibus pug- 5 natorum. Hic etenim Eugenius, confisus viribus Arbogastis, postquam apud Viennam Valentinianum extinxerat, regnum invasit; sed mox simul cum vita imperium perdidit.

Fuit autem Theodosius moribus et corpore Traiano 8 similis, quantum scripta veterum et picturae docent: sic eminens status, membra eadem, par caesaries, os absque eo, quod illi aliquantum vellendo steriles genae neque tam ingentes oculi erant, nescio an et tanta gratia tantusque flos in facie seu tanta dignitas in 15 incessu. Mens vero prorsus similis, adeo ut nihil dici 9 queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. Clemens animus, misericors, communis, solo habitu differre se ceteris putans; in omnes homines honorificus, verum effusius in bonos; simplicia ingenia aequa 20 diligere, erudita mirari, sed innoxia; largiri magno animo magna; amare cives vel privato contubernio cognitos eosque honoribus pecunia beneficiis ceteris munera, praesertim quorum erga se vel patrem aspero casu officia probaverat. Illa tamen, quibus Traianus 10 aspersus est, violentiam scilicet et cupidinem triumphandi usque eo detestatus, ut bella non moverit, sed invenerit, prohibueritque lege ministeria lasciva psal- 25 triasque comissionibus adhiberi, tantum pudori tribuens et continentiae, ut consobrinarum nuptias ve- 30 tuerit tamquam sororum. Litteris, si nimium perfectos 11 contemplemur, mediocreiter doctus; sagax plane multumque diligens ad noscenda maiorum gesta. E qui- 12 bus non desinebat exsecrari, quorum facta superba crudelia libertatique infesta legerat, ut Cinnam Marium

Syllamque atque universos dominantium, praecipue
 13 tamen perfidos et ingratos. Irasci sane rebus indig-
 nis, sed flecti cito; unde modica dilatione emollieban-
 14 tur aliquando severa paecepta. Habuitque a natura,
 15 quod Augustus a philosophiae doctore. Qui cum vi- 5
 disset eum facile commoveri, ne asperum aliquid sta-
 tueret, monuit, ubi irasci coepisset, quattuor atque
 viginti Graecas litteras memoria recenseret, ut illa
 concitatio, quae momenti est, mente alio traducta parvi
 temporis interiectu languesceret. 10

16 Melior haud dubie, quod est rarae virtutis, post
 auctam annis potentiam regalem multoque maxime
 17 post civilem victoriam. Nam et annonae curam sol-
 licitius attendere et auri argenteique grande pondus
 sublati atque expensi a tyranno multis e suo restituere, 15
 cum benigni principum et quidem vix fundos solerent
 18 nudos ac deformata praedia concedere. Iam illa mi-
 nutiora et, ut dicitur, intra aulam, quae quidem, quia
 occulta sunt, magis naturae hominum curiosae oculos
 auresque ad se trahunt: patruum colere tamquam ge- 20
 nitorem, fratriis mortui sororisque liberos habere pro
 suis, cognatos affinesque parentis animo complecti,
 elegans laetumque convivium dare, non tamen sum-
 tuosum, miscere colloquia pro personis, studia digni-
 tibus, sermone cum gravitate iocundo; blandus pater, 25
 19 concors maritus. Exercebatur neque ad illecebram
 neque ad lassitudinem; ambulationibus magis, cum
 esset otium, reficiebat animum ac vescendi continentia
 valetudinem regebat; sicque in pace rebus humanis
 annum agens quinquagesimum apud Mediolanum ex- 30
 cessit utramque rempublicam utrisque filiis, id est Ar-
 20 cadio et Honorio, quietam relinquens. Corpus eius eodem
 anno Constantinopolim translatum atque sepultum est.

Datum der Entleihung bitte hier einstempeln!

18. Juni 1993

III/9/280 JG 162/6/85

1108